

KOIRAN MIELEN ARVOITUS JA KERRONTA

Ate Tervonen

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Marraskuu 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Ate Tervonen	
Työn nimi – Title Koiran mielen arvoitus ja kerronta	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 80 s. + lähteet 6s.
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee koiran mielen representointia kaunokirjallisessa kerronnassa. Tutkielma keskittyy todellisten koirien representointiin ja pohtimaan aiheitaan teorian näkökulmasta. Se käsittelee myös viittä koirista kertovaa kirjaa, jotka havainnollistavat teoreettisia huomioita. Tutkielman teoriataustana toimivat kognitiivinen narratologia, zoonarratologia sekä laajempi posthumanistinen viitekehys. Eläinten käyttäytymistä tutkiva etologia tarjoaa tutkielmalle tietoa luonnontieteellisestä käsityksestä koiran mielestä. Koiran mielen representointi vaikuttaa sekä siihen, mitä koirista kerrotaan, että siihen, miten niistä kerrotaan.</p> <p>Koska olemme koiriin kumppanuuslajisuhteessa, voimme ymmärtää ja kertoa koiran mielestä paremmin kuin villieläinten. Koirien mieli on aktiivinen ja sosiaalinen, ja tulkitsemme koiran mieltä sen ulkoisen käytöksen perusteella. Koira säilyttää tieteellisestä tiedosta ja kumppanuudesta huolimatta arvaamattomuutensa, jota kohti voimme kurkottaa kirjallisuuden keinoin.</p> <p>Koiran mielestä kerrottaessa on tärkeää tiedostaa, että koira ei käytä ihmiskieltä ja että tarkastelemme koiria inhimillisestä näkökulmasta. Koiria representoitaessa on oleellista tavoitella todellisen koiran mieltä sen sijaan, että heijastaisimme kirjallisuuden koiriin inhimillisiä pyrkimyksiä.</p> <p>Koirien mielestä kertominen ei voi perustua koiran omaan ääneen, joten ensimmäisen ja kolmannen persoonan kerronnan muodoista ainoastaan kolmannen persoonan psykokerronta, jossa kertoja välittää koiran mieltä, voi representoida todellisia koiria. Kirjallisuuteen kuuluu kuitenkin myös rajojen kokeilu, ja erilaiset kerronnalliset kokeilut voivat tavoittaa koiran mielen puolia, jotka jäisivät hämäräksi kerronnan varmallalla alueella.</p>	
Asiasanat – Keywords Koira, zoonarratologia, posthumanismi, kumppanuuslaji, kerronta, narratologia, eläin, mieli	
Säilytyspaikka – Depository JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1.	Tutkimuskohteena koiran mielen representointi	1
1.2.	Kognitiivista zoonarratologiaa	6
1.3.	Koira ja yhteinen historiamme	8
1.4.	Koirat kirjallisuudessa ja kaunokirjallinen aineisto	11
2	KUMPPANUUSLAJI VÄYLÄNÄ KOIRAN MIELEEN	13
2.1.	Kumppanuuslajin ymmärtäminen	14
2.2.	Kirjallinen koira kumppanuuslajina	22
2.3.	Kirjailija – teos – lukija	26
3	KOIRAN MIELI	28
3.1.	Umwelt	29
3.2.	Mieli toiminnan alullepanijana	31
3.3.	Aistit	36
3.4.	Sosiaalinen eläin	39
3.5.	Koiran tunteet	41
3.6.	Luonne	45
4	KOIRAN MIELEN KERRONTA	50
4.1.	Antropomorfismi	50
4.2.	Jäljet koiran mieleen	58
4.3.	Kerronnan muodot	60
4.4.	Kaunokirjallisuus ja koiran arvoitus	75

5 PÄÄTÄNTÖ

78

LÄHDELUETTELO

81

1 JOHDANTO

Koiralla ja ihmisellä on yli kymmenentuhatta vuotta pitkä yhteinen historia, ja lajit ovat historiansa aikana vaikuttaneet runsaasti toisiinsa. Ihmisellä ei ole yhtä läheistä suhdetta mihinkään muuhun eläimeen, ja missä tahansa elää ihmisiä, löytyy myös koiria. Me ihmiset olemme vaikuttaneet koiran kehitykseen: sen kesyntyntymiseen, evoluutioon ja myöhemmin jalostumiseen erilaisiksi koiratyypeiksi ja -roduiksi, mutta vaikutus ei ole ollut yksisuuntaista – myös koirat ovat vaikuttaneet ihmisen historiaan. Ne ovat muun muassa varoittaneet ja suojelleet vihollisilta ja pedoilta, auttaneet metsästyksessä, paimentaneet karjaa, puhdistaneet tunkioita, tappaneet tuhoeläimiä, ja koiria on myös käytetty ravinnoksi. Emme voi tietää, miten lajimme olisi kehittynyt ilman koiria. Myöhemmin näitä mukautuvia eläimiä on hyödynnetty esimerkiksi sodissa, kadonneiden etsimisessä, poliisin voimankäyttövälineinä sekä aivan tavallisina lemmikkeinä. Koira onkin ollut paitsi työeläin myös ihmisen seuralainen.

Kirjallisuus on kulttuurissamme keskeinen tapa tarkastella inhimillistä toimintaa ja ajattelua, mutta se kykenee käsittelemään myös sitä, millaiselta maailma näyttää toisen lajin näkökulmasta. Koirat ovat osa satojen tuhansien ihmisten elämää pelkästään Suomessa, ja niillä on osansa myös kirjallisuudessa. Monissa tarinoissa niiden rooli on keskeinen – esimerkiksi päähenkilönä, kertojana tai sankarina, mutta useimmiten koira on tarinassa taka-alalla. Molemmat tapaukset ovat kiinnostavia, sillä ne paljastavat paljon käsityksistämme koirista. Koirakäsitykset ovat tärkeitä muun muassa siksi, että ne säätelevät sitä, miten kohtaamme koiran ja kohtelemme sitä (Vilkka 2009, 29). Ne myös kertovat siitä, millaisia asemia koiralla on yhteiskunnassa. Toisaalta narratologian soveltaminen ei-inhimillisten eläinten kuvaamiseen, mitä aion tässä kirjallisuustieteellisessä tutkielmassa tehdä, avaa myös uusia puolia kerronnasta ja avartaa narratologista teoriaa.

1.1. Tutkimuskohteena koiran mielen representointi

Tämä tutkielma tarkastelee fiktiivisten koirien mielen esittämistä: erilaisia representoinnin keinoja sekä rajoja kerronnassa. Se pyrkii selvittämään kognitiivisten kerronnallisten ratkaisujen soveltuvuutta koiran mielen representointiin sekä tekijöitä, joita on otettava huomioon, kun representoidaan koiran mieltä kertovassa fiktiivisessä tekstissä. Lähestyn kysymystä zoonarratologian näkökulmasta, joka laajentaa jälkiklassisen narratologian käsitystä inhimillisestä toimijasta kertomuksen ehtona koskemaan myös ei-inhimillisiä

eläimiä. Kognitiivinen narratologia toimii välineenä, jota sovellan kriittisesti ja soveltuvilta osin koiran mielen representoinnin tutkimukseen. Narratologisen teorian kehittäminen ja arvioiminen on kuitenkin työvälineen lisäksi myös osin tutkimuskohteeni.

Representoinnilla tarkoitetaan esittämistä sekä jonkin muun edustamista ja saattamista läsnä olevaksi esittämällä uudestaan valikoituja piirteitä viittauksen kohteesta (Hosiaislouma 2003, 776). Kirjallisuus ei voi esittää koiran psyko-fyysis-sosiaalista kokonaisuutta, vaan se representoi kielellä joitakin koiran tunnistettavia piirteitä. Kielen merkit edustavat sellaista, mitä ne eivät itse ole, ja ne ovat kykenemättömiä esittämään ulkopuolellaan olevia kohteita sellaisenaan, jolloin kieli toimii kohteiden edustajana ja esittäjänä (Koskela & Rojola 2000, 167–168). Representointi ei ole vain esittämistä, vaan se myös tuottaa merkityksiä, tapoja nähdä ja määrittäviä siitä, mitä esitetään. Representointiin kuuluu myös esittämisen kohteen edustaminen. (Karkulehto 2011, 37–39.) Yksittäinen koiran representaatio on laajempi edustuma koirista, ja se tuottaa tietoa siitä, millaisia koirat ovat. Representaatioon liittyy siksi riski, että se yksipuolistaa näkemyksiä esittämisen kohteista. Toisaalta huomattavan vieraat esitykset voivat muokata käsityksiä. (Karkulehto 2011, 39–40.)

Lähden tässä tutkielmassa siitä, että kielen ulkopuolella on todellinen kohde, jota representointi pyrkii tavoittamaan. Tämän vuoksi suljen tarkastelun ulkopuolelle muun muassa puhuvien koirien pitkän perinteen kirjallisuudessa (ks. Ziolkowski 1983, 86–122), koska puhuvan koiran esitys ei ole representaatio todellisesta koirasta. Sen lisäksi, että kirjallisuus on esittänyt todellisia koiria, koirat ovat toimineet kirjoissa muun muassa metaforina, symboleina ja näkökulmina inhimilliseen todellisuuteen (Simons 2002; McHugh 2011). Todellinen koira ja sen mieli representaation kohteina rajaavat tätä tutkimusta oleellisesti. Rajaus määrittää sekä sitä, mitä kerrotaan, että kerronnan muotoa. Todellisia koiria ja koirien tuntemista kumppaanuuslajiuden perusteella käsitellään toisessa luvussa. Kolmas luku keskittyy tarjoamaan kuvaa representoinnin kohteesta: mitä tiedämme koiran mielestä. Neljäs luku taas selvittää koiran mielen representoinnin tapoja eli mielestä kertomista. Koira representoinnin kohteena rajaa perustavasti myös kerronnanmuotojen soveltuvuutta tehtävään verrattuna ihmisen representointiin kirjallisuudessa.

Keskityn tutkielmassani representointiin esittämisenä ja kuvaamisena ja painotan todellisia koiria representoinnin kohteena, mutta olen tietoinen representaatiokäsitteen laajemmasta vaikutusalasta ja käytöstä, jossa kulttuuri ja sosiaalinen todellisuus katsotaan erilaisin

representaatioin tuotetuksi ja nähdään tällöin ideologioiden ja erilaisten intressien läpäisemänä. Tämä representoinnin puoli on tässä tutkielmassa vain taustalla.

Tapaan, jolla käytän representaation käsitettä, liittyy ongelmia, ja käsitettä ei ole tyypillisesti käytetty näin. Käsite ei ole välttämättä paras tähän tehtävään, mutta olemassa olevista käsitteistä se on sopivin. Kokeilen tutkielmassani, taipuuko representaation käsite tähän tarkoitukseen.

Kirjoissa esiintyvistä ihmisistä on perinteisesti käytetty käsitettä henkilöhahmo. Käytän tätä käsitettä pääasiassa käsitellessäni kirjallisuusteoriaa, jossa käsitettä on käytetty, sekä viitatessani ihmishahmoihin esimerkiksi vertailtaessa. Käytän ihmisiin viitatessani vaihtoehtoisesti myös ihmishahmon ja ihmishenkilöhahmon käsitteitä. Käsitettä hahmo käytän viitatessani yleisesti kirjoissa esiintyviin elollisiin olentoihin (sekä inhimillisiin että ei-inhimillisiin eläimiin), käsitettä eläinhahmo viitatessani kirjojen eläimiin ja viitatessani koiriin, käytän käsitettä koirahahmo.

Koiran kuvaaminen ei ole yksinkertaista, vaan siihen liittyy monenlaisia tekijöitä, joita on otettava huomioon. Esimerkiksi koirien aistijärjestelmä ja täten tapa havainnoida ympäristöään eroaa oleellisesti ihmisestä. Lisäksi koirien kuvaamiseen liittyy usein antropomorfistista inhimillistämistä ja pääasiassa koiria representoivatkin teokset kurkottavat ajoittain kohti koiran mielen mysteeriä spekuloiden. Kirjallisuushistoriaan kuuluu myös kirjallisuuden tarinakonventioita, jotka eivät pyri representoimaan koiria. Koirat esimerkiksi käyvät filosofisia keskusteluja, toimivat tarkastelupisteenä inhimillisen elämän tapahtumille ja kommentoivat kyynisesti ihmiselämän ilmiöitä. Käsitelen tällaisia ilmiöitä vain rajojen määrittämisenä todellisten koirien representoinnille.

Esimerkiksi Veikko Huovisen *Kylän koirat* (2009) kuvaa pitkälti koirien käytöstä, josta kertoja tekee havaintoja. Tällöin liikutaan todellisten koirien representoinnin kannalta varmalla alueella, sillä koiran ulkoinen toiminta on ainoa väylämme koiran mielen tulkintaan. Tätä väylää ei tule kuitenkaan vähätellä, sillä se tarjoaa osaavalle tulkitsijalle mahdollisuuden hyvin laajaan ja syvään koiran lukemiseen ja ymmärtämiseen. Huovisen kertoja kuvaa todistamaansa tilannetta, jossa joukko itseksensä puuhailevia koiria liittyy jäniskoiraan mukaan ajamaan takaa toista jäniskoira:

Taksiautoilijan karhukoira pyörähtää silmänräpäyksessä ympäri kuullessaan selkensä takaa naapuripihalta tuon jymäkän bassohaukunnan, joka on lähtöisin jäniskoiraan kurkusta. Hetkeäkään epäröimättä karhukoira rientää

tapahtumapaikalle. Kun se näkee, että kaverit juoksevat jo pois päin, nykäisee taksimiehen koira ensin kakkosen ja sitten kolmosen pykälään. [--] Näin vain, että ensimmäisenä ja selvästi takaa-ajettuna juoksi nuori laiha jäniskoira. Sen juoksu oli pelon siivittäjä, jalat koskettivat vain kevyesti maata siirtyessään seuraavaan vinttikoiramaiseen loikkaan. Se oli kiskonut noin kolmenkymmenen metrin etumatkan. Koiran niskaturkki oli tankeana harjana, naamassa oli kauhistunut ilme, ja se kuunteli vakavana takana pauhaavaa kuoroa. (Huovinen 2009, 93-94.)

Kertoja kuvaa koirien ulkoista käytöstä tilanteessa, mutta tekee myös tulkintoja koiran tunnetilasta (”pelon siivittäjä”, ”kauhistunut ilme” ja ”vakavana”) toiminnan, eleiden sekä koiran ja sen ympäristön vuorovaikutuksen perusteella. Jo inhimillisiä tunteita koskevien käsitteiden liittäminen koiraan voidaan katsoa inhimillistämiseksi, mutta tarvitsemme kieltä ja välineitä kertoaksemme niiden mielestä. Joskus inhimillistä kokemusta kuvaavat käsitteet ovat ainoita, joilla koirasta voidaan kirjoittaa.

Paikoin kerronta kuitenkin kuvaa koiria tavoilla, jotka ovat selvästi ongelmallisempia todellisten koirien representoinnin kannalta, mutta saattavat silti kertoa koiran mielen tapahtumista jotain olennaista, mitä pelkän ulkoisen toiminnan kuvaus ei kerro. Koiran mielenliikkeitä voidaan esimerkiksi kuvata verraten niitä inhimilliseen toimintaan:

Nappe on kauhean iloinen kohtaamisesta. Se hiipii matalana ja kiemurtelee nöyränä, vikisee, antaa kättä, ja sen pullottavista silmistä on luettavissa kiitos, että mitäs te nyt arvokkaat rouvat tervehditte tällaista, joka nyt on ihan tällainen vaan... (Huovinen 2009, 82.)

Tässäkin kertoja tulkitsee koiran käytöksen taustalla olevaa tunnetilaa, mutta hän myös avaa tätä tunnetilaa selvästi enemmän inhimilliseen maailmaan liittyvällä analogialla: koira on kiitollinen ja saamme kuulla kertojan jopa laittavan inhimillistä kielellistä ajattelua koiran suuhun tai mieleen, mikä toimii tässä kertojan tapana avata koiran mieltä vertaamalla sitä inhimilliseen toimintaan. Koiran mielen tulkintaan sen käytöksestä liittyy paljon jatkuvasti muutoksessa olevia tekijöitä, kuten ruumiinasennot, eleet, korvien, hännän ja huulten asennot ja äänet, jolloin niiden tarkka kuvaaminen lukijalle voi olla hyvin työlästä. Ensimmäisessä Huovisen esimerkissä yksittäiset havainnot koiran käytöksestä limittyvät tulkintoihin niiden taustalla olevista tunnetiloista. Kirjallisuudella on kuitenkin käytettävissään myös muita keinoja, joilla osa koiran käytöksestä voidaan kuvata ja tehdä sen taustalla oleva mieli lukijalle koettavaksi. Usein tällaiset kohdat myös näyttäytyvät jälkimmäisen esimerkin tavoin kohosteisina, jolloin ne kiinnittävät lukijan huomion.

Tarkasteluni kohdistuu kognitiivisten kerronnallisten ratkaisuiden soveltuvuuteen koirien mielten representointiin. Tutkielmani tukeutuu erityisesti Dorrit Cohnin (1983) ja Alan Palmerin (2004) kognitiivisen narratologian tutkimuksiin. Cohn on tarkastellut ansiokkaasti eri kerronnanmuotoja mielen kuvaamisessa ja osoittanut psykokerronnan mahdollisuudet. Palmer on taas tukeutunut osin Cohnin työhön, mutta laajentanut narratologian näkökulmaa kohti aktiivista ja sosiaalista mieltä, joka toimii kontekstissa.

Osa kirjallisuuden viehätystä on siinä, että uskalletaan astua epävarmalle alueelle, kuvitella ja käyttää kirjallisuuden keinoja sellaisen kuvaamiseen, mistä ei ole varmuutta. Voimme tietää koirista niiden käyttäytymisen perusteella, mutta meillä ei ole käsitystä siitä, millaista on olla koira. Eläinten käyttäytymistä tutkiva etologia pysyttelevät luonnontieteellisissä faktoissa, kun taas kirjallisuus yrittää viedä meitä syvemmälle kohti koiran mieltä ja olemista.

Kirjallisuus toimii tällöin epävarmalla alueella, mutta sillä on kumppanuuslajin (Haraway 2003a ja 2008) oikeutus tälle tehtävälle.

Vaikka käsittelinkin fiktiivisten koiranmielten suhdetta todellisten koirien mieliin, en käsittele realismia. En ole kiinnostunut teosten realismista, vaan lähestymistapani koskee myös muita tyyllilajeja. Viittaan myös todellisiin mieliin silloin, kun se valaisee fiktiivisten mielten käsittelyä. Lisäksi on huomattava, että fiktiiviset ja todelliset mielet ovat aivan eri asioita. Niillä on kuitenkin huomattavia yhteyksiä, ja käsityksemme oikeista mielistä vaikuttavat fiktiivisten mielten tulkintaan ja auttavat sitä. Lukijoina käytämme meillä olevia tietorakenteita ymmärtääksemme fiktiivistä maailmaa, ja oletusarvona on, että fiktiivinen maailma ei eroa todellisesta maailmasta, ellei meille kerrota niin. (Palmer 2004; 23–26, 46.)

Todellisia koiria representoivien kirjallisten koirien mielen kuvaus on moniulotteinen kohde, ja lähestyn sitä useasta näkökulmasta. Donna Harawayn (2003a ja 2008) kumppanuuslajin käsite toimii väylänä koiran mieleen ja sen ymmärtämiseen. Kumppanuuslajin ajatus mahdollistaa astumisen epävarmalle alueelle ja kertomisen puolista, joita opitaan kumppanuuden myötä. Tarkastelen tutkielmassa koiran mieltä koskevaa käyttäytymistieteellistä tietoa, mutta väitän myös, ettei luonnontieteellinen tieto anna meille täyttä kuvaa koiran mielestä. Koiran mieli on kuitenkin kiinnostava mysteeri, joka paljastuu vain osin tieteen tai arjen kumppanuuden keinoilla. Koirista kertova kirjallisuus on mysteerin kanssa elämistä ja spekulointin rajoilla leikkimistä.

1.2. Kognitiivista zoonarratologiaa

Yhtenä tutkimukseni teoreettisena taustana on uusi tutkimussuunta zoonarratologia. David Hermanin mukaan zoonarratologia tarkastelee, kuinka tarinankerronnan käytänteet suhteutuvat käsityksiin eläinten olemuksesta, kokemuksista ja asemasta. Hermanin lähtökohtana on oletus siitä, että osa kertomuksen olemusta on tarkastella tapahtumien vaikutusta kokevaan mieleen. (Herman 2012, 94–96.) Narratologian piirissä on yleisesti jaettu käsitys siitä, että ihmiset tai ihmisen kaltaiset hahmot ovat edellytys kerronnalle (ks. esim. Fludernik 2010, 20). On kuitenkin selvää, että koirista kertovat kirjat rakentuvat kerronnalle siinä kuin ihmisistäkin kertovat. Zoonarratologian keskeisiä perusteita on, että liikkuminen ihmiskeskeisemmästä eläinten esittämisestä kohti eläintä ymmärtävämpää kerrontaa ei tarkoita kerronnan katoamista (Herman 2012, 100).

Koirista ja varsinkin niiden tajunnasta kertominen vaatii kuitenkin, että koira tuodaan inhimillisen kielen ja kerronnan piiriin. Kerronta itsessään ei kuulu koirien viestintään, tai ainakaan siitä ei ole olemassa näyttöä. Koirat kyllä viestivät, mutta ne eivät kerro tarinoita, jotka koostuvat toisiaan seuraavista tapahtumista. Koirat eivät myöskään puhu tai ajattele samalla tavoin kielellä kuin ihmiset, joten niiden tajuntaa joudutaan esittämään kirjallisuudessa niille itselleen vierain tavoin. Koira esittää itse tajuntaansa vain eleillään ja käytöksellään.

Monika Fludernikin (2010, 20) mukaan kertomuksen tärkein aines ei ole tarina, vaan kokemuksellinen suhde tarinaan. Kertomuksille on tyypillistä korostaa sitä, millaista on olla jotakin tai miten joku muu kokee maailman (Herman 2012, 96). Koirien kokemuksista kertominen voidaankin nähdä spekulatona siitä, mitä koirana oleminen maailmassa on ja miten se eroaa inhimillisestä kokemuksesta. Vaikka meillä onkin tieteellistä tietoa esimerkiksi koirien käyttäytymisestä ja niiden aisteista, emme kykene kokemaan maailmaa kuin koira ja yrityksemme tavoittaa koiran kokemus on osin spekulatiivista. Veikko Huovisen *Kylän koirat* -teoksen (2009, 129) kertoja toteaa kirjassa, että laittaa hyvin vastenmielisesti ihmisten ajatuksia eläinten päähän. Kertoja yrittääkin pysytellä sivullisena seuraajana, mutta kerronnasta on kuitenkin löydettävissä spekulatioita siitä, mitä koiran mielessä tapahtuu ja mikä sen toimintaa ohjaa sekä kokeilevaa yritystä välittää koiran kokemusta lukijalle jopa laittamalla puhetta sen suuhun.

Tutkielman taustalla vaikuttaa myös kognitiivisen narratologian suuntaus, jota sovellan koiran mieltä kuvaavan zoonarratologian kehittelyyn. Kognitiivisen narratologian mukaan teksti

välittää jotain ihmisistä ja maailmasta, ja kirjallisuus on ilmentymä ihmisen kyvystä tavoitella ja saada tietoa todellisuuden eri puolista (Kajannes 2000, 53). Kognitiivinen narratologia myös korostaa kirjallisuuden kielellisyyttä: merkitys syntyy kirjallisuudessa, kun kieltä, kielikuvia ja kerronnallisia rakenteita käytetään konventioihin turvautuen ja niitä uudistaen. Lisäksi tutkimussuunta nostaa esiin myös kirjallisuuden kommunikatiivisen luonteen. Kaunokirjallisuus on kokemusten välittämistä tekijältä yleisölle. (Hakala 2005, 27.)

Katson zoonarratologian kytkeytyvän laajempaan posthumanistiseen viitekehykseen. Posthumanismi nousi osaksi humanistisia ja yhteiskuntatieteitä 1990-luvulla vastauksena humanismin ihmiskeskeisyydelle, mutta sen juuret ovat pidemmällä (Wolfe 2009, xii). Se kyseenalaistaa ihmisen erityisasemaa ja taipumusta asettua muiden olentojen tarpeiden yläpuolelle (Lummaa & Rojola 2014a, 13–14):

Posthumanistinen ajattelu etsii vaihtoehtoisia, ei-essentialistisia ja ei-hierarkkisia tapoja ymmärtää erilaisten olioiden ominaisuuksia ja keskinäisiä suhteita. Posthumanistisen ajattelun lähtökohtana on ajatus ihmisestä, joka ei määriy vastakohtaisessa (ja usein myös väkivaltaisessa) suhteessa ei-inhimilliseen. Ihmistä ei siis pidetä älyllisiltä, fyysisiltä, psyykkisiltä tai sosiaalisilta ominaisuuksiltaan ylivertaisenä ei-inhimillisiin organismeihin tai koneisiin verrattuna. Ihminen ei ole enää kaiken mitta. Posthumanismi on essentialismin, intentionaalisesti käsitetyn subjektuuden kritiikkiä, jolloin sillä on myös vahva eettinen ja poliittinen lataus. Posthumanistisessa ajattelussa pyritään kiinnittämään huomiota myös ihmisen erityisyyteen, mutta erityisyyden lähtökohtana on se tosiasia, että ihminen on kehittynyt yhdessä erilaisten materiaalien ja teknologisten muotojen kanssa, muotojen, jotka ovat radikaalisti ei-inhimillisiä mutta jotka ovat tehneet ihmisen siksi, mitä hän on. (Lummaa & Rojola 2014a, 14.)

Ihminen kehittyi nykyiseen muotoonsa vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja muiden lajien kanssa. Kumppanuus koiran kanssa on määrittänyt sekä ihmisen että koiran kehitystä. Osa tätä tutkimusta on pyrkimys hahmottaa koiran tapaa kokea maailma, irtautua ihmiskeskeisyydestä ja kyseenalaistaa perinteisen humanistisen kirjallisuudentutkimuksen tulkintaraameja. Kirjallisuuden konventiot mielen kertomiseen ovat läpikotaisin ihmiskeskeisiä, sillä ne on kehitetty ihmismielen kuvaamiseen ja perustuvat kielelliseen kerrontaan. Tarkastelen, miten ihmismielen kuvaamiseen kehitettyjä muotoja voidaan soveltaa koiran mielen representointiin. Tutkielmani kytkeytyy posthumanismiin myös Donna Harawayn kautta, jonka tutkimukset kyborgista (2003b, 205–265) ja ei-inhimillistä elämistä (2003a & 2008) ovat posthumanistisesti orientoituneita. Harawayn ajatukset

kumppanuuslajeista ovat keskeisiä tutkielmalle. Käsittelen kumppanuuslajiutta tutkielman toisessa luvussa.

Zoonarratologia ammentaa myös posthumanismin kanssa risteävästä kriittisestä eläintutkimuksesta, joka käsittelee monitieteisesti ihmis–eläin-suhteen kysymyksiä ja haastaa oletuksia mentaalisisista ja moraalisisista eroista. Alan tutkijat ovat esimerkiksi kyseenalaistaneet erilaisia lajien välistä jakoa määritteleviä tekijöitä, kuten kielen ja työkalujen käyttöä sekä kognitiota. Zoonarratologian tarkoituksena on laajentaa ymmärrystä tarinamaailmojen kokevien mielten ekologiasta monipuolisemmaksi ja koskemaan ei-inhimillisiä mieliä. Herman pitää eläinsarjakuvien tutkimustaan pilottina zoonarratologiselle tutkimukselle, mutta toteaa myös, että erilaiset tarinat ja mediumit vaativat erilaisia analyysitapoja ja tarjoavat erilaisia ikkunoita ei-inhimillisten eläinten maailmaan, minkä vuoksi myös ihmisen vaikutusala on erilainen. (Herman 2012; 102, 116–117.) Kaunokirjallisuus koostuu pelkistä kirjainmerkeistä, joita käytetään inhimillisen merkkijärjestelmän puitteissa merkitysten välittämiseen. Tutkimukseni jatkaa zoonarratologian projektia käsittelemällä kirjallisuuden kerrontaa kumppanuuslajin mielen esittämiseksi.

1.3. Koira ja yhteinen historiamme

Kirjallisten koirien innoittajana on tietysti todellinen koira, *canis familiaris*. Tieteelliseksi nimeksi on ehdotettu myös *canis lupus familiarista*, mikä korostaa koiran asemaa suden (*canis lupus*) alalajina sekä suden ja koiran yhtäläisyyksiä ja mahdollisuutta risteytyä keskenään. Nimi ei ole kuitenkaan saanut kannatusta, sillä fenotyypierot (erot organismin ilmiössä) ovat liian suuret. (Price 2003, 13.)

Domestikaatio-käsitettä käytetään biologiassa viittaamaan eläimen kesyyntymiseen. Käsitteen vaikutusala on yksilötasoa laajempi, ja se kuvaa prosessia, jossa eläinpopulaatio sopeutuu elämään ihmisen kanssa vangittuna sekä muuttuu geneettisesti ja ympäristön vaikutuksesta (Price 1984, 1–32). Koiran katsotaan domestikoituneen ensimmäisenä eläinlajina 10 000–15 000 vuotta sitten, ja se on ainoa eläinlaji, joka domestikoitui ihmisten ollessa vielä metsästäjä-keräilijöitä (Brisbin & Risch 1997, 1122–1126). Suurin osa kotieläimistä on domestikoitunut siten, että ihminen on vanginnut viljejä eläimiä, joista on sukupolvien aikana jalostettu kesympiä ja paremmin tehtäviinsä soveltua. Koiran kohdalla domestikoituminen tapahtui toisin, ja koiralla itsellään oli myös osansa prosessissa. On hyvin epätodennäköistä, että koiran sudenkaltaisia esi-isiä olisi vangittu, kesytetty ja jalostettu domestikoitumisprosessin alusta asti. Susia on hyvin vaikeaa pitää vangittuna, eivätkä ne

sovellu lemmikeiksi kesytettyinäkin. Niistä ei olisi myöskään ollut juuri hyötyä mesoliittisen ajan ihmiselle. Luultavimmin osa susista alkoi liikkua ihmisasutuksen lähellä havaittuaan, että ihmisten läheltä löysi helposti ruuanjätteitä, joita ne pystyivät hyödyntämään ravinnoksi. Nämä ihmisen läsnäoloa paremmin sietäneet yksilöt alkoivat lisääntyä keskenään, ja eri puolilla maapalloa luonnonvalinnan seurauksena kesyntyneet kyläusudet alkoivat vähitellen sopeutua elämään symbioottisessa suhteessa ihmisen kanssa. Ihminen alkoi myös suosia haluttuja ominaisuuksia (esim. sosiaalisuus, turkin väri sekä metsästys- ja puolustuskyky) omaavia yksilöitä huomioimalla ja ruokkimalla niitä enemmän, jolloin nämä yksilöt menestyivät esikoirapopulaatiossa. Domestikoitumisen prosessi oli vähittäinen, eikä ole mahdollista osoittaa, koska kyläususta tuli koiria. (Price 2003, 24–25.) Koira eroaa muista kotieläimistä myös siinä, että sen kehitykseen on vaikuttanut ennen kaikkea käyttäytymisen jalostaminen. Kun muiden kotieläinten jalostuksen tavoitteena on ollut esimerkiksi kasvuvauhti, lihasmassa tai munien tuotto, koirissa on arvostettu erityisesti kykyjä erilaisiin työtehtäviin ja sosiaalisuutta. Koirat jalostuivat ihmisten valinnan tuloksena. Jalostus ei kuitenkaan ollut suunnitelmallista, vaan se tapahtui käytännössä siten, että hyvin tehtävänsä suorittavia koiria suosittiin lisäruoalla ja lisääntymismahdollisuuksilla, kun taas heikommin suoriutuvat koirat karsittiin, vaihdettiin tai hylättiin. (Serpell & Duffy 2014, 32–33.)

Lähempänä nykyaikaa koirat ovat jalostuneet ja niitä on keinotekoisesti jalostettu erilaisiin tarkoituksiin paremmin soveltuviksi tyypeiksi ja myöhemmin koiraroduiksi, joita kansainvälinen kennelliitto tunnustaa nykyään 343 (Federation Cynologique Internationale n.d.). Moderneilla roduilla tarkoitetaan keinotekoisia koirapopulaatioita, joihin ihminen on jalostanut takaisinristeytyksellä sekä sukusiitoksella haluttuja ominaisuuksia. Rotujen välinen vaihtelu koossa, ulkonäössä, rakenteessa, luonteessa ja käyttäytymisessä on hyvin suurta. (Serpell & Duffy 2014, 32–34; Fugazza & Miklósi 2014, 178)

Ihminen ja koira ovat hyötäneet suhteestaan, mutta siinä on ollut myös ongelmia. Koiria on kohdeltu ja kohdellaan edelleenkin huonosti. Toisaalta myös koirat aiheuttavat haittaa ihmisille. Niihin liittyy joillakin alueilla tautiriski, kuten rabies, ja koirat purevat ja jopa tappavat ihmisiä. Lajinvälinen suhde on vuorovaikutussuhde, joka ei ole aina pelkästään myönteinen, vaan siihen liittyy myös ristiriitoja, uhkia ja vahingoittamista.

Valta jakautuu ihmisen ja koiran välisessä suhteessa hierarkkisesti. Moderneissa yhteiskunnissa ihminen asettaa rajoituksia koiran elämälle: pitää koira sisällä tai tarhassa, käyttää sitä ulkona hihnassa, päättää koiran ruokinnasta jne. Ihminen myös huolehtii koiran

perustarpeista, kuten ravinnosta, vedestä, liikunnasta ja tarpeidentekomahdollisuuksista. Koiran alkuhistorian aikana ihmisen ja koiran suhde oli mahdollisesti tasavertaisempi, sillä koirat kulkivat vapaina ihmisasetuksen lähetyvillä ja niillä oli myös vapaammat mahdollisuudet vaeltaa muualle. Nykyään valtasuhde vaihtelee paljon, sillä esimerkiksi Venäjällä ja Intiassa on runsaasti kulku- ja villikoiria, jotka liikkuvat vapaasti, vaikka ovatkin riippuvaisia ihmisiltä jäävästä ravinnosta.

Myös kirjallisuus alistaa koiria omiin tarkoituksiinsa ja tarkastelee koiria aina inhimillisten käsitysten valossa. Kun representoimme eläimiä, jotka eivät voi representoida itseään, luomme malleja, joita määrittävät inhimilliset intressit (Simons 2002, 134). Todellisten koirien representoinnin sijaan kirjalliset koirat voivat myös olla kaukana todellisista koirista ja vääristää näin käsityksiä koirista. Äärimmäisimmillään kirjallinen koira menettää koiruutensa ja joutuu alistumaan kirjoittajan muihin tarkoituksiin, kuten toimimaan tarkkailijana, kerronnan fokalisaatiopisteenä:

Heidän aloittaessaan päällisin puolin sivistyneen mutta pinnan alla raivokkaan väittelyn tunsin korvieni nytkähtelevän ja kuulin kaikkien kutsuilla olijoiden äänet. Kuulin vanhan Euroopan äänen, joka oli keitetty kokoon niin että jäljellä oli vain moderni tiiviste, maahanmuuttajien pojat ja tyttäret julistamassa uutta mannerta omakseen. Carson oli Lula Carson Smith, Marilyn oli Norma Jeane Baker, Lionel Trilling oli Lionel Mordecai, aivan niin kuin vanha ystävämme Lee Strasberg oli Israel Strassberg. He olivat kuin lapsia Amerikan pienessä puutarhassa, tutkimassa uteliaina itseään ja ympäristöä, joka muuttui koko ajan heidän toiveittensa mukaan, valmiina unohtamaan kaiken äsken oppimansa. Huulille nostamansa lasin takana Marilyn mielti, että he olivat kuin Arthurin näytelmien henkilöitä, vain ystävällisempiä, isosydämisempiä, valmiimpia saavuttamaan päämääränsä. Viimeinkin hän osasi iloita siitä, että oli kääntänyt elämässään uuden lehden, mutta arveli kuitenkin miettivänsä vielä pitkään kysymystä, miksi toiset pariskunnat pysyivät yhdessä ja toiset eivät. (O'Hagan 2011, 171.)

Suuri osa Maf-koiran roolia O'Haganin (2011) kirjassa on toimia kertojan asemassa Marilyn Monroen ja tämän julkisuuden henkilöistä koostuvan ystäväpiirin tarkkailijana. Maf on kiinnostunut asioista, jotka eivät kosketa koiria. Koirat ovat kiinnostuneita omistajistaan, mutta julkisuudella ei ole niille merkitystä. Mafin tarkkailuasema menee jopa niin pitkälle, että se pystyy kertomaan omistajansa ajatuksista. Se rikkoo koiran representointia kyetessään havaitsemaan Marilyn Monroen ajatukset, ollessaan kiinnostunut niiden koiralle vieraasta sisällöstä sekä toimiessaan kertojana ihmiskielellä.

1.4. Koirat kirjallisuudessa ja kaunokirjallinen aineisto

Suhteessa siihen, miten yleisesti koiria esiintyy kirjallisuudessa, kirjallisia koiria on tutkittu varsin vähän. Suomessa muun muassa Kaisa Kurikka ja Jukka Sihvonen (2012) ovat tarkastelleet Maiju Lassilan *Liika viisas* -romaanin (1915) Pudde-koiraa. Kurikka (2014) on jatkanut Lassilan koira- ja eläinkuvauksen käsittelyä myös yksin. Karoliina Lummaa (2012) on tutkinut Maila Pylkkösen (1983) lyhytproosatarinaa ”Humma”, jossa kuvataan ihmisen ja koiran kohtaamista.

Laura Brown (2010) on tarkastellut ihmisten ja eläinten suhdetta ja representaatiota kirjallisuudessa painottuen 1800-luvun amerikkalaiseen ja englantilaiseen kirjallisuuteen. Brown käsittelee muun muassa eläinten kuvaamiseen liittyvää tyypillistä jakoa toiseuteen ja antropomorfismiin, jossa eläimiin liitetään ihmisenkaltaisia ominaisuuksia, ja toteaa, etteivät kirjalliset eläimet alistu tähän jakoon, vaan niistä on löydettävissä monia eri ulottuvuuksia.. Tutkimus nostaa myös esiin modernin kysymyksen puheen merkityksestä ihmisen määrittelyssä sekä kielen suhteen inhimilliseen ja ei-inhimilliseen. (Brown 2010; ix, 2–6.) Toisin kuin tieteen ja filosofian eläimet, jotka ovat joko vieraannutettuja tai intiimin läheisiä, kirjallisuuden modernin ajan eläinrepresentaatiot tarjoavat vaihtelevia muodollisia, temaattisia, retorisia ja yleisiä innovaatioita, joilla on taipumusta yllättää, kääntää nurin, haastaa tai kokeilla vallitsevia eläimiin liitettyjä merkitysrakenteita (Brown 2010, 16–17). Brown myös nostaa esille 1800-luvun kirjallisiin eläimiin voimakkaasti vaikuttaneen uuden yhteiskunnallisen ilmiön: porvarillisen lemmikkieläimen (Brown 2010, 20), mikä muutti myös koiran asemaa yhteiskunnassa ja kirjallisuudessa.

Vaikka teoria onkin tutkielmassani etusijalla, käytän mahdollisuuksien mukaan kaunokirjallisia teoksia havainnollistamaan teoreettisia huomioita. Erilaisten representoinnin muotojen ja rajojen pohtiminen on ohjannut teosvalintojani. Kaikissa tarkastelemissani teoksissa koira on jossain mielessä keskeinen elementti: päähenkilönä, kertojana tai aiheena. Koiria representoivilla teoksilla on paljon yhteistä, mutta valitsemisani teoksissa painottuvat erilaiset tekijät. Jack Londonin *Susikoira* (2000, englanninkielinen alkuteos *White Fang* 1906) on eräkirjailijana tunnetun Londonin nuortenromaani koirasudesta, suden ja koiran risteymästä. Teos on koirakirjallisuuden klassikko, ja se kuvaa kolmannessa persoonassa erään koirasusiyksilön elämäntarinan. Se eroaa tässä suhteessa monista koiria kuvaavista nuortenromaaneista, joissa koira on osa lyhemmän aikavälin tarinaa ja alisteisempi ihmisiä koskevalle tarinalle. Virginia Woolfin *Runoilijan koira* (1983, englanninkielinen alkuteos *Flush: A Biography* 1933) on fiktiivinen elämäkerta runoilijan cockerspanielista, Flushista.

Sen kirjoittaja tunnetaan erilaisista henkilöihahmojen mielen kerronnan kokeiluista. Andrew O'Haganin *Maf-koira ja hänen ystävänsä Marilyn Monroe* (2011, englanninkielinen alkuteos *The Life and Opinions of Maf the Dog, and of His Friend Marilyn Monroe* 2010) taas kertoo Marilyn Monroen viimeisistä vuosista koiran näkökulmasta. Kirja eroaa muista siinä, että koira toimii homodiegeettisenä kertojana, jolloin fiktiivisen koiran tajunta on korostetuimmin esillä. Koiran representoinnin kannalta kirja on kuitenkin hyvin ongelmallinen, mutta sen käsittely mahdollistaa kerronnan rajojen tarkastelun. Koska käytän fiktiivisiä teoksia ensisijassa havainnollistamiseen, en katso alkukielisten teosten tuovan tutkimukseen erityistä lisäarvoa, joten hyödynnän teosten suomennoksia.

Myös Veikko Huovisen *Kylän koirat* (2009) eroaa selvästi muista tarkastelemistani teoksista, sillä koirat ovat ensisijaisesti kirjan aihe, mutta myös sen hahmoja. Kirjassa seurataan kainuulaisen kylän koiria yhden talven aikana ja tehdään niistä erilaisia havaintoja. Koirat ja muut eläimet ovat keskeinen osa myös Huovisen muuta tuotantoa (ks. Kantola 2014, 95–110). Huovinen on Jorma Kurvisen ohella tärkeimpiä kotimaisia koirakirjailijoita ja teoksessa koiria tarkkaillaan pääasiassa ulkoapäin seuraamalla niiden käyttäytymistä. Jorma Kurvinen on kirjoittanut yli kaksikymmentä nuortenromania koirista, joista pääosa kuuluu Susikoira Roi -sarjaan. Koiran osuus Kurvisen tarinoissa vaihtelee, sillä esimerkiksi kirjassa *Rolf, saaristokoira* (1990) koiran tarina on keskiössä kun taas teoksessa *Susikoira Roin tunturiseikkailu* (2003) koiran osuus on varsin vähäinen. Tarkastelen Kurvisen koirakirjoista teosta *Susikoira Roi ja kahvilakeikka* (1994), jossa koira kuvataan kolmannessa persoonassa ja se on kykyineen merkittävässä roolissa. Tomi, Roin omistava poika, on päähenkilö kirjasarjassa ja myös tässä teoksessa. Roi on kuitenkin kirjan keskeisin sivuhahmo. Yhdessä Londonin *Susikoira*-kirjan kanssa teos edustaa tutkielmassa nuortenkirjallisuutta, joka on merkittävä osa koirakirjallisuutta.

Tarkastelen teoksista koiran mielen representointia. Selvitän, mitkä kognitiiviset kerronnalliset ratkaisut soveltuvat koiran mielen representointipyrkimykseen ja missä kulkevat koiran mielen representoinnin rajat: milloin fiktiivisten koirien mielten kuvaamisessa on kyse jostain muusta kuin todellisten koirien representoinnista ja millaisia ratkaisuita voidaan vielä lukea representoinniksi.

2 KUMPPANUUSLAJI VÄYLÄNÄ KOIRAN MIELEEN

Heidän välillään oli levein kuilu, joka voi erottaa olennon toisesta. Miss Barrett osasi puhua. Flush oli mykkä. Siinä nuo kaksi niin tiukasti yhteenliittyneinä ja samalla niin etäisinä mittailivat toisiaan katseillaan. Sitten Flush hyppäsi yhdellä ponkaisulla ylös sohvalle, missä se tulisi aina olemaan, huovalla Miss Barrettin jaloissa.

(Woolf 1983, 19–20.)

Makaan sohvalle lukemassa Donna Harawayn kirjaa *When Species Meet* (2008). Jaloissani nukkuu amerikanstaffordshirenterrierini Väinö, joka polkee unissaan tassujaan vasten jalkaani. Se näkee unta, kirmaa kenties metsässä pitkin juoksuisen nartun hajuvanaa.

Amerikanstaffordshirenterrieri kuuluu bull and terrier -rotuihin, joiden historia on ikivanha ja verinen. Samantyyppisiä koiria on ollut vuosisatoja, ja ne ovat noiden vuosien saatossa joutuneet kestäämään ihmisen julmuuden taisteluissa härkiä, karhuja ja toisia koiria vastaan. Ihmiskunnan historia nykynäkökulmasta kyseenalaisine kansanhuveineen muokkasi koirasta tavallista aggressiivisemmän muita koiria kohtaan, mutta myös rakenteeltaan kestävä ja funktionaalisen sekä rohkean, varmaluonteisen ja hyvin ihmisrakkaan. Taistelukoiran rakkaus ihmistä kohtaan voi kuulostaa uskomattomalta, mutta juuri jalostus tuohon raakaan ihmisten huviin muokkasi koirasta myös luotettavan kumppanin: taistelukehässä oli aina ihmisiä aivan taistelevien koirien vieressä ja pahoin loukkaantunutta koira jouduttiin myös hoitamaan ilman kipulääkitystä, joten aggressiivisuutta ihmistä kohtaan ei näiltä koirilta hyväksytty.

Onneksi yhteiskunnat ovat kehittyneet ja eläintaistelut ovat olleet jo pitkään kiellettyjä suurella osalla maailmaa. Taistelemaan jalostetut koirat eivät hävinneet uusien lakien myötä, vaan niiden periksi antamatonta, rohkeaa ja avointa luonnetta haluttiin hyödyntää muihin käyttötarkoituksiin, kuten palveluskoirana. On mainittava, että näitä koiria on käytetty alun perin myös esimerkiksi metsästykseen ja maatalojen yleiskoirina, ja aggressiivisuutta muita koiria kohtaan on pyritty jalostuksella vähentämään sen jälkeen, kun koirataisteluihin alettiin suhtautua kielteisesti.

Nyt 3-vuotias Väinö tuli minulle 7-viikkoisena, toiseksi koiraksi laumaamme. Ensimmäisen viikon aikana sitä alettiin jo valmistella käyttötarkoitukseensa pelastuskoirana. Olemme harjoitelleet yhdessä jäljestämistä, ilmavainulla etsimistä sekä raunio- ja rakennusetsintää. Olemme viettäneet lukemattomia tunteja tottelevaisuuskentällä harjoittelemassa tekniikkaa ja tunnetilaa koeliikkeisiin. Yleensä harjoitukset ovat sujuneet hyvin ja kommunikointimme on toiminut, mutta usein on tullut myös eteen ongelmia emmekä ole ymmärtäneet toisiamme.

Monta kertaa ongelmat ovat johtuneet omasta tunnetilastani, mikä on heijastunut koiran suorituksiin. Vielä lukemattomampia tunteja olemme viettäneet rauhallisilla metsälenkeillä kahdestaan sekä vaimoni ja toisen koiramme kanssa. Olen oppinut tuntemaan Väinöä elämällä sen kanssa, ja Väinö on oppinut tuntemaan minua. Nyt, kun koirani alkaa olla aikuinen, voin sanoa, että tunnemme toisemme varsin hyvin, mutta viestintämme takeltelee edelleen ajoittain. Sen lisäksi, että olemme oppineet toisistamme, yhdessä harjoittelu on muokannut meitä ja suhdettamme. Koiran kouluttaminen tehtäviinsä yhdessä harjoittelemalla muuttaakin siihen osallistuvia subjekteja (Haraway 2008, 57).

Yhdessä olemme myös kulkeneet koulutustapahtumissa, -leireillä ja seminaareissa. Olen kuullut osaavampien koiraihmissen huomioita koirastani, jotka ovat pääosin vahvistaneet käsityksiäni siitä. Olen lukenut kaikki löytämäni käyttökelpoiset koirankoulutusoppaat, mutta tarttunut myös 1900-luvun alun taistelukoira-kirjoihin, jotka koskevat nimenomaisesti koirien taisteluttamista. Olen lukenut näitä kirjoja niiden kuvottavasta sisällöstä huolimatta, koska olen halunnut tietää, mistä nämä koirat rakentuvat. Vuorovaikutus omien koirieni kanssa, koulutukseen osallistuminen sekä lukeminen ovat tähänneet koiran ymmärtämiseen. Eläessäni yhdessä näiden kumppanieni kanssa olen kiinnostunut jatkuvasti enemmän siitä, mitä niiden mielessä tapahtuu. Koska kirjallisuus kuvaa siinä esiintyvien henkilö- ja eläinhahmojen mieltä, halusin lähteä tarkastelemaan, miten kirjallisuus representoi kumppanuuslajimme koiran mieltä ja mitä reunaehtoja tällä representoinnilla on.

2.1. Kumppanuuslajin ymmärtäminen

Karoliina Lummaa (2010) on väitöskirjassaan käsitellyt lintuja 1970-luvun suomalaisessa ympäristörunoudessa. Monet Lummaan käsitykset linnuista pätevät kirjallisiin eläimiin ylipäänsä, siis myös koiriin. Vaikka hän kirjoittaa linnuista, käsittelen hänen ajatuksiaan eläimiä yleensä koskevana. Lummaa kirjoittaa, että koska tietomme on aina sidoksissa johonkin merkitysjärjestelmään, ei eläimistä voi kirjoittaa eläiminä, vaan voimme kirjoittaa vain eläimiä koskevista käsityksistämme, emme oikeista eläimistä. Ymmärryksemme muista lajeista on aina välittyntä ja puhumme niistä vain erilaisin symbolein. Voidaankin katsoa, että kirjallisuuden eläimet ovat kulttuurisia konstruktioita, jotka heijastavat käsityksiämme eläimistä. Lummaa kuitenkin toteaa, että todelliset eläimet ovat ehtona kirjallisten eläinten olemassaololle. (Lummaa 2010: 21, 33.)

Pitää varmasti paikkansa, että kirjallisuuden koirat ovat todellisten koirien innoittamia ja että käsitykset koirista ovat vaikuttaneet siihen, millaisia kirjallisista koirista on muodostunut.

Esimerkiksi käsitykset koiran sankarillisuudesta ja uskollisuudesta ovat vaikuttaneet lukemattomiin kirjallisiin koiriin *Odyseian* Argoksesta Eric Knightin luomaan Lassieen. Nämä käsitykset myös kertovat siitä, kuinka koiran laumaeläimen luontoa tulkitaan kulttuurisen linssin läpi uskollisuudeksi. Katson kuitenkin, että eläinten tarkastelussa ei tarvitse jäädä käsitysten tasolle. Vaikkemme pääse täysin irti inhimillisistä käsityksistämme, meidän tulee pyrkiä ymmärtämään koiria ja niiden kokemuksia. Kulttuurisesti rakentuneet käsitykset ovat lisäksi osa kaikkea inhimillistä toimintaa – myös tieteellistä. Luonnontieteetkään eivät pysty irrottautumaan kulttuurisista konstruktioista, mutta silti ne tutkivat eläimiä. Käsitysten tutkiminen on tyypillisempää humanistisille ja yhteiskuntatieteille, mutta katson, ettei kirjallisuustieteenkään tule unohtaa maailmaa kirjallisuuden ja käsitysten ulkopuolella. Koirat ovat todellisia, ja meillä on niistä hyvin perusteltuja ja vakuuttavia käsityksiä, joita myös kirjallisuus esittää. Voimme siksi tarkastella, miten hyvin erilaiset kerronnalliset ratkaisut soveltuvat ei-inhimillisten eläinten representointiin. Fiktiivisten koirien suhde todellisiin koiriin on suhteellinen, ei mustavalkoinen kyllä–ei-kysymys. On tunnistettava paitsi tietomme rajat myös kerronnan mahdollisuudet ja rajoitukset koirien esittämisessä. Myös Lummaa itse on päätenyt myöhemmin kritisoimaan näkemyksiä kirjallisuuden irrallisesta suhteesta ei-inhimilliseen todellisuuteen:

Usein tuntuu siltä, että kirjallisuudentutkimus itse suhtautuu kaunokirjallisuuden mahdollisuuksiin kaikkein pessimistisimmin, jopa nuivasti. Kieli, kirjallisuus tai kulttuuri mielletään suljetuksi systeemiksi, johon ei ole pääsyä ulkopuolelta, ja joka ei itsekään kykene avautumaan ulospäin. On kyse abstrakteista asioista, joita lähestytään lainalaisuuksien, sääntöjen ja erojen avulla, konventioina ja käytäntöinä. Puhutaan korostuneesti käsitteellisestä ja inhimillisestä toiminnasta, joka on tietosten ja intentionaalisten, mutta ajallisiin ja paikallisiin ehdollisuuksiinsa sidottujen ihmissubjektien hallitsemaa. Tarvitseeko kysyä, miksi ajatus kielen mahdollisuudesta tuoda ei-inhimilliset merkityksellisen todellisuuden piiriin esiintyy toisinaan posthumanistisessa filosofiassa, muttei juuri koskaan kirjallisuudentutkimuksessa.
(Lummaa 2012, 273.)

Tämä tutkielma on osa posthumanistista ja zoonarratologista kirjallisuudentutkimusta, ja se pyrkii tuomaan koirat merkityksellisen todellisuuden piiriin. Myös Lummaan ja Rojolan toimittaman *Posthumanismi*-teoksen (2014b) artikkeleissa kirjallisuudentutkimus avautuu ei-inhimilliselle todellisuudelle. Nämä ajatukset ovat siis alkaneet kiinnostaa myös kirjallisuudentutkijoita.

Koiria koskevia käsityksiä on myös helpompaa perustella kuin käsityksiä, jotka koskevat esimerkiksi villieläimiä. Lajien välillä on eroja. Keskeisin ero koiria ja esimerkiksi pääskyjä koskevien käsitysten varmuudessa on lajien välisessä vuorovaikutussuhteessa ja historiassa. Donna Haraway käyttää tämän erityislaatuisen lajien välisen suhteen kuvaamiseen käsitettä kumppanuuslaji (*companion species*). Suomensin käsitteen aluksi kumppanilajiksi, mutta päädyin käyttämään käännöstä kumppanuuslaji, jota Lea Rojola (2012) on jo aiemmin käyttänyt. Kumpikin käännös on toimiva, mutta katson, että kumppanuuslaji tuo paremmin esille lajienvälisen suhteen. Haraway on tunnettu yhdysvaltalainen feministitutkija, jolla on tutkinto myös biologiasta. Erityisesti hän on edistänyt ihmis–kone- ja ihmis–eläin-suhteiden tutkimusta (esim. Haraway 2003b).

Haraway esitteli kumppanuuslajin käsitteen julistuksenomaisessa *Companion species manifesto* -teoksessa (2003a), jossa hän kirjoittaa siitä, miten lajimme ovat kasvaneet yhteen ja miten ihmis- ja koirayksilöt muodostavat erityisiä kumppanuussuhteita keskenään: ”Kumppanuuslajimanifesti kertoo luonnon ja kulttuurin luhistumisesta yhteen jatkuvissa historiallisesti spesifisessä koirien ja ihmisten yhteisissä elämissä; ihmisten ja koirien, jotka ovat sidottuja merkitykselliseen toiseuteen.” (Haraway 2003a, 16, suom. AT). Hän jatkaa ja syventää kumppanuuslajin tarkastelua kirjassaan *When species meet* (2008). Koirat, joita Haraway pitää tärkeimpänä ihmisen kumppanuuslajina, ovat keskiössä molemmissa kirjoissa, mutta Haraway tarkastelee myös muita kumppanuuslajeja, kuten kanoja, joiden suhde ihmiseen eroaa oleellisesti koirista. Koira on kotieläimistä ainoa, jonka domestikoitumista voidaan pitää vapaaehtoisena ja aluksi myös tasapuolisena: koira hakeutui ihmisen lähelle ja seuraan ja ihminen salli koiran lähelleen, koska molemmat hyötyivät vuorovaikutuksesta (Price 2003, 24–25). Sana kumppani kuvaa suhdetta loistavasti, sillä sen latinankielinen lähde *cum panis* tarkoittaa leivän jakamista (Haraway 2008, 17). Koiran ja ihmisen yhteisessä historiassa ja kumppanuudessa ravinnolla on ollut iso osa. Koirat ovat hyötyneet tunkioiden ruokajätteistä ja ihminen on hyödyntänyt koirien metsästystaitoa omassa ravinnonhankinnassaan.

Haraway kuvaa suhdettaan koiraansa seuraavasti: ”Me koulutamme toinen toistamme kommunikaatiossa, jota hädin tuskin ymmärrämme. Olemme perustavasti kumppanuuslajeja. Me teemme toisemme, ruumiillisesti. Merkityksellisinä toisina toisillemme, erityisessä erossa, meihin kirjautuu ruumiissamme häijy, kehityksen tuoma infektio, jota kutsutaan rakkaudeksi. Tämä rakkaus on historiallinen harhapolku ja luontokulttuurin perintö.” (Haraway 2003a, 2–3, suom. AT.) Eri lajeihin kuuluvat yksilöt kommunikoivat, mutta viestintä on jatkuvasti

vaarassa epäonnistua ja sortua väärinymmärrykseksi. Koira ja ihminen ovat kumppanuuslajisuhteessaan kumpikin aktiivisia toimijoita, eivät pelkästään toiminnan kohteita tai vastaanottajia. Suhde on vastavuoroinen ja mahdollistaa merkityksellisen toisen kukoistamisen. Suhteessa olevan ihmisen on oltava tietoinen toisen omasta luonnosta, jota on kunnioitettava ja jonka kanssa on antauduttava keskustelemaan. (Haraway 2008, 134; Haraway 2003a, 49.)

Haraway katsoo koirista tulleen kumppanuuseläimiä – lemmikki-, urheilu- ja työeläinten lisäksi – Yhdysvalloissa 1970-luvun lopulla, kun yhteiskuntatieteissä havaittiin eläinten, kuten koirien, merkitys ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille. Tapa määritellä ja luokitella koiria on muuttunut. Muutokset käsitteissä myös kertovat tärkeistä muutoksista suhteessa koiriin. (Haraway 2008, 134–135.) Vaikka koirat ja ihmiset ovatkin olleet vuosituhansia kumppanuuslajeja, toisen merkitys alettiin tunnustaa vasta vastikään. Myös koirien hyödyntäminen ihmisen hyvinvoinnin apuna on laajentunut viimeisinä vuosikymmeninä valtavasti. Suomessa koirien määrä on lisääntynyt huomattavasti, ja samaan aikaan myös niiden tehtävien määrä on lisääntynyt. Pelkästään koiraharrastuslajien kirjo on kasvanut palveluskoiralajeista, näyttelyistä ja rotutyypillisistä lajeista, kuten vinttikoirien juoksukilpailuista ja paimennuskokeista, kattamaan myös agilityn, koiratanssin, flybalin ja taakanvedon kaltaisia uudempia lajeja. Viranomaiskäytössä koiria on perinteisesti käytetty voimankäyttövälineinä ja hajutyöskentelyssä, kuten rikoksesta epäillyn jäljittämisessä ja huumekoirina, mutta koiran hajuaistia hyödynnetään nykyään myös lukuisiin muihin tarkoituksiin, useimmiten vapaaehtoistyönä. Suomessa on koulutettu ainakin homekoiria, tryffelikoiria sekä koiria, jotka tunnistavat sairaskohtauksen ennalta ja toimivat näin esimerkiksi epileptikkojen apuna. Ihmisten hyvinvointia edistää myös kaveri- ja terapiakoiratoiminta, jossa koirat vierailevat esimerkiksi vanhainkodeissa tuomassa iloa vanhusten elämään ja johdattavat vanhukset muistelemaan omia koiriaan. Koiria toimii jopa lukukoirina kirjastoissa, missä lapset saavat lukea rauhallisesti ja luotettavasti kuuntelevalle koiralle.

Kumppanuuslajin ajatus toimii tutkimuksessani väylänä koiran mieleen ja lajien väliseen ymmärrykseen. Se vapauttaa meidät puhumaan siitä, mikä on kirjallisten koirien suhde todellisiin koiriin – koiriin, joihin meillä on kumppanuussuhde niin lajina kuin yksilöinäkin. Ihminen on lajina elänyt yhdessä koiran kanssa ainakin toistakymmentätuhatta vuotta. Yhteinen historia on muovannut meitä paitsi lajeina myös ihmis- ja koirayksilöinä, jotka ovat eläneet vuorovaikutuksessa keskenään; ja elävät tänäkin päivänä. Ihmiselämän tavat

muuttuivat oleellisesti tultuamme yhteyteen koirien kanssa. Joustavuus ja opportunisti ovat pelin henki molemmille lajeille, jotka muokkaavat toisiaan jatkuvassa yhteisessä evoluutiossa. Domestikaatio on ollut evolutiivisesti menestyksenkäs strategia, joka on hyödyttänyt sekä ihmistä että domestikoituneita eläimiä. Tämä kyseenalaistaa selkeän luonto–kulttuuri- jaottelun. Kun uskaltaudumme näkemään heräävän luontokulttuurin ja lopetamme näkemästä vain biologista reduktionismia tai kulttuurista ainutlaatuisuutta, sekä ihmiset että eläimet näyttävät erilaisilta. (Haraway 2003a, 29–30.) Olemme olleet lajeina uteliaita toisiamme kohtaan, kasvaneet vuosituhansien saatossa yhteen ja muokanneet toisiamme. Olemme oppineet toisistamme, nauttineet yhdessäolosta sekä harrastaneet ja tehneet töitä, mutta olemme tehneet myös vääryyttä toisillemme. Koiria on syöty, pakotettu sotiin ja koirataisteluihin, kohdeltu julmasti ja käytetty koe-eläiminä. Nämä julmuudet jatkuvat edelleenkin. Suden jälkeläinen, domestikoitunut petoeläin on myös käyttänyt hampaitaan isäntiään vastaan, purrut sivullisia ja vienyt monen ihmisen hengen.

”Ihmisen paras ystävä”, kumppanuuslaji, merkityksellinen toinen, koira. Tällä toisella lajilla on meille merkitystä, ja ihmisellä on merkitystä niille. Vuorovaikutussuhteemme on kehittynyt sille tasolle, että osaan lukea Väinöstä heti, kun se saa hajun etsittävästä ihmisestä. Toisaalta Väinö tuntuu lukevan minua usein paremmin kuin minä itse. Se tunnistaa käytöksestäni merkkejä, joita en itse havaitse, ja tietää, koska olen lähdössä sen kanssa ulos, koska pelastuskoiraharjoituksiin ja koska vain viemään roskia, jolloin koira ei edes vaivaudu yrittämään mukaani. Kumppanuuslajius on lajien välistä historiaa, mutta se on myös yksilöiden välistä historiaa ja jokapäiväistä elämää.

Kumppanuuslaji läpäisee tämän tutkimuksen. Se koskettaa paitsi tekstiä, tekijää ja lukijaa myös minua tutkijana, joka tarkastelee fiktiivisten koirien suhdetta todellisiin koiriin. Arvioin sitä, mitä koiran mielestä voidaan tietää osaltaan oman koirantuntemukseni valossa, joka perustuu vuosien elämälle koirien kanssa, mutta suuri vaikutus on ollut myös erilaisilla koulutustilaisuuksilla sekä keskusteluilla ja harjoittelulla muiden koiraharrastajien kanssa. Ihailen suuresti menestyneitä kouluttajia, joiden ohjauksessa olemme päässeet harjoittelemaan. Heidän kykynsä lukea ja ymmärtää koira, heille vierastakin yksilöä, on usein ilmiömäinen, mikä kertoo paljon lajien välisestä kommunikaatiosta, joka on syntynyt käytännön toiminnassa koirien kanssa. Jokaisella koiran kanssa elävällä on tässä opittavaa: mahdollisuus syventää suhdetta ja kommunikaatiota, olla avoin toiselle.

Kouluttajat eivät voi kieltää kykyään merkitykselliseen kommunikaatioon kumppaniensa kanssa. Filosofinen ja kirjallinen harhakuvitelma siitä, että meillä

on vain representaatioita eikä kykyä käsittää mitä eläimet ajattelevat ja tuntevat, on väärä. Ihmiset tietävät, tai voivat tietää, enemmän kuin tiesimme aiemmin, ja oikeus tiedon arviointiin perustuu historiallisiin, vajavaisiin ja tuottaviin lajien välisiin käytänteisiin. [--] Sen väittäminen, ettemme voisi kommunikoida tai tietää toisista eläimistä edes epätäydellisesti, on katoavaisen kietoutumisemme, jossa olemme vastuullisia ja jossa vastaamme, kieltämistä. [--] Vastaaminen on sen ymmärtämistä, että subjekteja rakentava yhteys on todellinen. Vastaaminen on kasvokkaista kietoutuneen suhteen kontaktialuistoilla. Vastaaminen näkyy. Kumppanuuslajit tietävät tämän.
(Haraway 2008, 226–227, suom. AT.)

Omaan kokemukseeni perustuva käsitys koirista on tietysti myös ongelmallinen. On kuitenkin muistettava, että kyseessä ei ole yksityinen kokemukseni, vaan kumppanuuslajien välinen suhde, joka on muotoutunut eletyssä elämässä koirien kanssa. Suuri osa käsityksestä myös perustuu tieteellisiin tutkimuksiin koirien käyttäytymisestä. Väitän kuitenkin, että koulutuskenttien ja yhdessä jaetun elämän tieto ja oppiminen toisiltamme kertovat koirista eri tavalla ja eri asioita kuin tiede. Nämä kokemukset toimivat tiedettä tukien ja täydentäen. Eletty elämä, kumppanuus ja kirjallisuus tavoittavat jotain syvempää ja erityisempää kuin yleistämään ja luokittelemaan pyrkivä tiede. Kouluttajien koiratuntemus lienee syvimmillään suojelulajeissa, joissa koiran ominaisuuksia hyödynnetään laajasti ja jotka käyttävät hyväksi viettiteorioita: koulutuskentillä käytännössä syntyneisiin käsityksiin koiran vieteistä (koulutuksellisesti tärkeimpinä saalis-, lauma- ja puolustusvietti) ja niiden hyödyntämisestä koulutuksessa (esim. Raiser 2001). Arkielämä, koulutus ja kirjallisuuden koirat koskettavat myös oikeita yksilöiden välisiä elettyjä suhteita tieteellisen yleistämisen sijaan: ”Yhdessä harjoittelevat, tietty nainen ja tietty koira, ei abstraktit ihminen ja eläin, historiallisessa, monilajisessa ja subjekteja muokkaavassa tilanteessa [--]” (Haraway 2008, 205 suom. AT). Vastaaminen ja kunnioitus ovat mahdollisia vain, kun todelliset eläimet ja ihmiset katsovat toisiaan (Haraway 2008, 42).

On kuitenkin huomioitava, että oma käsitykseni ei vastaa kaikkien koiria koskevia käsityksiä. Jotkin koiria koskevat käsitykset ovat laajalti jaettuina (esim. koira on sosiaalinen eläin), mutta toiset käsitykset ovat kiistanalaisempia. Tähän vaikuttavat paljon suuri lajinsisäinen vaihtelu sekä erilaiset koiran käyttötarkoitukset ja roolit ihmisyhteisöissä. Kun kirjallisuus spekuloi ja kurkottaa kohti koiran mielen mysteerii, se saattaa paljastaa juuri kiistanalaisia käsityksiä – niitä joista meillä ei ole laajasti jaettua varmuutta. Toisaalta myös se, mikä lasketaan spekulatioksi, kuuluu eriävien käsitysten alueelle.

Koirista kertovan kirjallisuuden on oltava kiinnostunut koirista. Uteliaisuus toisen tekemistä, tuntemuksia, ajattelua ja vastaamista kohtaan on myös kumppanuuslajien velvollisuus (Haraway 2008, 20). Koirat merkitsevät jotain, koska niistä kerrotaan. Se, kuinka lukemattomia koiria on päätynt kirjojen sivuille, kertoo myös omaa tarinaansa koiran ja ihmisen suhteesta sekä koiran asemasta kulttuurissamme. Erityisesti kiinnostus koiria kohtaan näkyy kirjoissa, jotka keskittyvät ensisijassa koiriin. Veikko Huovisen *Kylän koirat* (2009) perustuu selvästi uteliaisuudelle koiria kohtaan. Nimensä mukaisesti teos kertoo tarinoita kainuulaiskylän koirista, joita kertoja seuraa ja joista hän raportoi ja tekee havaintoja. Kaskumaisista tarinoista koostuvan kirjan yksi luku on omistettu koiran elämälle kirppujen ja punkkien kanssa sekä koiran rapsuttamiselle. Siinä kertoja tarkkailee ja tekee havaintoja koiran toimista:

Pystykorva pitää melkoisia kirppujahteja. Sen tuuhea turkki tarjoaa yritteliäälle kirpulle hyvät rellastamismahdollisuudet ja kosolti piilopaikkoja. Mutta onpa turkin omistajakin ketterä otus. Niskojansa nyrjäyttämättä se metsästää perävilloistaan iltapuhteet pikku eläviä. Kirppuja ajava pystykorva on mielestäni maailman kodikkaimpia näkyjä. Ryttyyn taipunut kuono kulkee tohisten turkin viidakoissa, hampaat luksuttavat, silmät välkkyvät älykkäästi. Kaikesta näkee, että siinä on kaksi viisasta vastakkain; tehdään väistöjä, hyökkäyksiä, eksytyksiä ja saarrostusliikkeitä.
(Huovinen 2009, 69.)

Toisen tarinan kertominen; äänen antaminen sille, joka ei voi puhua mutta kommunikoi, voi olla kaunis ja kunnioittava teko. Se on kuitenkin myös aina vallankäyttöä. Koirille voidaan tehdä vääryyttä kirjoittamalla niistä ja niitä kohtaan voidaan olla epäoikeudenmukaisia. Kirjoittajan vallankäyttö on yksipuolista, mutta toisaalta se kertoo käsityksistä, joita todelliset kohtaamiset koirien kanssa ovat luoneet. Tuskin kukaan kirjoittaa koirista, ellei niillä ole kirjoittajalle merkitystä ja ellei kirjoittajalla ole suhdetta ja vuorovaikutusta koiriin.

Eläminen eläinten kanssa, eläminen niiden/meidän kertomuksissa, yritys kertoa totuus suhteestamme, elää yhdessä aktiivista historiaa: se on kumppanuuslajien työ, joille suhde on pienin mahdollinen analyysin yksikkö.
(Haraway 2003a, 20, suom. AT.)

Kirjallisten koirien todellisia koiria representoivan suhteen tutkiminen ei ole mieletöntä. Se on haastavaa, mutta on tärkeää tarkastella edellytyksiä kumppanuuslajista tietämiselle ja sitä, mitä voidaan tietää. Tämä on myös kumppanin toista kunnioittava, rakastava ja utelias teko; yritys hahmottaa rajoja sille, mitä voin käsittää koiran mielestä ja tavasta hahmottaa maailmaa. Olen varma, että koira ajattelee, mutta olen myös varma, että sen tapa ajatella

eroaa oleellisesti ihmisen kielellisestä tavasta ajatella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei mielessämme voisi olla yhteisiä ei-verbaaliskielellisiä rakenteita.

Alan Palmer käyttää käsitettä koko mieli (*whole mind*), jolla hän pyrkii tavoittamaan kokonaiskuvan fiktiivisistä mielistä. Ihmismielen kokonaiskuva muodostuu paitsi kielellisestä myös ei-kielellisestä tajunnasta sekä mielen tasoista, joita tajunta ei tavoita. Mieli koostuu myös tunteista, aistihavainnoista, luonteenlaadusta, uskomuksista, asenteista, aikomuksista, motiiveista ja toiminnan syistä. (Palmer 2004, 13–14.) Näistä suurin osa on osa myös koiran mieltä, mutta piirteissä on varmasti eroja inhimilliseen mieleen. Esimerkiksi koiran tunteet tuskin vastaavat täysin inhimillisiä tunteita, ja on myös muistettava, että tapamme kielellistää tunteitamme vaikuttaa myös tunteisiimme. Koska koira ei kielellistä tunteitaan inhimillisellä kielellä, tässä on oleellinen ero. Sosiaalisena eläimenä koira kuitenkin viestii tunnetilaansa omalla tavallaan esimerkiksi ulvoen laumansa perään sekä heiluttamalla häntää tunnetilasta riippuen eri korkeudelle ja rennosti tai jäykästi.

Palmerin (2004, 12) mukaan fiktiivisten hahmojen mielen konstruointi on oleellista kertomuksille, ja kertomus on fiktiivisen mielen toiminnan kuvaamista. Ajatus voi kuulostaa yliampuvalta, mutta se on perusteltavissa Palmerin mieltä koskevista käsityksistä. Hän ei pidä mieltä erillisenä ja muilta piilotettuna, vaan mieli on sosiaalinen ja aktiivinen. Kaikki henkilöhahmojen toiminta kuvastaa mielen tapahtumia, ja henkilöhahmon mieli ei ole erillinen sosiaalisesta ympäristöstään. (Palmer 2004; 118–124, 130–169.) Näin ollen kumppanuuslajien mielet ovat yhteydessä toisiinsa, rakentuvat suhteessa toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa. Tämä näkemys avaa myös kumppanuuslajiutta, sillä toisen mielestä voi tietää ja toista voi ymmärtää kumppanuussuhteessa, jossa osapuolet ovat yhteydessä toisiinsa ja jossa ymmärretään toiminnan taustalla vaikuttavia mielentoimintoja.

Suurin osa kirjallisuuden kuvaamista mielistä kuuluu (inhimillisille) henkilöhahmoille, mutta kirjallisuus representoi myös lukemattomien eläinhahmojen mieliä. Palmer tarkastelee teoksessaan *Fictional Minds* (2004) todellisten mielten ja fiktiivisten mielten suhdetta. Hän keskittyy inhimillisiin henkilöhahmoihin, mutta luo tutkimuksellaan perustan myös eläinhahmojen mielten tarkastelulle. Kumppanuuslajin käsite työkalunani pureudun fiktiivisten mielten teoriaan ja tarkastelen, miten merkityksellisistä toisista voidaan kertoa.

Perinteinen käsitys mielten kuvaamisesta ajautuu kuitenkin ongelmiin koirien kohdalla. Palmer kritisoi teoksessaan oikeutetusti sitä, miten mielten kuvaamiseen sovelletut puhekaterogiateoriat ovat ongelmallisia jo inhimillisten henkilöhahmojen kohdalla. Tajunnan

ja ajattelun näkeminen vain puheen kaltaisena verbaalisena toimintana ei tee oikeutta edes ihmismielelle, ja se myös unohtaa mielen toiminnan kirjon. (Palmer 2004, 53.) Koirien kohdalla puhekategorioiden törmäykset vielä suurempiin ongelmiin, koska koirat eivät puhu tai ajattele ihmiskielellä. Näin ollen fiktiivisen koiran ajattelun suora esitys ei voi olla todellisten koirien representointia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei tätä esitystapaa hyödyntävä teos voisi esittää koira muuten todellisten koirien kaltaisena. On myös pohtimisen arvoista, onko suoralta esitykseltä vaikuttava teksti mahdollista tulkita myös kertojan tulkinnaksi ja käännökseksi koiran ajattelusta.

Voimme tietää koiran mielestä vain sen ulkoisen käytöksen ja eleiden perusteella. Emme tiedä, millaista on koiran ajattelu, mutta saamme käytöksen perusteella tietoa ainakin koiran tunne- ja vireystilasta, viestinnästä sekä vuorovaikutuksesta ympäristönsä kanssa:

Talon jäniskoira Neppe tulee vastaan talon ulkoportailla. Se on omituisen vakava. Se kääntää kuononsa urheiluliikkeelle päin ja siivilöi ilmavirtauksia keskittyneesti. Sen häntä on aavistuksen verran vetäytynyt koipiin väliin. (Huovinen 2009, 102.)

Lukija voi tästä päätellä, että koira haistaa jotain epäilyttävää, ja on siksi hieman varautunut. Kertoja kuitenkin auttaa myös harjaantumattomampaa koiranlukijaa tulkitsemalla koiran käytöstä: ”Se on pienehkö, matalajalkainen pystykorva. Ei sekään ole silmin nähtävästi järkyttynyt, mutta jollain lailla lamautuneelta tai apaattiselta se vaikuttaa. Tuuheä häntä riippuu alapäin.” (Huovinen 2009, 102–103). Koiran olemuksesta on luettavissa sen suhtautuminen hajuun. Pystykorvarotuja tunteva lukija tietää, että pystykorva kantaa tyypillisestä häntää korkealla, jolloin hännän laskeminen jalkojen väliin kertoo selvästi koiran negatiivisävytteisestä tunnetilasta. Kertoja auttaa tähän tulkintaan kykenemättömiä tulkitsemalla itse koiran olemusta. Kertoja myös asettaa koiran käytöksen kontekstiinsa kertomalla, mihin hajuun koira reagoi. Kylälle on nimittäin kannettu kuollut susi, ja kertoja haluaa seurata, millaisia reaktioita susi aiheuttaa koirissa.

2.2. Kirjallinen koira kumppanuuslajina

Fiktiivisessä kirjallisuudessa esiintyvien koirien ja ihmisten väliset kumppanuuslajisuhteet ovat moniulotteinen kysymys. Tarkasteltaessa kirjallisten koirien suhdetta todellisiin koiriin on katsottava myös teosta laajemmin kuin kontekstistaan irrallisena tekstinä. Tekstit eivät synny itsestään, ja niillä on yhteyksiä tekstin ulkopuoliseen todellisuuteen. Koiria päätyy kirjojen sivuille jostain syystä. Taustalla voi vaikuttaa esimerkiksi kirjoittajan oma kiinnostus ja kumppanuuslajisuhde koiransa kanssa tai uteliaisuus sitä arvoitusta kohtaan, mitä toiseuden

ja tuttuuden rajoilla kulkevan koiran mielessä tapahtuu. Koirilla voi kuitenkin olla myös funktio kerronnan näkökulmasta. Andrew O'Haganin (2011) Maf-koira kertoo meille jotain myös koirista, mutta enemmän pieni maltankoiria kertoo emännästään Marilyn Monroesta ja tämän viimeisistä vuosista. Tämä funktio selittää myös sitä, miksi Mafia ei monessa suhteessa voi pitää todellisten koirien representaationa. Vaikka se käyttäytyykin osin koiramaisin tavoin, se myös kertoo sanallisesti tarinaa omistajastaan:

Kuljettaja ajoi auton henkilökunnan sisäänkäynnin eteen. ”Voi pojat”, Marilyn sanoi auton pysähtyessä parkkipaikalle talon taakse. ”Pidä lujasti kiinni, Maf. Ulkona on pari kuvien räpsijää.” Me olimme väläyksessä ulkona autosta. Marilyn oli työntänyt minut takkinsa sisään, ja suunnatessamme ovea kohti kurkistin sieltä ulos. Salamavalot välähtelivät, ja tunsin Marilynin jäykistyvän kun hän veti naamalleen hymyn ja kääntyi katsomaan toimittajia. ”Onko eronne kirjailija Milleristä jo selvä?” kysyi yksi kovalla äänellä. ”Ei tänä iltana, pojat”, Marilyn sanoi. ”Tarkoitin siis, etten kommentoi asiaa.” (O'Hagan 2011, 72.)

Maf myös tietää ja ymmärtää runsaasti asioita, joita koirat tuskin käsittävät. Vaikka katsoisikin koirien ymmärtävän omistajiensa tunne-elämää, tämä koira tekee liian tarkkoja analyyseja ollakseen vain todellisten koirien representaatio. Toisaalta se, mitä tulkitsemme esimerkiksi koiran ymmärtämiseksi ja lohduttamiseksi omistajan ollessa surullinen ja masentunut, saattaakin olla vain koiran hämmennystä omistajan käyttäytyessä oudosti ja epätyypillisesti. Mafin kognitiivinen kapasiteetti karkaa kuitenkin omiin ulottuvuuksiinsa sen kerratessa sukuhistoriansa kuuluisien maltankoirien elämää ja käydessä filosofisia pohdintoja ja keskusteluja, joissa viitataan filosofian klassikoihin: ”Aristoteleen mukaan eläinten ajattelu muistuttaa viisautta. Se löytyy Eläinopista. Siellä sanotaan, että ihmisillä ja koirilla on paljon yhteistä.” (O'Hagan 2011, 23). Erityisen hyvin Maf tuntuu tuntevan kirjallisuuden koirien ja kirjailijoiden koirien historiaa, ja se viittaa muun muassa Woolfin Runoilijan koiraan, Flaubertin Emma Bovaryn italianvinttikoiraan sekä Thomas Mannin koiraan:

Thomas Mann ymmärsi, kuinka outoa koirasta on seurata kaikkea sanomatta mitään, elää hyvä mutta laiha elämä, väsyä lepäämiseen. Kanakoira Bauschanilla oli tapana maata Mannin vieressä, lämmittää isäntäänsä ja helpottaa hänen yksinäisyyttään. ”Rinnassani ailahtelevat ilo ja myötätunto, kuten miltei aina hänen seurassaan ja häntä katsellessa”, keski-ikäinen Mann kirjoitti. (O'Hagan 2011, 56.)

Kaikista koirille epätyypillisistä tavoistaan huolimatta Maf on kuitenkin joiltain osin koiramainen ja käyttäytyy, kuten koirat saattavat käyttäytyä. Enemmän se on kuitenkin kertoja, joka pohtii Cervantesin kirjallisia ja Pavlovin todellisia koiria, kuin koiramainen.

Ennen kaikkea se kuitenkin kertoo ja tietää Marilynistä ja jopa tämän ajatuksista. Tässä se lähestyy kaikkietävää kertojaa:

Marilynin ääni katoaa Annan äänen alle; hänen sydämensä sykkii Annan sydämen tahtiin ja hän tuntee sisimmässään Annan surun. Hän muistaa lapsuudenystävänsä Alice Tuttlen ja sen kuinka paljon valmiimpi elämään Alice oli kuin kukaan muu. Mutta poikia ajattelemaan hän oli liian nuori. Sitten tytön kasvot katoavat. Marilyn muistaa, kuinka Norma Jeane hankki rahat auton viimeiseen osamaksuun poseeraamalla kalenterin alastonkuvissa. (O'Hagan 2011, 111.)

Maf tekee kunniaa kirjallisten koirien pitkälle historialle ja omalla tavallaan myös joiltain osin koirille. Sen suhteen Marilynin Monroeen voidaan jopa katsoa korostavan koiran ja sen omistajan kumppanuussuhdetta ja keskinäistä ymmärrystä liioitellessaan sitä, miten hyvin Maf ymmärtää Marilynia ja kykenee kertomaan tämän ajatuksista. Todellisten koirien kuvana se on kuitenkin virheellinen ja epärehellinen.

Kirjalliset koirat ovat eräs kumppanuuslajin teko, jolla kunnioittaa toista ja auttaa sitä kukoistamaan. Kirjallinen koira kukoistaa, kun se representoi todellista koiraa mahdollisimman rehellisesti. On kuitenkin muistettava, että koirissa on vaihtelua: ne ovat omia persooniaan, joiden luonnetta eritellään joiltain osin palveluskoirien luonnetestissä (Kennelliitto 2012), ja eri rotujen käyttäytymisessä on voimakkaitakin eroja. Esimerkiksi seurakoiraksi jalostetut rodut vartioivat huomattavasti vähemmän ja heikommin kuin karjaa vartioimaan jalostetut laumanvartijarodut. Jack Londonin, Jorma Kurvisen ja Veikko Huovisen kuvaukset koirista perustuvat selvästi käsityksiin todellisista koirista, mutta en usko, että Andrew O'Hagan pitäisi itsekään Mafia todellisen koiran kuvana.

Koiria koskevien kirjojen kirjolle on tyypillistä kumppanuuslajisuhteen esittäminen sekä lajien välisen ymmärryksen, mutta myös toiseuden pohtiminen. Ihmiselle koira säilyy osaltaan mysteerinä, mikä myös aiheuttaa kiinnostusta ja saa kirjoittamaan koirista, mutta toisaalta myös ihminen ja ihmisen oudot tavat näyttävät mysteerinä koirille. Huovisen *Kylän koirien* (2009) kertoja havainnoi ja tekee koiria koskevia päätelmiä, koska koira on toinen, ja ihmisen ja koiran välinen ymmärrys on rajallista. Londonin koirasusi pitää ihmisiä jumalina, koska ihmiset tekevät ja hallitsevat asioita, joita se ei ymmärrä:

Elottomat esineet noudattivat heidän määräyksiään. Niinpä kalikat ja kivet loikkasivat näiden eriskummallisten olentojen ohjaamina ilman halki kuin elävät oliot ja tuottivat koirille ankaraa kipua.

Penikan mielestä tämä voima oli tavatonta, käsittämätöntä ja yliluonnollista, se oli jumalallista mahtia. Tosin Valkohammas ei voinut tietää mitään jumalista – enintään se saattoi tietää, että sen tietämyksen ulkopuolellakin oli jotain; mutta ihmettely ja kammo, jota se tunsu näitä ihmiseläimiä kohtaan, muistutti tavallaan ihmettelyä ja kammoa, jota ihminen tuntisi nähdessään jonkun taivaallisen olennon vuoren huipulta singahduttavan salamoita hämmästyneeseen maailmaan.
(London 2000, 91–92.)

Kirjat kuvaavat koiran ja ihmisen kumppanuussuhdetta silloin, kun se näyttäytyy kumppanuutena, mutta ne kuvaavat myös suhteen ongelmia, jotka saavat pahimmillaan koiran menettämään luottamuksensa, kuten käy Jack Londonin *Susikoiran* (2000) kaltoin kohdellulle Valkohampaalle. Valkohampaan intiaani-isäntä huijataan myymään se Kauno-Smithille, joka tappeluttaa sitä koirataisteluissa ja tienaa suuria summia vedonlyönnistä. Valkohammas ei luota mieheen aluksikaan:

Tällainen oli mies, joka ihastui Valkohampaan rohkeuteen ja halusi saada sen omakseen. Hän koetti jo alunpitäen lähennellä sitä. Valkohammas taas ei ollut häntä ensin huomaavinaanakaan. Sittemmin, kun mies yhä itsepintaisesti yritti lähestyä sitä, se nosti karvojaan, paljasti hampaansa ja peräytyi. Se ei pitänyt miehestä. Hän tuntui pahalta. Se vainusi hänessä onnettomuutta, pelkäsi ojennettua kättä ja yrityksiä puhella lempeästi. Kaiken tämän vuoksi se vihasi miestä.
(London 2000, 154.)

On selvää, että tästä suhteesta ovat kumppanuus ja keskinäinen kunnioitus kaukana. Kauno-Smith on toki ihastunut koiraan, mutta vain omien tarkoitusperiensä ja hyötynäkökohtiensa vuoksi – tarkoitusperien, joiden vuoksi Valkohammas joutuu kärsimään paljon ja menettää luottamuksen ihmisiin. Se kohtaa kuitenkin vielä ihmisen, joka palauttaa sen luottamuksen ja johon se luo kumppanuussuhteen – niin voimakkaan, että mies ei voi jättää koirasutta Alaskaan, vaan kuljettaa sen mukanaan Kaliforniaan. Luottamus rakentuu vähitellen lempeydellä:

Mutta jumala ei tehnyt mitään vihamielistä liikettä, vaan puheli edelleen rauhallisesti. Jonkin aikaa Valkohammas murisi hänen puhellessaan noudattaen puheen poljentoa. Mutta jumala puheli herkeämättä. Hän puheli Valkohampaalle tavalla, joka oli tälle aivan outo. Pehmeästi ja viihdytellen, lempeydellä, joka jollakin tavoin kosketti Valkohampaaseen. Huolimatta luonnostaan ja kaikista vaistonsa varoituksista Valkohammas alkoi luottaa tähän jumalaan. Sen valtasi turvallisuuden tunne, joka soti jyrkästi sen varhaisempia kokemuksia vastaan.
(London 2000, 189.)

Tämä ihminen tarjoaa Valkohampaalle sellaista vuorovaikutusta ja suhdetta, johon se ei ole tottunut. Valkohammas on kytkettyä ketjuun, mutta ihminen ymmärtää, että sitä ei voi

alistaa ja että sen luottamuksen voi voittaa vain lempeydellä ja ruoalla. Avoin, utelias ja kunnioittava suhtautuminen auttaa rakentamaan suhteen, joka kehittyy lopulta vahvaksi kumppanuudeksi ja keskinäiseksi kunnioitukseksi. Tätä koirasutta ei kesytetty ruoskalla, vaan ymmärryksellä. Valkohampaan tarinan voikin nähdä valaisevan myös kumppanuuslajien yhteistä historiaa.

2.3. Kirjailija – teos – lukija

Koiran ja ihmisen kumppanuus ja kokemus koirista liittyvät tekstin lisäksi olennaisesti myös teoksen kirjoittajaan ja sen lukijaan. Tekstin sisällä se kytkeytyy erityisesti kerrontaan, kertojaan sekä henkilöhahmoihin. Tarkoitukseni ei ole syventyä liikaa tekstin ulkopuolisiin tekijöihin, mutta kumppanuuslajia on hyvä avata myös hieman laajemmin. Teksti on aina jonkun kirjoittama, ja sitä myös lukee joku. Teoksen sisällä kumppanuuslajius koskettaa ei-inhimillisten ja inhimillisten eläinten välisiä suhteita. Koiran mielen kuvaaminen vaatii ihmisen kaltaisen kertojan tai ei-inhimillisen koirakertojan, joka käyttää inhimillistä kieltä. Kummassakin tapauksessa vaaditaan lajirajat ylittävää ymmärrystä toisesta.

Vaikken halua upota liikaa biografismiin tai lukijatutkimukseen, ei tekijää ja lukijaa voi sivuuttaa, kun käsitellään sitä, miten toisen lajin mieltä kuvataan ja ymmärretään. Koska kumppanuuslajin käsite toimii väylänä ymmärtää koira ja sen mieltä, ei tekstin representoituja koiria voida nähdä irrallisina todellisista koirista. Tuskin yksikään kirjailija on kirjoittanut koirista ilman, että koirilla olisi hänelle merkitystä ja kirjallisilla koirilla esikuvia. On luultavaa, että koirista kirjoittavilla on kokemuksia koirista ja kommunikoinnista niiden kanssa. Esimerkiksi Jack London on kirjoittanut useita romaaneja, joissa koira on keskeisessä osassa. *Susikoiran* (2000) kirjoittaja lienee tunnetuimpia koirakirjailijoita, eikä ihme, että Londonilla oli kumppaninaan koira jo lapsena.

Se, että kirjoittajalla on kokemusta koirista, on edellytys kyllin uskottavalle ja oikeudenmukaiselle koiran mielen representoinnille, joka välittyy lopulta myös lukijalle. On vaikeaa kuvitella, että kirjailija, jolla ei ole kokemuksia koirista, kohtaamisia kasvokkain, voisi kirjoittaa koirista tai varsinkaan niiden mielestä osoittaen syvempää ymmärrystä toista lajia kohtaan. Koirista voi tällöinkin kirjoittaa, mutta väitän, että teksti jää pinnallisemmalle tasolle mielen representoinnissa. Ilman kumppanuutta koiran mielen kuvaaminen ei eroa ketun mielen kuvaamisesta.

Toisaalta tekstin vastaanottajana toimivan lukijan kokemukset koirista ja kumppanuus tai sen puute todellisiin koiriin vaikuttavat tulkintaan teoksesta. Lukija, joka on tai on ollut

kumppanuussuhteessa todellisiin koiriin, kykenee tulkitsemaan koiran mieltä paremmin jo pelkän kirjallisen koiran ulkoisen toiminnan perusteella. Sen sijaan lukija, jolla on vain vähän kokemusta koirista, ei osaa tulkita koiran eleitä: ”Serkkurouva oli myös ilahtunut Roin tapaamisesta. Mutta ei hänkään ollut koiraihmissä, eikä näin osannut tulkita ukon viestejä.” (Kurvinen 1994, 34.) Tällainen lukija on enemmän kertojan ja henkilöhahmojen mahdollisten tulkintojen varassa. Vähemmänkin koirakokemusta omaava osaa todennäköisesti tulkita joitain koiran elekielen puolia. Esimerkiksi Susikoira Roin eleistä ja ääntelystä on helppoa tulkita koiran olevan varautunut ja valmis käyttäytymään aggressiivisesti: ”Koiran niskakarvat olivat pystyssä ja nyt sen murinan kuuli jo selvästi.” (Kurvinen 1994, 10).

On kuitenkin huomattava, että niin kirjoittajilla kuin lukijoilla on erilaisia käsityksiä koirista. Myös kaunokirjalliset teokset, joissa koiria esiintyy, välittävät erilaisia käsityksiä esimerkiksi siinä, mitä yhteisiä piirteitä koiralla ja ihmisellä nähdään olevan. Antropomorfismi ja inhimillistäminen ovat voimakkaasti läsnä Andrew O’Haganin kirjassa *Maf-koira ja hänen ystävänsä Marilyn Monroe* (2011), mutta tässäkin teoksessa koira säilyttää toiseuttaan. Kaikesta inhimillistämisestä huolimatta se on koira, jolla on joitakin koiramaisia piirteitä. Koiran esittäminen jossain määrin ihmisen kaltaisena on merkittävä keino kertoa koirasta ja sen mielestä. Jo se, että tulkitsemme ihmiskielellämme koiran mieltä, inhimillistää koiraa ja tuo sen inhimillisten merkitysrakenteiden ja kategorioiden piiriin. Esimerkiksi Suomen Palveluskoiraliiton luonnetestissä (Kennelliitto 2012) arvioidaan muun muassa koirien taistelutahtoa, temperamenttia ja hermorakennetta. Ilman näitä ihmisen määrittelemiä luonteen piirteitä ja käsitteitä koirien luonteista olisi mahdotonta puhua.

3 KOIRAN MIELI

Tässä luvussa tarkastelen tärkeimpiä koiran mielen puolia, joita myös koirille uskollisen representoinnin tulisi huomioida. Koiran mielen kuvaus ei ole täysin kattava, vaan avaan oleellisimpia tutkittuja koiran mieleen kuuluvia ilmiöitä. Luku keskittyy koiran mieltä koskeviin käsityksiin ja käyttäytymistieteiden tarjoamaan tietoon koiran mielestä. Se pohjustaa ja rajaa seuraavaa lukua, jossa käsittelen kirjallisuuden keinoja ja rajaehjoja koiran mielestä kertomisessa. Tämä luku käsittelee sitä, mitä koirista voidaan kertoa, jotta kerrontaa voidaan pitää todellisten koirien representaationa. Seuraava luku keskittyy taas siihen, miten koirista kerrotaan, jotta kerronta representoisi koiria mahdollisimman uskollisesti.

Kumppanuuslajisuhteessa koiran kanssa eläneillä ihmisillä on ollut koirista käsityksiä, jotka tiede on tunnustanut vasta vastikään. Myös kirjailijat ovat kirjoittaneet koirista sellaisten käsitysten valossa, jotka olivat tieteelle vielä pitkään vieraita. Esimerkiksi Jack London (2000) kuvasi jo 1900-luvun alussa koiran tunteita, jotka tiede tunnusti laajemmin vasta paljon myöhemmin. Jo Darwin (2009) oli kirjoittanut eläinten tunteista, mutta koiran rakkauden tunnustaminen vei käyttäytymistieteilijöiltä vielä paljon aikaa.

Narratologian piirissä mieli on yleensä nähty yksityisenä ja passiivisena. Sitä on tarkasteltu lähes irrallisena ympäröivästä fyysisestä ja sosiaalisesta kontekstistaan. Erityisesti koirien mielten suhteen Palmerin (2004) näkemys mielestä sosiaalisena ja toiminnassa kuvastuvana on antoisa verrattuna aiempiin rajoittuneempiin käsityksiin mielestä, sillä ihminen tulkitsee koiran mieltä sosiaalisessa kumppanuuslajisuhteessa ja sen käytöksen perusteella.

Kirjallisuudessa tulkintaa tekevät henkilöahmot, kertojat ja lukijat.

Nappe on kauhean iloinen kohtaamisesta. Se hiipii matalana ja kiemurtelee nöyränä, vikisee, antaa kättä, ja sen pullottavista silmistä on luettavissa kiitos, että mitäs te nyt arvokkaat rouvat tervehditte tällaista, joka nyt on ihan tällainen vaan...

(Huovinen 2009, 82)

Huovisen kertoja tulkitsee koiran käytöstä. Hän tuntee koirat ja hänellä on käsitys koiran eleistä. Kertoja kertoo koiran olevan iloinen, mutta hän myös kuvaa koiran eleitä, joista koiria tunteva lukija voi tulkita koiran käyttäytyvän alistuneesti tavatessaan kaksi vierasta naista. Lopuksi kertoja taas tulkitsee koiran katseesta, miten se suhtautuu saamaansa huomioon ja vertaa sitä ihmisten reaktiotapaan.

Ikkunaa toisen mieleen ei ole ja emme voi tietää, miltä tuntuu olla joku muu, mutta toisaalta mieli näyttää käyttäytyvän käyttäytymisessä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ajatukset voivat olla yksityisiä tai ne voidaan jakaa. (Palmer 2004, 10.)

Kuten todellisessa elämässä tulkitaan toisten mieltä käytöksestä ja puheesta, myös lukija tekee päätelmiä fiktiivisistä mielistä ja näkee nämä toiminnassa seurattessaan hahmojen käyttäytymistä ja puhetta. Useimmissa romaaneissa on runsaasti todisteita, joiden perusteella lukijat otaksuvat asioita, tekevät hypoteeseja ja muodostavat mielipiteitä fiktiivisistä mielistä. (Palmer 2004, 11)

Mieli on oleellisesti sosiaalinen. Se on rakentunut sosiaalisessa kanssakäymisessä ja sitä käytetään sosiaalisesti. Kun mieltä tutkitaan tästä näkökulmasta, se ei ole eristetty yksilöihin vaan se on sosiaalinen ja kontekstuaalinen sekä toiminnan alkuunpanija (Palmer 2004, 53). On myös mielenkiintoista, että mielen sosiaalisuus voi ylittää lajirajoja.

Vaikka Palmer kirjoittaa ihmishenkilöhahmoista, soveltuu hänen työnsä monilta osin myös eläinten mielen tarkasteluun. Mielen heijastuminen toiminnassa jopa korostuu eläinhahmojen kohdalla, sillä meillä ei ole omakohtaista kokemusta ei-inhimillisenä eläimenä olemisesta, jolloin käytöksen rooli korostuu. Ihmisten kohdalla taas voimme eläytyä toisten kokemukseen jo sen perusteella, miten tiedämme ihmisten yleensä kokevan tietyt tilanteet, kuten läheisen kuoleman.

3.1. Umwelt

Ihmisen ja koiran kokemus maailmasta on erilainen. Tämä luku käsittelee sitä, millainen on koiran kokemus maailmasta eli millaisia asioita koiria representoivan kirjallisuuden on otettava huomioon, jos se pyrkii kuvaamaan koiran mieltä ja kokemusta mahdollisimman tarkasti. Biologi Jakob von Uexküll (2010, alkuteos 1934) käytti käsitettä umwelt kuvaamaan jokaisen lajin ja yksilön omaa subjektiivista maailmaa, elinympäristöä. Eliö hahmottaa elinympäristöään aistiensa avulla, ja eri asiat ovat merkityksellisiä eri lajeille ja eri tavoin, jolloin subjektiivinen kokemus samasta fyysisestä maailmasta eroaa. Von Uexküllin mukaan vain huomioimalla eläimen aistikyvyt ja sille keskeisiä asioita voidaan alkaa rakentaa vääristymätöntä kuvaa eläimen maailmasta. Umwelt-käsite koskettaa lajitasoa, mutta myös yksilöitä. Esimerkiksi huumausaineita etsimään koulutetun koiran subjektiiviseen maailmaan kuuluu huumausaineita, joiden löytämisestä on tehty koiralle motivoivaa. Koiralle, jota ei ole koulutettu tällaiseen hajutyöskentelyyn, huumausaineilla ei ole merkitystä.

Oleellinen ero ihmisen ja koiran välillä liittyy aistielimistöön. Ihminen on visuaalinen olento, kun taas koiralle hajuaisti on ensisijainen tapa havainnoida ympäristöä. Tavoiteltaessa koiran kokemusta maailmasta aistien ja havaintojen eroavuus ihmisestä on ensimmäinen huomioitava asia. (Horowitz & Hecht 2014, 212–213.) Haluttaessa representoida koiria kirjallisuudessa joudutaan myös kuvaamaan koiria eri tavoin kuin ihmisiä, sillä koirat eivät käytä kieltä eivätkä kerro tapahtumista samoin kuin ihmiset. Tämä rajoittaa voimakkaasti mahdollisia kerronnanmuotoja, joita voidaan käyttää koirien representointiin. Vaikka koirien ja ihmisten umweltissa on perustavanlaatuisia eroja, ne myös limittyvät keskenään. Kumppanuuslajius ja koiran kesyyntyminen elämään ihmisen kanssa ei olisi mahdollista, jos emme kykenisi ymmärtämään toisiamme edes vähissä määrin ja kokemuksemme maailmasta ei kohtaisi lainkaan.

Perinteisesti mieli ja ruumis on nähty kartesiolaisesti toisistaan erillisinä. Mieltä on pidetty sisäisenä, immateriaalisena ja sosiomateriaalisesta maailmasta erillisenä, mutta mieltä voidaan lähestyä myös laajemmin. Tästä näkökulmasta tajunnan perustana ovat aivojen, ruumiin ja maailman vuorovaikutus. Niin inhimilliset kuin ei-inhimilliset mielet ovat erottamattomasti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja mieli paljastaa itseään toiminnassa ja eleissä. Se, millä tavoin toimija on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, vaihtelee lajeittain. (Herman 2012, 97; Palmer 2004, 53.)

Herman esittää erilaisia strategioita eläinten kokemusten representointiin jatkumona karkeasta hienovaraiseen, syvälliseen ja eläimen kokemusta kunnioittavaan:

Eläinallergia	Antropomorfinen heijastus	Zoomorfinen heijastus	Umwelt-havainnointi
Karkeammat representaatiot			Hienovaraisemmat representaatiot

Kuvio 1. (Herman 2012, 98. suom. AT)

Teksteissä voidaan löytää erilaisia strategioita, joilla kuvataan ei-inhimillisen toimijan suhdetta ympäristöönsä. Vasemmalla olevat strategiat, kuten Aisopoksen eläinsadut, heijastavat täysin tai lähes täysin inhimillisen kokemuksen ei-inhimillisiin eläimiin. Tällöin eläin toimii valepukuna inhimilliselle kokemukselle. Antropomorfisessa heijastuksessa

huomio siirtyy näennäisesti ihmisestä eläimeen, mutta tulkinta perustuu edelleen inhimillisille vaikuttimille ja -käytänteille, kuten Disneyn eläinpiirretyissä tai Lassie-kirjoissa. Andrew O'Haganin (2011) Maf-koira esitetään osin koirankaltaisena, mutta se toimii myös hyvin inhimillisten vaikuttimien varassa. Zoomorfisessa heijastuksessa eläinten kokemuksia ja kykyjä tarkastellaan edelleen ihmisenäkökulmasta, mutta tarkoituksena on vertailu ja sen osoittaminen, millaista inhimillisen hahmon olisi olla, jos sillä olisi ei-inhimillisiä ominaisuuksia. Herman nimittää umwelt-havainnoinniksi (umwelt exploration) strategioita, joiden huomio on siirtynyt kauemmas ihmiskeskeisyydestä. Herman soveltaa itse malliaan sarjakuvien tarkasteluun, vaikka tarjoaa myös kaunokirjallisia esimerkkejä. (Herman 2012, 98–99.)

Sarjakuva eroaa kaunokirjallisuudesta visuaalisuutensa vuoksi. Eläinten ei-ihmiskielellisen ja -kerronnallisen luonteen takia visuaalinen sarjakuva voi joiltain osin soveltua paremmin välittämään koiran kokemusmaailmaa suuremmin kuin kaunokirjallisuus. Koiran oma näkökulma asioihin voidaan esittää visuaalisesti suuremmin kuin vahvemmin kielelliseen kerrontaan perustuvassa kirjallisuudessa, sillä koira ei voi itse toimia kertojana. Hermanin malli tarjoaakin pohjan myös sen tarkasteluun, miten koira- tai ihmiskeskeisesti tajunnan representaatiot lähestyvät kohdettaan.

Käsittelen seuraavaksi sitä, millainen koiran mieli on ja miten koira havaitsee ympäristöään eli mitä koiria representoivan kirjallisuuden on otettava huomioon ollakseen mahdollisimman uskollista koiran kokemukselle maailmasta.

3.2. Mieli toiminnan alullepanijana

Koiran mieli näyttäytyy ihmisille vain yhdellä tapaa: käyttäytymisenä (Svartberg 2007, 183). Koiran toiminnan ja eleiden kuvaaminen suoraan ilman kertojan kommentointia on myös luotettavin tapa representoida koiran mieltä, jolloin tulkitseminen jää lukijalle. Toiminnan kuvaus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että koiran mieli jäisi hämärän peittoon, vaan toiminnasta voidaan päätellä monenlaisia asioita esimerkiksi koiran persoonallisuudesta, huomionkohteista ja toiminnan motiiveista. Mitä paremmin lukija tuntee koiria, sitä parempia päätelmiä hän voi tehdä toiminnankuvausten pohjalta. Usein myös kertoja kommentoi ja asettaa käyttäytymisen kontekstiinsa, jolloin esimerkiksi käyttäytymisen syistä saadaan lisätietoa (Palmer 2004; 82–82, 122–123). Lukija myös oppii esimerkiksi *Valkohampaan* tarinan myötä, miksi koirasudesta kehittyä aggressiivinen ja kielteinen ihmisiä kohtaan. Villinä syntynyt koirasusi ei ole pentuna sosiaalistunut ihmisiin, vaan se on heitä kohtaan jo

lähtökohtaisesti varautunut. Se oppii kuitenkin tulemaan ihmisten kanssa toimeen jouduttuaan asumaan intiaanileiriin. Valkohammas päätyy kuitenkin miehelle, joka kohtelee sitä huonosti ja tappeluttaa sitä koiria vastaan, jolloin koirasusi muuttuu aggressiivisemmaksi ja arvaamattommaksi. (London 2000)

Toimintaa syntyy tietoisuudesta. Toiminnan filosofia erottelee toiminnan yleisemmästä tekemisestä tai liikkumisesta. Jotta tekeminen olisi toimintaa, fyysisen liikkeen täytyy johtua tietoisesta yksilöstä eikä esimerkiksi siitä, että jokin muu saisi tiedottoman kehon liikkumaan. Tekeminen ei ole toimimista ellei se ole tarkoituksellista ja tavoitteellista. Toiminta koostuu siis sekä mielen tapahtumasta että ruumiillisesta liikkeestä. Toimintaa ei voida määritellä vain käytöksen behavioralistisin perustein, vaan ne vaativat tuekseen mieltä koskevia huomioita esimerkiksi tietoisuudesta, tiedosta, haluista ja tarkoituksperistä. Mentaalinen puoli tarjoaa fyysiselle liikkeelle motiivin, syyn ja tarkoituksen. (Palmer 2004, 118-119.) Tulkittaessa koiran mieltä meillä ei ole kuin sen käytös ja käsityksemme koirista. Tällöin toiminnan ymmärtäminen ja sen kytkeminen kontekstiinsa vaativat ymmärrystä koirista. Koiran lisäksi on havainnointava ympäristöä, jonka kanssa koira on vuorovaikutuksessa ja johon se reagoi. Monesti omat aistimme rajoittavat tätä, ja joudumme toteamaan, että koira haistaa tai kuulee jotain, muttemme tiedä, mitä koira havaitsee.

Veikko Huovisen *Kylän koirat* (2009) on pitkälti behavioralistinen kuvaus koirista. Kertoja seuraa ympäristönsä koiria – sekä omia että muita kylän koiria – ja niiden touhuja sekä kertoo koirien toimista, mutta tulkitsee myös jonkin verran koirien mieltä käytöksen perusteella. Kertoja pysyttelee pääasiassa vakuuttavalla linjalla ja tekee yleensä vain sellaisia tulkintoja, jotka voidaan perustella helposti. Yksittäisissä kohdissa kertoja kuitenkin pohtii myös koiran ajattelua kuin se ajattelisi ihmisen tavoin, mutta nämäkin kohdat näyttäytyvät enemmän koomisilta vertauksilta ihmisten ajatuksiin vastaavissa tunnetiloissa. Läpi teoksen koiran mielen tulkinta lähtee kuitenkin sen käytöksestä. Kertoja kommentoi ja tulkitsee koirien toimintaa jonkin verran, mutta iso osa tulkinnasta jää lukijalle ja hänen koiratuntemuksensa varaan.

On kuitenkin huomattava, että myös käytös, joka ei täytä toiminnan kriteerejä tietoisuudesta, on riippuvainen mielestä. Rutinoidumme arjen toimintaan niin, ettei meidän tarvitse olla siitä tietoisia. Toisaalta joidenkin koirien toimien tietoisuudesta on vaikeampaa sanoa. Esimerkiksi saalisvietin viettärsykkeeseen, pakenevaan liikkeeseen, reagoiminen tuntuu olevan usein reaktio, johon tietoisuus ehtii mukaan vasta, kun koira on jo vauhdissa. Vaistonvarainen

toiminta on sellaista, jossa eläin vastaa toiminnalla ärsykkeeseen, jonka se kohtaa ensimmäistä kertaa (Beilharz 2007, 168). Koiralla on olemassa malli toimintaan ilman, että se oli tietoinen siitä. Vaistonvarainen toimintakin kuitenkin kehittyy koiran oppiessa ja harjoittellessa.

Etologia on tieteenala, joka tutkii eläinten käyttäytymistä ja näin myös niiden mieltä.

Käyttäytyminen on tutkimuskohteena moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävissä.

Yksinkertaisemmillaan sillä voidaan tarkoittaa lihastyötä vastauksena johonkin ärsykkeeseen, kuten refleksi koiran rapsuttaessa itseään. Toisessa ääripäässä on kuitenkin hyvinkin monimutkaisia toimintoja, kuten susilauma, joka jahtaa saalista ja jonka jäsenet arvioivat jatkuvasti suuntaansa ympäristön vihjeiden sekä saaliseläimen ja muun lauman liikkeiden perusteella. Näiden ääripäiden väliin mahtuu kirjo erilaisia käyttäytymiseksi luettavia toimintoja, kuten liikkumista, itsensä puhdistamista, lisääntymistä, pennuista huolehtimista, kommunikointia jne. (Jensen 2007a, 61.)

Käyttäytymistä voidaan jakaa erilaisiin kategorioihin. Esimerkiksi työkoirien jalostuksen kannalta olennaisia kategorioita ovat refleksit, vaistonvaraiset käyttäytymismallit sekä opittu käytös. Refleksit ovat vastauksia ärsykkeisiin, joista koira ei ehdi tulla tietoiseksi ennen toimintaansa. Vaistonvaraiset käyttäytymismallit ovat myös synnynäisiä, ja ne esiintyvät jo, kun koira kohtaa ensimmäistä kertaa jonkin ärsykkeen. (Beilharz 2007, 177.)

Koirankoulutuspiireissä moniin vaistonvaraisen käyttäytymisen piiriin kuuluviin käytösmalleihin viitataan vietteinä, joihin kuuluvat muun muassa saalisvietti, laumavietti, puolustusvietti ja lisääntymisvietti. Myös kirjailijat ovat kiinnittäneet huomiota koiran vaistonvaraiseen käytökseen:

Naaras loi toveriinsa levottomia katseita. Tuon tuostakin se päästi matalan Murahduksen, ja toisinaan, kun tämä näytti tulevan liian lähelle, murina kohosi kurkkuun teräväksi ärähdykseksi. Omaan kokemukseen perustuvia muistoja sillä ei ollut tällaisista tilanteista, mutta sen vaistossa, joka oli muodostunut kaikkien susiemojen kokemuksista, häämötti muisto isistä, jotka olivat syöneet vastasyntyneet ja avuttomat poikasensa. Muisto ilmeni siinä voimakkaana pelkona ja pani sen estämään Silmäpuolta tutkimasta tarkemmin pentuja, jotka se oli siittänyt.

(London 2000, 54.)

Opitussa käyttäytymisessä on taas kyse siitä, että eläin oppii yhdistämään ärsykkeiden ja käyttäytymisensä seurauksia ja ehdollistuu näin toimimaan sille suotuisalla tavalla ja välttämään käytöstä, jolla on negatiivisia seurauksia (Beilharz 2007, 177):

Tällä tavoin harmaa pentu oppi tuntemaan, että emolla oli muitakin ominaisuuksia kuin pehmeä, viihdyttävä kieli. Itsepäisesti ryömiessään se havaitsi emon kuonossa olevan jotain, mikä rankaisi terävällä töytäyksellä ja myöhemmin se keksi kápälän, joka löi sen maahan ja pyöritteli sitä ympäri nopein, tarkoin iskuin. Sitten se oppi tuntemaan kivun, ja kun kipu yltyi, se oppi karttamaan sitä ensiksi välttämällä sen aiheuttamista ja toiseksi, kun se sitä yhtä kaikki oli aiheuttanut, pakenemaan ja karttelemaan sitä. Tämä oli tietoista toimintaa ja tulos ensimmäisestä kokemusten yleistämisestä. Sitä ennen se oli värähtänyt kivusta koneellisesti, kuten se oli koneellisesti ryöminyt valoa kohti. Tämän jälkeen se kavahti kipua, koska se *tiesi* sen kivuksi. (London 2000, 62.)

Koirien kanssa kumppanuudessa elävät ihmiset ovat ymmärtäneet koiran käytöstä syvästi jo pitkään. Jo yli vuosisata sitten London kirjoitti koirista (tai tässä tapauksessa koirasusista) havaintoja, joita käyttäytymistiede alkoi selittää vasta myöhemmin. London kuvaa katkelmassa operanttia ehdollistumista, jonka teorian B. F. Skinner (1938) loi tieteen kentälle vuosikymmeniä myöhemmin. Asioilla ja koiran käytöksellä on negatiivisia tai positiivisia seurauksia ja koira ehdollistuu toimimaan tietyllä tavalla tai välttämään toisenlaista toimintaa. Se oppii välttämään käytöstä, jonka se tietää johtavan emon rankaisuun ja kipuun.

Ymmärtääkseen koiran käytöstä ja tapaa kokea maailma on aloitettava sen hermojärjestelmästä sekä aivoista. Koirien neurobiologian perusteella voidaan olettaa, että ne pystyvät kokemaan samankaltaisen tunteiden kirjon kuin ihmiset, mutta koirien kyky käsitellä tunteitaan tietoisesti on rajallisempi. Aistit auttavat koira kaikkessa sen elämään kuuluvassa, kuten asioiden havaitsemisessa, metsästyksessä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ympäristö tarjoaa jatkuvasti ärsyketulvaa, josta vain osa havainnoidaan aistielimillä ja aivoissa. Aistielimien toiminta rajoittaa tavoitettavan informaation määrää. (Jensen 2007b, 59–66.)

Ärsykeinformaation saavuttaessa aivot, ne tulkitaan koiralle merkityksellisellä tavalla esimerkiksi kiimassa olevaksi nartuksi (Jensen 2007b, 66). Jokainen uroskoiran omistaja tietää, miten voimakas vaikutus kiimaisella nartulla on urokseen. *Kylän koirien* (2009) kertoja havainnoi tämän hajun merkityksellisyyttä kiimaisen narttukoiran omistajana, jonka taloa kymmenet urokset piirittävät viikkojen ajan:

Pakkasyössä ja kuutamossa ulvotaan, räyhätään, raavitaan ja purraa ovia ja sotketaan kaikki paikat. Täysin hämmästyttävä on niiden pyrkimys tavoitella prinsessan suosiota kakkimalla portaille, kaivon kannelle ja koirankopin katolle. [--] Kun piirityksen tässä vaiheessa menee kuutamoyönä ulos, näkee pikkuihmeen. On ehkä tullut arvelluksi, ettei tuolla 38 asteen viherhohtoisessa, huurteisessa yökylmyydessä ole yhtään elollista olentoa. Mutta kun ovi aukeaa, nousee kinoksiin kaivetuista nukkumakuopista toistakymmentä koiranpäää ja kurottavaa kaulaa. Vihreät silmät kuultavat toivoen, odottaen.

(Huovinen 2009, 42)

Uroskoiran ei tarvitse oppia tämän hajuinformaation merkityksellisyyttä, vaan tämänkaltaiset tulkintamallit ovat pitkälti synnynnäisiä. Synnynnäiset tulkintamallit ovat perusta avainärsykkeiden, kuten kiimaisen nartun tai pakenevan saaliin, tietynlaiseen käytökseen johtavalle tulkinnalle. (Jensen 2007b, 66.) Kiimaisen nartun haju saa uroskoiran pyrkimään nartun luokse hyvin voimakkaasti ja esimerkiksi liikkumaan levottomasti ja ulisemaan öisin, kun sillä ei ole mahdollisuutta päästä ulos. Pakeneva saalis taas laukaisee saalistuskäyttäytymisen ja koira alkaa jahdata saalista. Koira voi oppia olemaan reagoimatta avainärsykkeisiin, mutta ilman koulutusta se käyttäytyy synnynnäisen mallin mukaisesti (Jensen 2007b, 66). Osa koiran käyttäytymisestä on synnynnäistä, mutta siihen vaikuttavat myös koulutus ja harjoittelu (Jensen 2007b, 70). Osa koiran käyttäytymistä koskee siis koiria lajityypillisesti, mutta osa on yksilön perimän, ympäristöön sopeutumisen ja harjoittelun aikaansaamaa. Koira ei opi hyväksi pelastuskoiraksi ilman, että se harjoittelee jäljenajamista. Se kehittyy myös sosiaalisissa taidoissaan ollessaan toisten koirien kanssa tekemisissä ja harjoitellessaan taitojaan. Näin koirista kehittyy yksilöitä, joilla on omat tapansa, eleensä ja käyttäytymismallinsa erilaisissa tilanteissa – omat luonteensa.

Motorinen toiminta on keskeinen osa käyttäytymistä. Lihastyöskentely saa eläimen liikkumaan tarkoituksenmukaisesti suhteessa tiettyyn ärsykkeeseen. Käyttäytymistä ja eläimen kykyä toimia rajoittavat sen aistielimet, hermojärjestelmä ja lihaksisto, mikä on oleellinen syy siihen, että eläimillä on selvästi erotettavaa lajityypillistä käyttäytymistä. (Jensen 2007b, 66–68.) Jäniksen tai pääskyn käytöstä on tulkittava aivan erilaisista lähtökohdista kuin koiran. Esimerkiksi jäniksen jähmettyminen paikalleen tai nopeaan juoksuun lähtö johtuu hyvin erilaisista syistä kuin koiran ja se myös hahmottaa maailman eri tavalla. Myös hormonit vaikuttavat koiran käyttäytymiseen, mistä edellä oleva Huovisen kuvaus on hyvä esimerkki. Narttukoira tai urospentu ei reagoisi kiimaisen nartun hajuun, kuten kuvauksen urokset. Hormonit eivät aiheuta käytöstä, vaan ne vaikuttavat herkkyyteen ärsykeitä kohtaan. (Jensen 2007b, 69.)

Mikä sitten määrittää sen, mikä ärsyke on tarpeeksi huomattava, että koira vastaa siihen toiminnalla? Tämä riippuu muista samanaikaisista ärsykkeistä ja koiran sen hetkisestä toiminnasta. Koiran on priorisoitava käytös, mikä riippuu sen motivaatiosta. (Jensen 2007b, 71-74.) Nälkäinen koira on kiinnostuneempi ruoan hankinnasta kuin juuri vatsansa täyttänyt ja reagoi siksi helpommin esimerkiksi ruoan tai saaliseläimen hajuun.

Tulkitessamme toiminnan syitä meillä on joko pääsy toimijan tarkoituksiin tai teemme tietoisia oletuksia konventionaalisten päätelmien perusteella. Usein toiminnan motiivit ovatkin selvästi pääteltävissä. Mielen selittäminen käytöksen perusteella on osa lukijan kompetenssia, ja konteksti auttaa usein tehtävässä. (Palmer 2004, 121–122.) Lukijan suhde koiriin ja kyvykyys lukea koiran käytöstä on oleellista fiktiivisten koirien mielenliikkeiden päättelylle. On kuitenkin havaittu, että ihmiset, jotka eivät ole koskaan omistaneet koira, osaavat tulkita koiran tunnetilaa sen haukusta yhtä hyvin kuin ihmiset, joilla on omakohtaista kokemusta koiran kanssa elämisestä (Miklósi 2007, 219). Tämä voi johtua monesta syystä, kuten lajien vuosituhansien yhteiselosta, siitä että koira on näkyvä osa yhteiskuntia ja ihmisten kokemusmaailmaa ympäri maailmaa sekä koirien näkyvyydestä mediassa, taiteessa sekä viihteessä. Hienovaraisempi koiranlukutaito vaatii kuitenkin kokemusta, ja ihmisten kyky tulkita koiran eleitä vaihtelee (Feddersen-Petersen 2007, 107).

Oleellinen osa koiran ulkoisen käytöksen ja eleiden tulkintaa on sen viestinnän ymmärtäminen. Tutkittaessa eläinten käyttäytymistä viestintä käsitetään tietyllä tavalla kehittyneiksi käyttäytymismalleiksi, joilla on tarkoitus vaikuttaa vastaanottajan käytökseen viestijää hyödyttävällä tavalla. Geenit vaikuttavat suuresti viestintätapoihin, mutta myös oppimisella voi olla merkitystä. Koiran lajienvälisellä viestinnällä ihmisen kanssa on ainakin kolme selittävää syytä. Ensinnäkin, molemmat ovat hyvin sosiaalisia lajeja, jotka viestivät monin tavoin. Tehokas kommunikointi vaatii todennäköisesti kuitenkin molemmilta lajeilta oppimista, jotta toisen viestejä osattaisiin tunnistaa paremmin. On myös oletettavaa, että evoluutio on edistänyt tiettyjä ilmaisutapoja, joita käytetään erityisesti ihmisen ja koiran lajienvälisessä viestinnässä. (Miklósi 2007, 211.)

3.3. Aistit

Kauan eivät harmaan pennun silmät vielä olleet auki olleet, mutta se näki jo varsin selvästi. Ja silmien ollessa vielä suljettuna se oli tuntenut, maistanut ja haistanut. Molemmat sisarensa ja veljensä se tunsu sangen hyvin.
(London 2000, 60.)

Jotta kirjallisuus voi tavoittaa koiran mielen, sen on ymmärrettävä koiran tapaa käsittää maailmaa. Kaikki eläimet – ihminen mukaan lukien – hahmottavat maailmaa aistiensa kautta, mutta aistielimien tarkkuus, ominaisuudet ja merkityksellisyys vaihtelevat suuresti. Koiralle hajuaisti on paljon merkityksellisempi kuin ihmiselle, ja jos kirjallinen koira on yritys representoida oikeita koiria, tämän pitäisi näkyä myös kuvauksissa.

Aistijärjestelmän tehtävä on tarjota eläimelle tietoa sen ympäristöstä sekä sen oman kehon tilasta. Tiedon avulla eläin pystyy käyttäytymään oikealla tavalla, ja se seuraa toimintansa tuloksia edelleen aistielimillään. Jos käytös oli tuloksellista, eläin lopettaa sen (esimerkiksi saatuaan saalistamalla tyydytettyä nälkäänsä). Muussa tapauksessa eläin yrittää toista käyttäytymistä. Eläimet ovat herkkiä erilaisille ärsykkeille. Koiralla on petoeläimen nopeat aistit, ja se aistii esimerkiksi herkästi liikettä. (Miller & Murphy 1995; 1624, 1633.) Aistielimistö on myös tärkeässä roolissa viestinnässä sekä muiden koirien että ihmisten kanssa. Koirat käyttävät akustisia, kemiallisia (hajut ja feromonit) sekä visuaalisia merkkejä viestinnässään. (Bubna-Littitz 2007, 91.) Koirat ymmärtävät näistä kaikkia, mutta ihminen on tulkinnoissaan akustisten ja visuaalisten merkkien varassa.

Hajuaisti erottaa koiran selvimmin ihmisestä. Koira hahmottaa ympäristöään voimakkaasti hajujen pohjalta. Ihmisen hajua aistiva kudus on kooltaan 5cm², kun se on saksanpaimenkoiralla 150cm²:ä. Huomattavasti laajemman kudosalueen lisäksi koiran aistinsolut ovat herkempiä ja niitä on kudoksessa tiheämmin kuin ihmisellä. Tämän vuoksi koira on joitakin hajua kohtaan miljoona kertaa ihmistä herkempi. (Scheunert, Trautmann & Brüggemann 1965, Bubna-Littitzin 2007, 98 mukaan) Koirat myös viestivät hajuilla, erityisesti virtsalla, jolla voidaan esimerkiksi merkitä reviiri. Virtsamerkit kertovat muille koirille merkkiaan sukupuolen ja mahdollisesti myös sen asemasta laumahierarkiassa. (Bubna-Littitz 2007, 99.) Alamme vasta ymmärtää sen tiedon määrää, jonka eläimet tavoittavat kemiallisista viesteistä (Gadbois & Reeve 2014, 4). Hajujen luonteen vuoksi koira pystyy myös tarkastelemaan menneitä tapahtumia, kuten sitä, onko jollain alueella liikuttu. Ihminen hahmottaa ympäristöään tarkkailuhetkellä, mutta koiralla on pääsy jopa vuorokausia vanhaan informaatioon. Hajujen havainnointi liittyy vahvasti motivaatioon: koira voi haistaa tai se voi haistella, jolloin se keskittyy tietyn hajun etsimiseen, tarkasteluun ja työstämiseen esimerkiksi selvittääkseen jäljen kulkusuunnan (Gadbois & Reeve 2014, 7).

Susikoira kulki kuono polkua viistäen vasemmalle ehkä kymmenen, viisitoista metriä, pysähtyi ja nosti päätään nuuhkien ilmaa. Saiko se vainun jostakin, joka oli niin lähellä, että jälkien lisäksi Roi tavoitti jotakin suoraan ilmasta? Mutta koira epäröi kuitenkin.
(Kurvinen 1994, 56.)

Hajujen maailma jää meille hyvin vieraaksi verrattuna koiraan ja pääsemmekin siitä kunnolla osalliseksi oikeastaan vain koiran avulla. Koiria käytetäänkin lukuisissa erilaisissa sen hajuaistiin perustuvissa etsintätarkoituksissa, kuten Susikoira Roita Kurvisen kirjassa. Hajua tulkitessaan ihminen on koiran eleiden varassa. Roin omistaja voi eleistä tulkita koiran olevan

epävarma, mutta epäroinnin syy jää arvaittavaksi. Meille vieraan hajumaailman kuvaaminen on vaikeaa, ja Susikoira Roin kertoja ja henkilöhahmot kuvaavatkin usein tulkintojaan epävarmoiksi. Kuvatessaan koirien kokemusmaailmaa, koiria representoivan kirjallisuuden pitää ottaa hajumaailma huomioon, vaikka joudummekin olemaan sen edessä epävarmalla alueella. Hajujen maailmaa on yritetty myös kuvata ja välittää lukijoille eleiden tulkintaa syvemmin:

Ihmisen nenä on käytännöllisestä katsoen olematon. Maailman suurimmat runoilijat eivät ole tunteneet kuin ruusun tuoksua yhtäällä ja lannan tuoksua toisaalla. Loputtoman monia vivahteita niiden väliltä ei ole ikuistettu kirjoihin eikä kansiin. Kuitenkin se maailma, jossa Flush enimmäkseen eli oli juuri hajujen maailma. Rakkaus oli pääasiassa hajua, muoto ja väri olivat hajua, musiikki ja arkkitehtuuri, laki, politiikka ja tiede olivat hajua. Flushille itse uskontokin oli hajua. Meidän kykyjemme rajoissa ei ole kuvata alkuunkaan, miten se koki päivittäisen kyljyksensä tai keksin. [--] Rajoittuneisuutemme tunnustaen voimme siis vain todeta että Flushille Italia näinä sen elämän täyteläisimpinä, vapaimpina ja onnellisimpina vuosina merkitsi pääasiassa hajuja hajujen perään. [--] Se eteni nuuhkien hajusta toiseen – kitkerään, pehmeään, tummaan, kullankarvaiseen.
(Woolf 1983, 82–83.)

Flushin kokemukset hajuista jäävät kuitenkin *Runoilijan koirassa* (1983) vähäisiksi. Kertoja käyttää kirjan loppupuolella runsaan sivun kuvatessaan koiran hajukokemusta ja ihmisen kyvyttömyyttä ymmärtää sitä. Muutamassa muussakin kohdassa paneudutaan hetkeksi kuvaamaan koiran hajuaistimuksia, mutta ne jäävät teoksessa vähiin ja irrallisiksi. Flushin havaintoja hallitsevatkin läpi teoksen visuaaliset aistimukset.

Sen sijaan *Susikoira Roi ja kahvilakeikka* -kirjassa (1994) hajuaisti hallitsee koiran havaintojen kuvausta, mihin vaikuttanee myös se, että koiran hajuaistin hyödyntäminen on keskeistä teoksen tarinalle. Kertoja tai henkilöhahmot joutuvat monesti tunnustamaan epävarmuutensa koiran hajuaistimusten edessä. Heidän kykynsä tulkita, mitä koira haistaa, on rajallinen, koska he eivät pääasiassa voi itse havaita tätä. Paikoin kengänjäljet paljastavat ihmisillekin, mitä hajua koira seuraa.

Koirilla on myös erinomainen kuulo, ja ne pystyvät paikantamaan äänen lähteen paljon ihmistä paremmin. Koira kykenee lisäksi kuulemaan ultraääniä, joita ihmiskorva ei tavoita. Koirien ääntely ja ääneen perustuva viestintä on monipuolista. (Bubna-Littiz 2007, 94.) Sudet haukkuvat paljon koiria harvemmin ja rajallisemmissa merkityksissä. Onkin epäilty, että koirien haukun evoluutio voi olla vastaus vokaalisesti viestivään ihmiskumppaniin. (Feddersen-Petersen 2007, 106.)

Yleisesti ihmisen näköaisti on koiran näköä terävämpi, mutta koirien näköaisti ja sen tärkeys vaihtelee paljon roduttain niiden käyttötarkoituksen mukaan. Käyttäytymisen kannalta näköaisti liittyy koiralla erityisesti metsästyskäyttäytymiseen ja viestintään sekä lajin sisällä että lajien välillä. Sen näköaisti on tyypillisestä herkkä liikkeen havaitsemiseen, mistä on apua saalistaessa. Koira viestii visuaalisesti muun muassa ruumiin, naaman, korvien, suun, kuonon, turkin (karvojen kohottaminen) ja hännän asennoilla sekä liikkeillä. (Bubna-Littitz 2007, 96.)

3.4. Sosiaalinen eläin

Koiran sosiaalisuus oli yksi ratkaisevia tekijöitä, joka johti sen domestikoitumiseen ja rooliin ihmisen kumppanuuslajina. Kuten esi-isänsä, laumoissa elävät sudet, koirat ovat hyvin sosiaalisia eläimiä. Koiraeläinten sosiaalinen käyttäytyminen ja järjestäytyminen ryhmäksi muistuttavat monella tavoin varhaisia ihmisiä. Molemmat toimivat yhdessä lauman kanssa, ja koirat pystyvät helposti työskentelemään ihmisten kanssa. (Feddersen-Petersen 2007, 105–107.) Koirien käyttäytymisestä suurella osalla on merkitystä sosiaalisen kanssakäymisen sekä tunnetilan ilmaisun kannalta. Laumalla on sosiaalisille koiraeläimille suuri merkitys, ja ne oppivat sosiaaliset säännöt, jotka ohjaavat niiden elämää. (ks. esim. Bekoff 2014, 61–68.)

Miklósi (2007) laajentaa ekologien lajin ympäristöön viittaava ekolokero-käsitettä koskemaan myös ihmisten psykologista ja sosiaalista ympäristöä, joka on jossain määrin jaettua koirien kanssa. Tutkijat ovat alkaneet pitää koira sopeutumana spesifiin ihmisympäristöön.

Muutokset koiran esi-isistä nykyaikaan ovat mahdollistaneet sen, että koirat ovat soluttautuneet ihmisyhteisöihin. Koirat elävät nykyisin mitä erilaisimmissa ihmisympäristöissä, mikä eroaa suuresti susien sosiaalisista rakenteista, jotka ovat ympäri maailmaa varsin yhtenäisiä. (Miklósi 2007, 208.)

Koirat ja ihmiset muodostavat sekalajisia ryhmiä. Kuitenkin nämä ryhmät ovat jossain määrin samankaltaisia kuin yhdestä lajista koostuvat ryhmät. Kuten laumaeläimet yleensä, ihmiset ja koirat muodostavat läheisiä yksilöiden välisiä vuorovaikutussuhteita, jotka voivat saada erilaisia muotoja kiintymyssuhteesta dominanssi-alistus-suhteeseen tai ystävyyteen. (Miklósi 2007, 209.)

Kotieläinten joukossa koirat ovat erityisiä, sillä ne ovat olleet läheisiä kumppaneita ihmisille useita tuhansia vuosia. Jotkin koirarodut asettavat jopa ihmiset etusijalle lajitovereihinsa nähden, eikä koiria voida kuvata ilman ihmistä. Koirat ovat hyvin herkkiä ihmisten eleille ja kehon kielelle, mutta ihmisten kyky tulkita koira vaihtelee. (Feddersen-Petersen 2007, 106–

107.) Kirjallisten koirien eleiden tulkitsejan kompetenssi onkin otettava huomioon – oli kyse sitten kertojasta, henkilöahmosta tai lukijasta.

Susien ja koirien sosiaalisesta käyttäytymisestä on tunnistettu seuraavanlaisia malleja: sosiaalinen leikki, reiludentaju, viestintätaidot, perheryhmät (laumat), pitkäaikainen monogamia (yksiavioisuus), sitoutumiskäyttäytyminen, pennuista huolehtiminen, sosiaalinen oppiminen lajikumppaneilta sekä sosiaalisista oikeuksista ja dominanssijärjestyksestä viestiminen. Vaikka koirat ovat eriytyneet susista varsin äskettäin evolutiivisesta näkökulmasta, niiden sosiaalinen käytös on muuttunut paljon varsinkin joissain koiraroduissa. Jotkin koirat eivät pysty edes yksinkertaiseen yhteistyöhön ja kilpailuun ryhmissä, mikä näkyy vaikeutena arvojärjestyksen luomisessa ja ylläpitämisessä. On todennäköistä, että koirat ovat domestikoitumisen aikana menettäneet keskeisiä taitoja, joita tarvitaan yksinomaan koiraryhmissä elämiseen: koirien kasvojen mallit eroavat suuresti, mikä vaikuttaa mahdollisten ilmeiden määrään, sekä visuaaliset merkit ja ruumiinasennot ovat vähäisempiä ja epäselvempiä verrattuna susiin, mikä aiheuttaa ongelmia koirien viestiessä lajikumppaneidensa kanssa. Koirat ovatkin sopeutuneet elämään ihmisten kanssa. Esimerkiksi koirien haukkuminen vaikuttaa olevan suunnattu ihmisille ja myös sopeutuma ihmisten kanssa elämiseen, ja ihmisten läsnäolo vähentää koirien aggressiivista käyttäytymistä ryhmässä. (Feddersen-Petersen 2007, 108–115.)

Koirat ymmärtävät ihmisten eleitä ja esimerkiksi osoittamista paremmin kuin sudet ja suuret kädelliset. Vaikuttaa siltä, että koirat ovat kehittäneet uusia taitoja, jotka mahdollistavat ihmisten eleiden paremman ymmärtämisen. Koirat ovat esimerkiksi oppineet seuraamaan ihmisen katsetta ja ymmärtävät ihmisen kyvyn huomioida ympäristöään näköaistilla. Toisaalta myös koiran omista käyttäytymismalleista (esimerkiksi ruumiinasennolla osoittava metsästyskäyttäytyminen) löytyy ihmisen eleitä vastaavia viestijä, jotka ovat voineet helpottaa ihmisen ymmärtämistä. (Miklósi 2007, 210–217).

Kaikissa tarkastelemissani kirjoissa koiran suhde ihmiseen on oleellinen. Kokemukset vuorovaikutuksesta vaikuttavat molempiin osapuoliin. Esimerkiksi Maf (O’Hagan 2011) ja Flush (Woolf 1983) ovat herkkiä omistajan mielialoille, jotka heijastuvat myös koiran mieleen. Londonin (2000) Weedon Scott näkee, kuinka kiintynyt koirasusi on siihen, ja päätyy ottamaan eläimen mukaansa Kaliforniaan, vaikka suunnitteli aluksi jättävänsä sen Alaskaan. Kirjalliset koirat ovat sosiaalisia eläimiä, jotka muodostavat kumppanuussuhteita ihmisten kanssa.

3.5. Koiran tunteet

Eläinten ilmaistessa tunteitaan, ne vuotavat ulos kuin vesi pesusienestä. Eläinten tunteet ovat suorasukaisia, suodattamattomia ja hallitsemattomia. Niiden ilo on puhtainta ja tarttuvinta iloa ja suru syvintä ja järkyttävintä. Niiden kiihko sortaa meidät polvillemme ilossa ja surussa. Jos eläimet eivät näyttäisi tunteitaan, ihmiset tuskin olisivat muodostaneet yhteyttä niihin. Emme muodosta läheisiä suhteita lemmikkeihimme vain omien emotionaalisten tarpeidemme vuoksi vaan myös, koska tunnistamme niiden tarpeita. (Bekoff 2007, 19.)

Tunteet ovat keskeisiä sosiaaliselle kanssakäymiselle, ja koiran tunteet ovat olleet mahdollisesti eräs syy siihen, että koirasta on muodostunut ihmisen keskeinen kumppanuuslaji (Bekoff 2007, 15). Koiran tunteista – varsinkin syvemmistä ja monimutkaisemmista tunteista, kuten rakkaudesta tai mustasukkaisuudesta – puhuminen herättää helposti syytökset antropomorfismista: inhimillisten piirteiden liittämistä eläimeen. Kuitenkin eläinten tunteiden kiistäminen tuntuu absurdilta. Tunteet ovat keskeisiä sekä ihmisten että muiden eläinten sosiaaliselle toiminnalle (Kotrchal 2013, 3).

Tunteiden määrittely on hyvin vaikeaa, vaikka tunnistammekin niitä helposti. On esimerkiksi vaikeaa määritellä, ovatko ne fyysisiä vai mielenilmiöitä vai molempia. Varmasti voidaan sanoa, että tunteet ovat psykologisia ilmiöitä, jotka auttavat käyttäytymisen hallinnassa ja saavat meidät toimimaan. (Bekoff 2007, 5–6.) Tunteilla on fyysinen ja evolutiivinen perusta. Ne mukautuvat yksilönkehityksessä, mutta ovat samalla muuttuneet hitaasti evoluutiohistorian saatossa. Tunteet motivoivat sosiaalisia suhteita ja ovat suoraan kytköksissä perusfysiologiaan. Erityisesti ne liittyvät elimistön stressimekanismeihin ja nisäkkäiden tärkeimpään stressiä lievittävään kokonaisuuteen, oksitosiinihormoniin perustuvaan kiintymysjärjestelmään, jolla on merkittävä rooli sitoutumisessa. (Kotrchal 2013, 3.) Oksitosiinia erittyy myös lajien välisessä vuorovaikutuksessa, kun ihmiset ja koirat kohtaavat. Sillä on siis roolinsa myös näiden kumppanuuslajien kiintymyssuhteessa. (Nagasawa et al. 2009, 434–441; Handlin et al. 2011, 301–315.) Eläimet tuntevat laajan kirjon tunteita, joihin sisältyvät myös kaikki Darwinin (2009) universaalit tunteet: suuttumus, ilo, suru, vastenmielisyys, pelko ja hämmästys. Lajien välillä on eroja siinä, miten tunteita ilmaistaan, mutta myös siinä, mitä tunteita ylipäänsä tunnetaan. On myös muistettava, että eroja on paitsi lajien myös yksilöiden välillä: kaikki koirat eivät tunne ja ilmaise tunteitaan samalla tavalla. (Bekoff 2007, 44.) Jaamme eläinten kanssa kuitenkin samoja neurokemikaaleja (kuten serotoniini ja testosteroni) ja aivorakenteita (kuten hypotalamus), jotka ovat tärkeitä tunteiden ilmaisulle (Bekoff 2007, 78).

Vaikka koirilla selvästi on tunteita, niiden tunteita voidaan tulkita inhimillisin perustein tai koiriin voidaan liittää tunteita, joiden ilmenemismuodot liittyvät vahvasti inhimilliseen kulttuuriin ja kategorisointiin. On esimerkiksi vaikeaa sanoa, että rakastaako koira, sillä jo rakkauden määrittely on vaikeaa, ja koira tuskin voi olla tietoinen rakastamisestaan. Koiralla on varmasti tunteita, joita liitämme inhimilliseen rakastamiseen, kuten kiintymys omistajaan, mutta olemmeko epäoikeudenmukaisia koiraan kohtaan, jos tulkitsemme yhteisten piirteiden olevan riittäviä sanoaksemme koiran rakastavan. Toisaalta, kiintymys ja halu olla lähellä toista ovat molempien lajien sekä lajienvälisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen järjestyksen perusta. Eroaako ihmisen ja koiran rakkaus todellisuudessa muuten kuin siinä, että me ihmiset kutsumme sitä rakkaudeksi, olemme tietoisia tästä ja meillä on kulttuurisia konstruktioita, jotka liittyvät tähän tunteeseen? Kuvittelemmeko me, että inhimillinen kiintymys olisi jotain suurempaa kuin se, mitä eläimet tuntevat ja onko tällä näkemyksellä oikeutusta?

Rakkaus on varmasti monimutkaisin ja salaperäisin tunteista. Ihmiset ovat yrittäneet määrittellä ja ymmärtää sitä aikeiden alusta, ja vaikka emme ymmärtäisikään sitä täysin, emme kiistä sen olemassaoloa emmekä voimaa. Sitä esiintyy erilaisissa muodoissa, kuten romanttisessa ja vanhemman rakkaudessa, ja se näyttäytyy ystävyysnä, uskollisuutena, kiintymyksenä, hellyytenä, omistautumisena, sitoutumisena ja myötätuntona. (Bekoff 2007, 40.) Rakkaus ilmaisee itseään toiminnassa kohteidensa puolesta:

Jos uskaltaisin määrittelemaan rakkautta tavalla, jota voidaan käyttää eläinten rakkauteen liittyvän käytöksen etsimiseen, sanoisin rakkauden tarkoittavan viihtymistä toisen yksilön seurassa, toisten etsimistä sekä tarvittaessa niiden suojelemista ja niistä huolehtimista. Se tarkoittaa voimakkaiden molemminpuolisten siteiden muodostamista ja ylläpitämistä sekä tunteista viestimistä rakkaiden välillä.
(Bekoff 2007, 40.)

Koirat surevat menettäessään rakkaan laumanjäsenensä – oli tämä sitten koira, ihminen tai vaikkapa kissa. Koirat voivat rakastaa toisiaan, mutta myös ihmistä (ja muita eläimiä). Koiraa kuvataan usein ihmisen parhaaksi ystäväksi ja niiden omistautumista ihmiselle ei voida kiistää. Rakkaus ylittää lajirajat ja tekee kumppanuuslajiudesta kaunista. Joskus ihmisen suhde koiraan on kuitenkin raakaa valtaa ilman hellyyttä. Londonin (2000) Valkohammas joutuu kohtamaan monia ihmisiä, jotka ainoastaan alistavat sitä hyötymistarkoituksessa esimerkiksi taisteluttamalla sitä toisia koiria vastaan vedonlyöntitarkoituksessa. Lopulta se kuitenkin kokee rakkautta, mutta myös surua menetyksestä, kun sen isäntä on lähdössä pois:

Oven lävitse kuului matalaa, levotonta vinkunaa, ikään kuin nyyhkytystä, joka oli kasvanut juuri kuuluvaksi. Sitten seurasi pitkä puuskahdus, kun Valkohammas koetti vakuuttautua, että jumala oli vielä sisällä eikä ollut yksin lähtenyt pakosalle.
(London 2000, 204.)

Koiran suru ja ikävä kuuluvat asioihin, joita meidän on vaikeaa ymmärtää. Koiria tuntevana pidän selvänä, että koirat surevat menetettyjä läheisiään. Vaimoni lapsuuden koira oli viikon syömättä perheen kissan kuoltua, ja toinen ukkini koirista ei suostunut menemään paikkaan, jossa toinen koirista kuoli, ja oli pitkään apaattinen. Koirat myös oppivat tunnistamaan pakkaamisen merkinä lähdöstä matkalle, jolloin ne saattavat vahtia omistajiaan tai ennakoita näiden tulevaa lähtöä, kuten Valkohammas isäntänsä lähtöä.

Emme voi tarkastella tunteita sellaisenaan, vaan voimme nähdä ainoastaan merkkejä niistä eläimen käyttäytymisessä ja toiminnassa. Eläinten käyttäytymistä tutkivat etologit tekevätkin usein päätelmiä käyttämällä analogioita. He vertaavat ihmisiä muihin eläimiin ja etsivät yhtäläisyyksiä ja eroja esimerkiksi aivojen rakenteessa, hormoneissa, fysiologiassa ja anatomiassa, mutta myös käyttäytymisessä, kasvojen ilmeissä, ääntelyssä ja niin edelleen. Tunteet liittyvät joihinkin ihmisen aivorakenteisiin, ja eläimiltä löytyy samanlaisia tai samankaltaisia rakenteita. Evoluutiivisen jatkumon vuoksi voidaan perustellusti katsoa, että ihmiset ja eläimet kokevat samankaltaisia tunteita. (Bekoff 2007, 36–37.)

Tunteet voidaan jakaa primaari- ja sekundaaritunteisiin. Primaaritunteita, kuten suuttumusta ja pelkoa, määrittää se, että niillä on pitkä evoluutiohistoria ja niitä esiintyy laajasti erilaisilla eläimillä. Sekundaaritunteita, kuten mustasukkaisuutta ja ylpeyttä, on sen sijaan pidetty tyypillisenä ihmiselle ja mahdollisesti myös joillekin kädellisille. Sekundaaritunteiden on katsottu edellyttävän tietoisuutta itsestä, ja muita eläimiä ei ole pidetty itsetietoisina. On kuitenkin epätodennäköistä, että monipuolinen sosiaalinen käyttäytyminen olisi mahdollista ilman monimutkaisia sosiaalisia tunteita, kuten ylpeyttä ja mustasukkaisuutta. (Morris et al. 2008, 3–5.) Tietoisuutta itsestä on tutkittu erityisesti peilikokeella, jossa eläimen on peilikuvasta pitänyt tunnistaa itsensä. Koirat eivät ole menestyneet tässä kokeessa, mutta tulokset saattaa olla seurausta kokeen visuaalisesta toteutuksesta. Kun on tutkittu, tunnistavatko koirat haistelemiaan virtsamerkkejä omikseen, on havaittu, että niillä on jonkinlainen tietoisuus itsestä. (Bekoff 2014, 69–71.)

Morris et al. (2008) keskittyivät tutkimaan erityisesti koirien mustasukkaisuutta. He löysivät todisteita siitä, että muillakin eläimillä kuin kädellisillä on sekundaarisia tunteita, jotka ovat

perustaltaan samankaltaisia kuin ihmisen sekundaariset tunteet, mutta joilla on myös selviä eroja ihmisen tunteisiin. Esimerkiksi koirien mustasukkaisuus näyttäytyy tilannekohtaisena, kun taas ihmisen mustasukkaisuus on yleisempää ja pysyvämpää. Koiran mustasukkaisuus vaikuttaa liittyvän tilannekohtaiseen resurssien, kuten ihmisten huomion tai ruoan, saatavuuteen. Kun koira havaitsee esimerkiksi toisen koiran saavan huomiota, se yrittää päästä osalliseksi saatavilla olevasta resurssista, minkä ihminen tulkitsee helposti mustasukkaisuudeksi. Ero ihmisten ja eläinten tunteissa voikin olla enemmän niiden ilmaisun ja kokemuksen hienostuneisuudessa ja monitahoisuudessa kuin repertuaarin laajuudessa. (Morris et al. 2008, 13–18.)

Eräs antropomorfismilta vaikuttava varsin yleinen tulkinta koiran tunteista on syyllisyys ja syylliseltä näyttäminen sen jälkeen, kun koira on tehnyt jotain ihmisen vääränä pitämää. Ensinnäkin on huomattava, että monien koirien yleisilme on varsin surumielinen johtuen muun muassa ylimääräisestä nahasta otsaryppyineen ja surullisilta näyttävistä silmistä, jotka katsovat ihmistä ylöspäin. Tilanteessa, jossa omistaja huomaa koiran tehneen jotain väärää, jo koiran yleisilme voidaan tulkita väärin. Koirilla on todellisuudessa oikeakin syyllinen ilme, mutta se ei ole seuraus omistajan vääränä pitämisen käytöksen tai tottelemattomuuden aiheuttamasta syyllisyydestä, vaan reaktio omistajan tuhtuneeseen käytökseen ja torumiseen (Horowitz 2009, 447–452). Voi olla, että koira tuntee syyllisyyttä, mutta se liittyy omistajan toimintaan.

Eläinten tunteiden tunnistaminen parantaa yhteyttämme niihin ja mahdollistaa niiden näkökulman huomioimisen vuorovaikutuksessa (Bekoff 2007, 2). Tärkeä osa kirjallisuuden viehätystä onkin juuri toisen näkökulman ja tunteiden ymmärtämisessä. Eläimet eivät peittele tunteitaan, ja esimerkiksi niiden ilo ja nautinto on selvästi nähtävissä käytöksessä:

Flush, kuten sen elämäntarina osoittaa, osasi aivan erityisen hyvin eläytyä ihmisten tunteisiin. Kun se näki rakkaan emäntänsä lopultakin vetävän sisäänsä raitista ilmaa, sallivan valkeiden hiustensa pörröttyä tuulessa ja sinänsä raikkaiden kasvojen punertuvan leveän otsan rypyjen samalla silitessä, se intoutui villiin kirmaan, jolla se osoitti iloaan myös emäntänsä puolesta. Kun neiti Mitford tarpoi pitkässä ruohossa, Flush hyppeli halki tuon vihreän esiripun. (Woolf 1983, 12.)

Flushin ilo liittyy sen omistajan tunteisiin ja rentoutumiseen ulkoilmassa. Se on myös joutunut odottamaan pitkään sisällä, mikä saa sen intoutumaan juoksuun ja hyppyihin

päästyään ulos. Iloinen ja innostunut tunnetila on varmasti helposti tulkittavissa kenelle tahansa, joka näkee koiran kirmaavan tällä tavoin ruohikossa tai lukee siitä Woolfin kirjasta.

3.6. Luonne

Henkilöhahmojen luonteen rekonstruointi kirjallisuudesta on suuri osa kirjallisuuden viehätystä ja tulkintaa. Empatia on voima, joka saa meidät kohtaamaan toisen persoonallisuuden ja kokemaan heidän kokemuksiaan mielikuvituksen avulla (Palmer 2004, 138). Empatia ylittää lajirajat ja saa meidät kiinnostumaan kumppaniemme kokemuksista. Lukijan empatia suuntautuu hahmon ensimmäisen persoonan kokemuksiin, jolloin lukijan on koettava ”objektiivinen” tarinamaailma sitä asuttavien hahmojen näkökulmasta (Palmer 2004, 141).

Myös koirilla ja kirjallisilla koirilla on omanlaiset luonteensa, joita tulkitaan lukijan koiratiedon valossa. Henkilöhahmot ja eläinhahmot eroavat todellisista vastineistaan siinä, että ne esiintyvät vain kertovan rakenteen piirissä (Palmer 2004, 186). Kirjallisia koiria tulkitaan kuitenkin todellisia koiria koskevan tiedon valossa. Koirien luonteen keskiössä on kysymys yksilöllisistä eroista käyttäytymisessä. Koirat pystyvät sopeutumaan hyvin erilaisiin ympäristöihin ja oppimaan käyttäytymään erilaisissa tilanteissa. Luonne tai persoonallisuus määritellään tekijöiksi, jotka säännöllisesti ja jatkuvasti määrittävät toimintaa erilaisissa tilanteissa. Luonne on vakaa niin ajallisesti kuin erilaisissa tilanteissa. Luonne on koiran ja sen ympäristön välistä vuorovaikutusta, jota pitää arvioida kontekstissaan: ”koira toimii yleensä tällä tavalla, jos näin tapahtuu tällaisessa tilanteessa.” Luonteenpiirteiden vahvuus vaihtelee yksilöittäin muun muassa matalasta korkeaan, harvasta yleiseen ja piilevästä helposti näkyvään. Luonteenpiirteiden arviointi on kuitenkin herkkä subjektiivisille tulkinnoilla ja vinoutuu helposti riippuen havainnoitsijasta. (Svartberg 2007, 182–189.)

Se oli kiukkuinen penikka. Samanlaisia olivat sen veljet ja sisaretkin. [--] Mutta harmaa pentu oli poikueen hurjin. Se osasi murista äänekkäämmin kuin toiset. Sen pikkuiset raivonpurkaukset olivat paljon pelottavampia kuin muiden. (London 2000, 62.)

Valkohammas on kiukkuinen verrattuna sisaruksiinsa, mutta kertoja luonnehtii sen olevan sitä myös yleisesti. Hurja luonne tekee siitä tarinan myötä selviytyjän, joka kestää vastaan tulevia vaikeuksia. Muilta koirilta ja ihmisiltä saamaansa huonoon kohteluun se vastaa kehittymällä entistä hurjemmaksi ja kiukkuiseksi. Tämä luonteenpiirre sillä on jo syntyessään, mutta ympäristön vaikutuksesta se kehittyy vahvemmaksi.

Koirien käyttäytyminen vaihtelee paljon, ja ihmisten tulkintoihin vaikuttaa se, millaisten koirien kanssa he ovat olleet tekemisissä ja millaisia käsityksiä heillä on koirista. Esimerkiksi virkakoirien kanssa työskentelevälle koiran arkuus tai aggressiivisuus saattaa näyttytyä hyvin erilaisena kuin seurakoiranomistajalle. Voimankäyttövälineenä toimivalta poliisikoiralta arkuutta ei sallita ja siltä vaaditaan kykyä toimia aggressiivisesti ohjaajan määrittämässä rajoissa, kun taas seurakoiran arkuutta ei välttämättä nähdä niin suurena ongelmana, mutta aggressiivisuus on seurakoiralta epätoivottua.

Ihmisten persoonallisuudentutkimus liittyy läheisesti tunteiden, ajatusten ja uskomusten tarkasteluun. Eläinten kohdalla näitä piirteitä on kuitenkin pidetty tavoittamattomina ja tieteellisesti irrelevantteina. Eläinten yksilöllisiä käyttäytymiseroja tutkivat ovat jopa vältäneet persoonallisuuden tai luonteen käsitteitä, koska ovat nähneet niissä riskin antropomorfismista. Myös ihmisen persoonallisuuteen kuuluu kuitenkin vahvasti piirre, jota myös koirien kohdalla on helppoa tarkastella: käyttäytyminen. Tutkittaessa oikeita eläimiä persoonallisuuden arviointi pitäisi perustua ensisijassa käyttäytymisen havainnointiin eikä oletuksiin tunteista ja ajatuksista. (Svartberg 2007, 183–184.) Kirjallisuus astuu kuitenkin helposti antropomorfismin alueelle ja spekuloi koiran mielenliikkeillä. Se tekee tulkintoja koirasta, jotka eivät välttämättä ole luonnontieteellisesti kestäviä, mutta joita koiran mielen mysteeri saattaa piilottaa sisäänsä. Kirjallisuus tarkastelee sitä, mikä on mahdollista, sen lisäksi, mikä on tieteellisesti todistettavissa varmaksi.

Eräs kiehtovimpia koiran luonnetta koskevia kysymyksiä on se, millaisia luonteenpiirteitä koirista voidaan löytää. Suomessa palveluskoirien luonnetesti, johon kaikki kennelliiton rekisteröimät koirarodut saavat osallistua, tarkastelee koiran toimintakykyä, terävyyttä (ominaisuus, joka saa koiran reagoimaan aggressiivisesti sen tuntiessa itsensä uhatuksi), puolustushalua, taisteluhalua (koiran synnynnäinen taipumus nauttia taistelusta ilman, että se perustuisi aggressioon; koiran moottori), hermorakennetta (heikko-/vahvahermoisuus), temperamenttia (vilkkkaus, tarkkaavaisuus sekä kyky sopeutua uusiin tilanteisiin ja ympäristöihin), kovuutta (taipumus muistaa tai olla muistamatta epämiellyttäviä kokemuksia), luoksepäästävyyttä ja laukaisupelottomuutta. (Kennelliitto 2012) Luonnetestitulosta voidaan hyödyntää koiran luonnekuvan määrittämiseen sekä sen koulutus- ja jalostuskelpoisuuden arviointiin (Kennelliitto n.d.a). Suomessa järjestetään nykyisin myös MH-luonnekuvauksia, jotka antavat koirista hieman erilaista tietoa kuin luonnetesti. Lisäksi koiraharrastajat puhuvat muun muassa koiran saalisvietistä eli halukkuudesta jahdata pakenevaa kohdetta ja

laumavietistä eli siitä, kuinka tärkeäksi koira kokee lauman ja laumanjohtajan antaman palautteen.

Tieteellisen tutkimuksen valossa vakuuttavimmat koirien luonteenpiirteet ovat pelokkuus ja aggressiivisuus. Pelokkuuteen liittyy muun muassa väistämis- ja pakokäyttäytyminen, matala ruumiinasento, painuneet korvat ja häntä, tärinä, kuolaaminen sekä ulvonta ja vinkuminen. Ne kertovat koiran yleisestä taipumuksesta reagoida uhkaavaksi koettuun tilanteeseen.

Aggressiivisuudella viitataan koiran yleiseen taipumukseen käyttäytyä uhkaavasti (esimerkiksi niskarvojen nostaminen, hampaiden paljastaminen, korkea ruumiinasento, kohotettu häntä ja murina) ja aggressiivisesti hyökkäämällä tai puremalla. Myös muita luonteenpiirteitä on ehdotettu, kuten koiran yleistä aktiivisuustasoa, reaktiivisuutta ja kiihtyvyyttä, sosiaalisuutta (koiran ystävällisyys vieraita kohtaan) sekä leikkisyyttä.

Vähemmän tutkittuja ehdokkaita koiran luonteenpiirteiksi ovat esimerkiksi eroahdistus, taipumus käyttäytyä dominoivasti tai alistuvasti, kiinnostus saalistamiseen, kiintyminen omistajaan, taipumus haukkumiseen sekä herkkyyys kivulle. (Svartberg 2007, 190–194.)

Kuten voidaan havaita, moni näistä on yhtenevä luonnetestissä tarkasteltavien tai koiraharrastajien huomioimien ominaisuuksien kanssa, vaikka käsitteet ja niiden kattavuus vaihtelevatkin. Esimerkiksi eroahdistus ja kiintymys omistajaan saattavat liittyä siihen, mistä koiraharrastajat käyttävät käsitettä laumavietti. Sekä ihmisten että eläinten luonnetta kannattaa tarkastella hierarkisesti. Jotkin yleisemmät piirteet näyttävät vaikuttavan käyttäytymiseen monissa tilanteissa, mutta näillä piirteillä saattaa olla erilaisia alatyyppejä. (Svartberg 2007, 195.) Koira saattaa esimerkiksi olla pelokkaampi joissain erityisissä tilanteissa, kuten ilotulituksen aikana tai suuressa väkijoukossa.

Edellä oleva ei varmasti ole kattava listaus koiran luonteenpiirteistä, ja koiranomistajat tekevät havaintoja koiristaan myös muiden ominaisuuksien osalta. Lisäksi esimerkiksi koirien rotumääritelmistä löytyy runsaasti adjektiiveja, joilla kuvataan koiran tyypillistä käyttäytymistä. Myös kirjallisten koirien luonteista löytyy varmasti piirteitä, jotka eivät täysin asetu tähän listaukseen esimerkiksi sen takia, että ominaisuudet tulevat esiin vain tiettyntyyppisissä tilanteissa, joita nämä kategoriat eivät ota huomioon. Woolfin kertoja kuvaa Flushin luonnetta seuraavasti: ”Mutta Flush ei ollut mikään tavallinen koira. Se oli vilkas mutta harkitseva, koiramainen mutta tavattoman herkkä myös inhimillisille tunteille.” (Woolf 1983, 32.) Kaikki näistä ovat piirteitä, jotka voivat kuulua koiran luonteeseen – ainakin jos herkkyydellä viitataan tässä koiran herkkyyteen reagoida omistajan tunteenilmaisuihin. Se,

miten paljon koira ymmärtää käytöksen taustalla olevista tunteista, on toinen asia. Koiraharrastajat saattaisivat käyttää asiasta myös samansuuntaisia käsitteitä sosiaalisuus, laumavietti sekä miellyttämisenhalu.

Koiran luonteen kehittymistä on tutkittu varsin vähän. Monet asiat saattavat vaikuttaa koiran luonteeseen. Muun muassa siirtyminen kasvattajalta uuteen kotiin ja se, millainen uusi perhe on ja missä he asuvat, lienevät tärkeitä tekijöitä. Ympäristö voi muuttaa koiran käyttäytymistä, mutta perimä rajaa mahdollisuuksia ja asettaa rajat käyttäytymisen kehittymiselle. Geenit saattavat puskuroida ympäristön vaikutuksia ja näin vakauttaa kehitystä. Geenit voivat kuitenkin aiheuttaa myös muutosta ympäristön ollessa vakauttava tekijä esimerkiksi perimän aiheuttamassa seksuaaliseen kypsymiseen liittyvässä käyttäytymisessä. Perimä ja ympäristö ovatkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa, minkä vuoksi on harvoin mahdollista nimetä vain toista kehityksen syyksi. (Svartberg 2007, 197–202.)

Kuten ihmishenkilöhahmot, myös kirjalliset koirat oppivat ja kehittyvät kokemustensa pohjalta ja niiden luonne muuttuu. Esimerkiksi Londonin Valkohammas tulee ensin ihmisen nöyryyttämäksi purtuaan ihmistä ja oppii kunnioittamaan tätä, mutta se muuttuu pian myös lempeämmäksi ja rohkeammaksi ihmistä kohtaan:

Käsi hieroi koukistunein hajasormin sen vatsaa leikillisesti ja kieritteli sitä kyljeltä toiselle. Oli kerrassaan naurettavaa ja noloa maata noin selällään koivet harallaan ilmassa. Sitä paitsi tuo asento teki Valkohampaan niin peräti avuttomaksi, että sen luonne nousi kauttaaltaan vastaan. Se ei voinut tehdä mitään puolustautuakseen. Jos tämä ihmiseläin aikoi jotain pahaa, Valkohammas tiesi että se ei mahtanut mitään. Kuinka saattoi juosta pakoon, kun kaikki neljä jalkaa olivat ilmassa? Mutta alistuvaisuuden tunne sai sen tukahduttamaan pelkonsa, ja se murisi vain pehmeästi. [--] Ja kaiken lisäksi perin kummallista kyllä, Valkohammas tunsu suurta mielihyvää, kun käsi hieroskeli vatsaa. Kyljelleen käännettäessä se lakkasi murisemasta; sormien painellessa ja ruoputellessa korvanjuurta mieluisa tunne lisääntyi; ja kun mies viimeisen kerran hieraistuaan jätti penikan itseksensä, ei siinä enää ollut rahtuakaan pelkoa. Vielä monet kerrat myöhemmin se sai tuntea pelkoa ihmisten vuoksi, mutta tämä oli ikään kuin merkki siitä pelottomasta toveruudesta, joka lopulta syntyi sen ja ihmisen välille.
(London 2000, 90.)

Luonne liittyy vahvasti siihen, miten eläinhahmo kokee maailman. Laji asettaa kokemukselle yleisemmät puitteet, mutta myös yksilöiden väliset erot vaikuttavat. Esimerkiksi voimakkaan puolustusvietin omaava koira kokee asiat herkemmin uhkaaviksi. Valkohampaan (2000) luonne kehittyi sen myöhempien kokemusten myötä jälleen varautuneemmaksi ihmisiä

kohtaan. Se kokee tällöin ympärillään olevat ihmiset eri tavalla kuin koira, jolla on pääasiassa positiivisia kokemuksia ihmisistä.

Luonne on olennainen osa hahmojen konstruointia tekstistä. Lukija kokoaa irrallisista fragmenteista, hahmon kuvauksista erilaisissa tilanteissa kuvan luonteesta, joka ohjaa tulevia tulkintoja ja odotuksia. Joskus kertoja tai henkilöhahmot myös luonnehtivat luonnetta suoraan.

4 KOIRAN MIELEN KERRONTA

Käsittelen tässä luvussa mielen kerrontaa ja erilaisten kerronnallisten muotojen sovellettavuutta koiriin sekä sitä, millaisia tekijöitä on otettava huomioon, kun käsitellään toisen lajin mielestä kertomista. Pääpaino on kerronnan muodoilla, jotka soveltuvat paremmin todellisia koiria representoivaan mielestä kertomiseen, mutta käsittelen myös yleisemmällä tasolla heikommin koiria representoivaa kerrontaa. Käytännössä keskityn erilaisiin kolmannen persoonan kerronnan tapoihin ja käsittelen ensimmäisen persoonan kerrontaa varsin lyhyesti, rajaavasti ja problematisoiden, sillä ensimmäisessä persoonassa kertova koira on lähtökohtaisesti todellisten koirien representoinnin vastainen.

Aloitin sillä, millaisia tekijöitä on otettava huomioon ja mistä on oltava tietoisia, kun käsitellään koiran mielestä kertomista. Tällaisista tekijöistä koiran ja ihmisen kumppanuuslajisuhdetta on käsitelty jo toisessa, ja kolmas luku toimii myös pohjustuksena ja rajauksena tälle luvulle ja ohjaa siten erilaisten kerronnan muotojen tarkastelua.

On todettava, että joiltain osin todellisten koirien representoinnin pyrkimystä rikkovillakin koirakuvauksilla on yleensä arvoa. Harvoin kuvatut koirat ovat menettäneet koiruutensa täysin, vaikka ne esimerkiksi kertoisivat ensimmäisessä persoonassa tai käsitelisivät asioita, jotka eivät ole koirille tyypillisiä. Niillä on näiden koiralle epätyypillisten ja luonnottomien tapojen lisäksi myös koiramaisia piirteitä, tapoja ja käyttäytymistä. Vaikka koiran rooli olisi käydä filosofisia keskusteluja ja pohtia kriittisesti ihmiselämää, ei se olisi koira ilman joitain koiramaisia piirteitä. Biologiassa käytetään käsitettä morfologia kuvaamaan eliön rakennetta. Koiran morfologia on vaihtelevampi kuin millään muulla eläinlajilla. Jos ajattelemme laajemmin kaikkia koiralle tyypillisiä piirteitä, on kirjallisten koirien olemus, koiruus, vielä todellisiakin koiria vaihtelevampi ja monimuotoisempi. Vaikka ne eivät olisikaan täysin representaatioita todellisista koirista, ne säilyttävät kuitenkin jotain oleellisen koiramaista, josta tunnistamme ne koiriksi muustakin kuin sanasta koira. Koirista kertovat kirjat kertovat suhteestamme tähän upeaan eläimeen, ihmisen parhaaseen ystävään, ja osoittavat koiran tärkeyttä ihmiselle.

4.1. Antropomorfismi

Koska eläimet kokevat aistimuksia, tunteita ja havaintoja, niitä pidetään aistivina ja tuntevina olentoina; olentoina, jotka kokevat mielentiloja. Eläimet kokevat kipua, tyytyväisyyttä, suuttumusta ja tylsyyttä. Ne haistavat, näkevät ja koskevat asioita, itseään ja muita eläimiä. Kuitenkin eläimen mielentilan kuvaaminen aiheuttaa selvää tyytymättömyyttä. Lainausmerkkejä käytetään ilmaisemaan, että kirjoittajalla on epäilyksiä käytetyn käsitteen

tarkoituksenmukaisuudesta. Joskus luonnehdinnat ovat kiistanalaisia ja tieteilijät väittävät niiden olevan antropomorfistisia ja siten epäilyttäviä. Eläimet kokevat joitakin mielentiloja, mutta on epäselvää, milloin kuvaus on antropomorfista ja milloin tarkkaa.

(Lehman 1997, 104. suom. AT)

Koiran kokemusmaailma on meille osin vieras ja joudumme kuvaamaan sitä inhimillisellä kielellä. Koiran mielen kuvaamiseen liittyy siksi suuri riski, että tulkitsemme sitä inhimillisistä lähtökohdista ja liitämme siihen inhimillisiä ominaisuuksia:

– Annokset eivät piisaa, väitti Nella. – Näen yhtenäen unta hyvänmakuisista aterioista, ja silloin kuola valuu suustani. Jaksaisin syödä miten paljon vain. Joskus minusta tuntuu, että olen säiliöalus, ja se on hyvä tunne. Ei siis kannata tehdä numeroa lihakeitosta ja leivänkannikoista.

(Huovinen 2009, 116)

Inhimillisten ominaisuuksien liittäminen esimerkiksi eläimiin kutsutaan antropomorfismiksi. Käsitteen määrittelystä ja sen vaikutusalasta on käyty keskustelua jo satoja vuosia (Guthrie 1997, 50–51). Uusi suomen kielen sanakirja (MOT Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja) määrittelee antropomorfismin ihmisen ominaisuuksien ulottamiseksi esimerkiksi eläimiin tai elottomaan luontoon. Ilmiötä on pidetty negatiivisena ja siihen on suhtauduttu kriittisesti, sillä se voidaan katsoa ihmisominaisuuksien virheelliseksi liittämiseksi eläimiin (De Waal 1997, xv), kuten Huovisen esimerkissä. Koirat eivät käy keskustelua, mutta tässä keskustelu kerronnallisena ratkaisuna voidaan tulkita myös kohosteiseksi keinoksi, jolla kertoja tulkkaa vuorovaikutustaan koiran kanssa. Tässä esimerkissä antropomorfismi on yliampuvaa: kenellekään ei varmasti ole epäselvää, että todelliset koirat eivät käy suomeksi keskustelua. Koiran viestimät asiat kuuluvat kuitenkin sen kokemusmaailmaan.

Antropomorfismi on myös jotain, joka voi auttaa ymmärtämään eläinten käytöstä. Se voidaan ymmärtää laajemmin eläimen käytöksen kuvaamiseksi ihmiskäsittein. Antropomorfismilla on perusteensa heuristisena työkaluna, jonka avulla pyritään enemmän kohti totuutta kuin loppuun asti. Tavoitteena on kokeilla ajatuksia toistuvien havaintojen pohjalta. Tämä vaatii tarkasteltavan lajin tuntemista ja luopumista ajatuksista, että eläimet ajattelisivat ja tuntisivat kuin me. Jotta antropomorfismilla olisi heuristista arvoa, sen on kunnioitettava lajin ominaislaatua samalla, kun se kehystää ne kielellä, joka koskettaa inhimillistä kokemusta. Tämä on helpompaa sellaisten lajien kohdalla, jotka ovat lähempänä meitä kuin eläinten, jotka elävät hyvin erilaisessa ympäristössä ja erilaisten aistien varassa kuin me. (De Waal 1997, xv-xvi.)

Antropomorfismi voidaan nähdä inhimillisen itsetietoisuuden sivutuotteeksi, joka vastaa oman kokemuksen käyttämistä mallina muiden ihmisten ymmärtämiseksi. Todennäköisesti ihmisetkään eivät koe samoja tapahtumia samalla tavalla, mutta koska olemme samaa lajia, meillä on samankaltaiset aistielimet ja hermosto, kokemuksemme limittyvät selvästi. Käsitteemme mielentiloista ja niiden suhteesta ulkoisiin tapahtumiin toimivat mallina toistemme mielen ymmärtämiseksi. Ihmiset jakavat samankaltaisia aistikokemuksia ja mielentapahtumia myös koirien kanssa, jolloin antropomorfismi voi toimia uskottavana selityksenä sille, mitä eläimet tekevät. (Gallup et al. 1997, 77–78.)

Antropomorfismia voidaan käyttää viestinnällisistä syistä tai hypoteettisena työkaluna, mutta pahimmillaan se voi myös olla lähinnä inhimillisten tunteiden ja tarkoitusten heijastamista eläimiin ilman yritystä oikeuttaa, selittää tai tutkia (De Waal 1997, xvi). Eläimistä kirjoittaminen on tasapainottelua huojuvalla kumppanuuslajin perustalla, mihin sisältyy riskejä. Eläimistä kirjoitettaessa viitataan usein inhimilliseen kokemukseen, josta puhutaan tietyin käsittein. Joudummekin pohtimaan, kokevatko eläimet samoja asioita. (Cenami Spada 1997, 49.) Joidenkin kokemusten osalta käyttäytymistieteet ovat tarjonneet vastauksia kysymyksiin. Eläin säilyttää kuitenkin kiinnostavan toiseutensa, johon luonnontiede tai kumppanuutemme ei pääse täysin pureutumaan.

Äärimmillään koira puhuu ihmisen tavoin ja asioista, jotka eivät kosketa koiraa. Antropomorfismilla voi olla perusteensa, jos koiran kokemuksia suhteutetaan inhimillisiin kokemuksiin ja niistä kerrotaan tavoilla, joihin ihmislukija voi eläytyä. Näin inhimillistäminen toimii eräänlaisena analogiana, jossa koiran mielentapahtumia verrataan inhimilliseen kokemusmaailmaan. Ilmaisutavan on kuitenkin pystyttävä välittämään jotain koiralle ominaista kokemusta sen sijaan, että se vain liittäisi koiriin inhimillisiä ominaisuuksia. Tällöin on ongelmana se, kuinka hyvin voimme tietää, mitä on kokea maailma koirana. Käyttäytymistieteet ja kumppanuuslajiutemme antavat kuitenkin valmiuksia tehdä valistuneita arvauksia siitä.

Huovisen *Kylän koirien* (2009) Mäyräkoira Nella on tyhjentänyt varkain jääkaappia, mitä omistaja pitää hävyttömänä ja ihmettelee, koska koira on ruokittu hyvin. Inhimillistäminen on tapauksessa viety niin pitkälle, että omistaja ja koira keskustelevat asiasta suomeksi. Tällaisessa tilanteessa omistajan ja koiran välillä olisi varmasti oikeastikin viestintää, mutta suomeksi keskusteleva koira osoittaa fiktiivisessä teoksessa paremmin kokemuksensa tapauksesta. Näin koiran omin sanoin kerrotun nälkäkokemuksen voidaan tulkita myös olevan

koiria tuntevan henkilön tulkinta, joka on tehty koiran unissaan kuolaamisen ja ahneiden varkausyritysten perusteella. Huovisen kuvaustapa, koiran puhe, on antropomorfinen, mutta se, mitä sillä kuvataan, on koiran mielen piirre. Toki Huovisen inhimillistetyllä koiralla on myös humoristinen arvonsa.

O'Haganin (2011) Maf-koira ajattelee ihmiskielellä ja käy keskusteluja muiden eläinten kanssa. Vaikka Mafinkin ajatuksiin sisältyy koiralle ominaisia piirteitä, suuri osa sen ajattelusta ja viestinnästä muiden eläinten kanssa on inhimillisen kokemuksen saastuttamaa. Koira ei pohdi filosofiaa tai sukutauluansa, eikä näillä pohdinnoilla voi nähdä arvoa siinä, että ne välittäisivät todellisen koiran kokemusta lukijalle.

Toisaalta käytämme koirista myös käsitteitä, joita ei voida pitää antropomorfismina kuin sen osalta, että käytämme ihmiskieltä. Esimerkiksi saalisvietistä puhuminen ei täytä antropomorfismin piirteitä, sillä ihmisellä ei ole tällaista sisäsyntyistä käyttäytymismallia. Me emme tunne tarvetta lähteä jahtamaan pakenevaa kohdetta. Koiran ympäristön hahmottaminen näyttyy monessa teoksessa ongelmalliselta, sillä koirien kokemuksia kuvataan usein visuaalisiksi. Toki koirat myös haistavat, mutta visuaalinen kokemus ympäristöstä menee yleensä hajuaistin edelle. Näköaisti on koirallekin tärkeä, mutta hajuaisti on selvästi oleellisempi koiran kokemukselle kuin kirjallisten koirien kokemukset antavat ymmärtää. Tämä johtuu varmasti siitä, että tavoitamme itse vain murto-osan hajujen maailmasta, joka avautuu koirille. Usein on havaittavissa, että koira haistaa jotain, mutta on vaikeaa päästä selville siitä, mitä se haistaa. Koiran käyttäytyminen ja reaktiot hajuun kertovat tietysti paljon – varsinkin jos koiraa on koulutettu hajutyöskentelyyn, kuten ihmisten, riistan tai huumausaineiden etsintään. Mutta on koirankin aistimaailmaa kuvattu ja kokemusta verrattu inhimilliseen kokemukseen onnistuneesti:

Aluksi Flush ei erottanut huoneen vihertävässä hämärässä kuin viisi valkoista palloa, jotka hohtelivat salaperäisesti ilmassa. Mutta musertavimmin siihen taaskin vaikutti huoneen haju. Vain tutkija, joka on askel kerrallaan laskeutunut mausoleumiin ja joutunut siellä sienikasvullisuuden peittämään, niljaiseksi homehtuneeseen, rappion- ja vanhuudenlemuiseen kryptaan missä silmä nipin napin erottaa heikosti kumottavia rintakuvia sen häilyvän pikkulampun valossa jota hän kohottelee ja kääntelee milloin sinne, milloin tänne – vain tällaisen rauniokaupungin hautaholviin tunkeutuneen tiedemiehen tuntemuksia voi verrata siihen myllerrykseen, johon Flushin hermot joutuivat sen seistessä ensi kertaa Wimpole Streetillä sairaan naisen makuuhuoneessa ja vetäessä sieraimiinsa kölninveden tuoksua.
Hitaasti ja epämääräisesti se alkoi nuuskimalla ja hamuilemalla erottaa muutamia huonekaluja.
(Woolf 1983, 17.)

Kuvaus alkaa visuaalisesti. Koira erottaa hämärässä vain hohtavat pallot. Hajuaistimus on kuitenkin voimakas ja auttaa hahmottamaan tilaa, johon Flush on astunut. *Runoilijan koira* (Woolf 1983) on kuitenkin häilyvä koiran kokemusmaailman kuvaamisessa. Ajoittain kertoja onnistuu kuvaamaan upeasti juuri hajuaistimuksia, mutta visuaalisuus on kuitenkin hallitsevampaa teoksessa. Flushia myös koskettavat asiat, jotka eivät kuulu koirien kokemusmaailmaan, kuten vihkisormukset ja aristokraattinen rotukirja. Toisaalta teoksessa myös asetetaan vastakkain sovinnainen ja aristokraattinen englantilainen kennelklubeineen ja talutushihnoineen (kulttuuri) ja elämänmakuinen, luonnollinen ja vapaa Italia (luonto), jonka rauhassa Flush pääsee viettämään vanhuutensa ja elämänsä iloisimmat ajat sen vapaan pentuajan jälkeen.

Antropomorfismia on määritelty kahdella oleellisesti eroavalla tavalla. Antropomorfismi on voitu nähdä ylipäänsä ihmisominaisuuksien liittämiseksi eläimiin (ks. esim. Bekoff 2007, 122–126). Tällöin antropomorfismi ei välttämättä ole epärehellistä, sillä ihmiset jakavat eläinten kanssa lukemattomia määriä erilaisia ominaisuuksia ruumiinrakenteesta tunteisiin ja unennäköön. Antropomorfismia on kuitenkin pidetty vaarallisena ja haitallisena, jos se on määritelty tarkemmin ihmisominaisuuksien virheelliseksi liittämiseksi eläimiin (ks. Lehman 1997, Davis 1997). Esimerkiksi Lehmanin (1997) mukaan on olemassa neljää eri tyyppiä eläimiä koskevia väitteitä, joita voidaan pitää antropomorfistisina:

- 1) Eläimellä väitetään olevan ihmismielen piirteitä, joita sillä ei ole.
- 2) Eläimellä kielletään olevan ihmismielen piirteitä, joita sillä on.
- 3) Päätellään eläimellä olevan ihmismielen piirteitä sopimattomien todisteiden valossa
- 4) Laiminlyödään johtopäätös eläimellä olevista ihmismielen piirteistä, kun todisteet selvästi oikeuttavat sen.

On epäselvää, missä antropomorfismi loppuu ja missä virheetön eläimen kuvaus alkaa. Kun inhimillisten piirteiden liittämistä eläimeen pidetään antropomorfistisena, on kyseessä virhe tai virhepäätelmä. Ei ole kuitenkaan virheellistä väittää eläimellä olevan ihmiseen liittyviä piirteitä, joita eläimellä todella on. Kuten ihmiset, myös eläimet tuntevat kipua ja näkevät. Lisäksi sekä joitakin ihmisiä että koiria voidaan pitää alistuvina. Jos koira kuvataan alistuvaksi, kirjoittaja ei tällöin syyllisty antropomorfismiin. (Lehman, 104–105.) Woolf (1983, 40) esimerkiksi kertoo Flushin näkevän unta. Unien näkeminen kuuluu kummankin lajin piirteisiin, eikä Woolf siten syyllisty antropomorfismin virheeseen liittäessään kuvaamaansa koiraan inhimilliseen mieleen kuuluvan ilmiön.

Tietysti, jos koiralla taas väitetään olevan ihmismielen piirteitä, joita sillä ei ole, syyllistytään antropomorfismiin (Lehman 1997, 105). Woolf (1983, 42) kirjoittaa Miss Barrettin keskeyttävän Flushin hellyydenosoitukset, mikä ”sai Flushin tuntemaan, että sen entinen tapa osoittaa rakkauttaan oli jotenkin latteaa, typerää ja teennäistä.” Koiran kuvataan kokevan itsensä tavoilla, jotka kuuluvat selvästi osaksi inhimillistä mieltä, mutta eivät koiran.

Antropomorfismilla voidaan viitata myös virhepäätelmään, jolloin todisteet eivät oikeuta johtopäätöstä (Lehman 1997, 105). Monien koirien suupielet nousevat ylöspäin, kun koira läähättää, ja koira saattaa tällöin näyttää siltä kuin se hymyilisi. Olisi kuitenkin virheellistä väittää, että koira on iloinen tai tyytyväinen, koska se näyttää hymyilevän. Koira voi olla tai olla olematta iloinen, mutta inhimillinen hymy ei ole todiste koiran ilosta. Kuten Lehmanin virhelistauksesta voi huomata, tälläkin antropomorfismiksi luetulla virheellä on vastavirheensä: kyvyttömyys päätellä eläimellä olevan ihmisen mielen piirteitä, joihin tarjolla olevat todisteet oikeuttavat. (Lehman 1997, 106) Tämä virhe lienee harvinaisin kirjallisuudessa, mutta sen ulkopuolella tähän luokkaan kuuluvat esimerkiksi väitteet siitä, ettei koiralla olisi tunteita tai se ei kokisi kipua.

Vaikka (virheellisellä) antropomorfismilla on hellyyttävä Disney-puolensa, siitä on selvästi enemmän haittaa kuin hyötyä (Davis 1997, 335). Se on epärehellistä, epäkunnioittavaa ja epäoikeudenmukaista koiraa kohtaan ja koiran inhimillistäminen johtaa pahimmillaan vakaviin käytöshäiriöihin. Rauhoittelu hyssyttely voi toimia ihmislapsen säikähtäessä tai ollessa peloissaan, mutta koiralle hyssyttely yleensä vain pahentaa tilannetta. Koira ei ymmärrä omistajan outoa käytöstä, vaan se vaatii tällaisessa tilanteessa laumanjohtajan itsevarmuutta esimerkiksi ja tueksi.

Eräs suuri ongelma on siinä, että oletetaan tietoisesta ajattelun olevan perusta järkevälle toiminnalle. Tämä tarpeeton oletus ihmisten käyttäytymisestä ja olemuksesta ei sovi paremmin eläimiinkään. Emme tiedä tarpeeksi tietoisesta ajattelun merkityksestä ihmisten käytökselle, että voisimme laajentaa sitä muihin lajeihin. Lisäksi, vaikka tietoisesta ajattelun merkitys ihmisen käytökselle tunnettaisiin, sen yleistäminen eläimiin olettaa tajunnan jatkumoa eläinten ja muiden eläinten välillä. Vaikka tämä darwinilainen näkökulma on yleinen, sitä on myös syytä epäillä. Esimerkiksi ihmislajille tyypillinen kieli saattaa johtaa kognitiiviseen epäjatkumoon ihmisten ja muiden eläinten välillä. (Davis 1997, 338–339.) Jos eri kieltä puhuvien ihmisten ajattelu eroaa, kuinka suuri eron täytyy olla sellaisten ryhmien välillä, joista toisella on kieli, mutta toisella ei (Premack 1988, 46 Davisin 1997, 339

mukaan). Sen lisäksi, että antropomorfismi liittää inhimillisiä ajatuksia, tunteita ja motiiveja eläimiin, se siis myös tekee päätelmiä näiden entiteettien toiminnasta, vaikkei tälle ole perusteita (Davis 1997, 335).

Jonkinasteista antropomorfismia tai tasapainoilua antropomorfismin ja osuvan kuvauksen rajoilla tuntuu esiintyvän lähes kaikissa kirjoissa, joissa kuvataan koiria enemmän ja yritetään kuvata niiden mieltä. Eläinten inhimillistäminen on kuitenkin tyypillistä erityisesti saduille sekä lasten- ja nuortenkirjallisuudelle, joissa eläimet usein keskustelevat ja koirat tekevät sankarillisia tekoja vaistonvaraisesti. Sankarillisia koiria on olemassa, ja Suomen Kennelliitto palkitseekin vuosittain koiria sankarikoiran arvonimellä. Esimerkiksi vuonna 2013 arvonimen sai 16 koiraa (Kennelliitto n.d.b). Usein kysymys on varta vasten muuan muassa etsintätehtäviin koulutetuista koirista, mutta myös moni lemmikkikoira saa vuosittain sankarikoiran arvonimen. Koirat ovat saattaneet esimerkiksi varoittaa tulipalosta (tai haukkua itse hädissään, koska eivät ole päässeet ulos), viedä omistajansa huonossa kunnossa metsikköön kaatuneen ihmisen luo, auttaa omistajaansa tai hakea apua hätätilanteessa tai jopa käyttäytyä oudosti havaittuaan omistajansa kasvaimen. On paljon asioita, joita me emme koirista ja niiden kyvyistä ymmärrä, ja kaikki koirat tuskin pystyvät tai ymmärtävät alkaa toimia näin.

Esimerkiksi Lassie -elokuvissa ja -kirjoissa sekä Jorma Kurvisen Susikoira Roi -kirjasarjassa koirien sankarillinen käytös ja kyvyt ylittävät todellisten koirien rajat. Jorma Kurvisen *Susikoira Roi ja kahvilakeikka* -kirjassa (1994) kerrotaan, kuinka Roi lähtee jäljestämään rikollista ryöstöpaikalta. Rikospaikka on kaupunkialueella ja sen ympäristössä liikkuu paljon ihmisiä, jotka ovat sotkeneet jälkiä. Ilmeisesti koira seuraa tässä tilanteessa sille tuttua pikkutyttöä, jonka eräs ryöstäjästä on kaapannut mukaansa. Vaikka koira seuraakin sille tutun henkilön ominaishajua, kuvattu jälki on vaikeimpia mahdollisia, jonka edes tehtävään vuosia koulutettu poliisi-, pelastus- tai rajakoira voisi selvittää. On hyvin mahdollista, että edes koulutetut virkakoirat eivät kuvatun jäljen selvittämiseen kykenisi. Jälki kulkee kaupunkiympäristössä kovilla pinnoilla, joissa on kulkenut paljon ihmisiä ja suuren osan jäljestä jäljitettävät ovat kulkeneet mopolla, jolloin koiralla ei ole askeleita, mitä seurata. Roin kuvataan kuitenkin jäljestävän varmasti. Jälkityöskentelyyn koulutetut koirat harjoittelevat aktiivisesti, mutta kirjassa ei kerrota koiran omistajan harjoittelevan koiransa kanssa etsintää. Koiralla vaikuttaa olevan tilanteessa sisäsyntyinen kyky toimia ylivertaisella tavalla. Saaliseläimen tuoreen jäljen jäljestäminen on koiralle luontaista toimintaa, mutta ihmisjälkien ja niihin liittyvien erilaisten tekijöiden hallitseminen vaatii koiralta runsaasti harjoituksia.

Tehtävään koulutettu koira, jonka taitoa pidetään harjoituksin yllä, saattaa pystyä selvittämään kuvatun kaltaisen jäljen, mutta on myös hyvin mahdollista, että se epäonnistuisi siinä.

Kouluttamattoman koiran mahdollisuudet tällaisiin suorituksiin ovat hyvin vähäiset, joten Roin sankarillisuus ja kyvyt näyttäytyvät representoinnin kannalta hyvin epätodennäköisiltä.

Uskomattomat suoritukset vaikeissa ja vaarallisissa tilanteissa kuuluvat kuitenkin fiktiivisiin kertomuksiin. Fiktiivisten koirien lisäksi ilmiö koskettaa henkilöitä Sherlock Holmesista nykypäivän trillerisankareihin. Koirayksilöiden sankarillisesta toiminnasta, joka ylittää käsityskykymme, on runsaasti esimerkkejä. Käytännössä on hyvin vaikeaa määrittää, milloin fiktiivisten koirien sankarillinen toiminta ylittää todellisten koirien kyvyt. Oleellisinta lienee kuitenkin se, että kumppanuuslajimme kykenee ymmärtämään inhimillistä hätää ja pelastamaan ihmishenkiä – sekä koulutettuna että vaistonvaraisesti toimien.

Antropomorfismissa on siis mahdollisuutensa ja vaaransa. Jos antropomorfismina pidetään vain inhimillisten käsitteiden liittämistä eläimiin niiden kokemusmaailmaa kunnioittaen, ilmiö näyttää hedelmällisenä:

Ihmisinä, jotka tutkivat eläimiä, voimme kuvata ja selittää niiden käyttäytymistä vain käyttämällä sanoja, jotka ovat meille tuttuja ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Kun yritän kuvata, mitä tapahtuu koiran päässä, minun on oltava antropomorfinen, mutta yritän olla sitä koiran näkökulmasta. Vaikka sanon koiran olevan iloinen tai mustasukkainen, se ei tarkoita koiran olevan iloinen tai mustasukkainen, kuten ihmiset ovat – tai edes kuten toiset koirat. Antropomorfismi on lingvistinen työkalu, joka tekee muiden eläinten ajatuksista ja tunteista saavutettavia ihmisille. Ja vaikka teemme siinä virheitä ajoittain, olemme varsin hyviä tekemään tarkkoja ennusteita mielestä.
(Bekoff 2007, 123. suom. AT)

Jos päättäisimme välttää antropomorfista kieltä, voisimme luovuttaa heti, koska monessa tapauksessa meillä ei ole vaihtoehtoja. Ellemme halua puhua eläimistä vain hormoneina, hermoina ja lihaksina ilman yhteyttä tekemisen syihin ja kontekstiin, antropomorfismi on välttämätöntä. Ellemme antropomorfisoi, menetämme tärkeää tietoa. (Bekoff 2007, 124.) Donald Hebb on tunnettu psykologi, joka keräsi runsaasti numero- ja tilastotietoa. Hebb ymmärsi kuitenkin myös antropomorfismin arvon, kun hän totesi eläinlääkäreiden antropomorfisien kommenttien olevan intuitiivisia ja käytännöllisiä oppaita käyttäytymiseen ja niiden mahdollistavan vuorovaikutuksen eläinten kanssa, joista hoitajat välittävät. (Hebb 1946, 88.) Eläimet ja ihmiset jakavat samoja ominaisuuksia, kuten tunteet, ja antropomorfismi mahdollistaa yhtäläisyyksien näkemisen ja ihmiskielen käytön havainnoista kertomiseen.

4.2. Jäljet koiran mieleen

Lyhyesti sanoen, se tunsu Firenzen niin kuin ei kukaan ihminen ollut sitä koskaan tuntenut, ei Ruskin sen paremmin kuin George Eliotkaan. Se tunsu sen niin kuin vain mykkä voi sen tuntea. Sen lukemattomista aistimuksista yksikään ei joutunut alttiiksi sanojen vääristävälle vaikutukselle.

(Woolf 1983, 83–84.)

Henkilöhahmojen mieltä on kuvattu kirjallisuudessa monin eri tavoin, ja myös kirjallisuudentutkimus on lähestynyt kirjallisia mieliä eri tavoin. Suurin osa romaaneista esittää henkilöidensä ajatuksia suoraan lukijoille, mikä näyttäytyy lukijoille nykyään luonnollisena (Palmer 2004, 9–10). Koiran mieli tarkastelukohteena vaikuttaa tapoihin, joilla mieltä kuvataan. Ihmismieli on näkymätön toisille, mutta ihminen voi kertoa ajatuksiaan toisille, ja meillä on ihmisinä käsitys ihmismielestä, vaikka esimerkiksi ihmisten ajattelu ja luonne vaihtelee. Ihmismielen piilotettujen puolien avaaminen on keskeistä fiktiossa, ja usein myös uskottavimmat ja syvimät henkilöhahmot ovat niitä, jotka tuntemme kaikkein intiimeimmin – tavalla, jolla emme voi tuntea ihmisiä todellisuudessa (Cohn 1983, 5). Koira ei kuitenkaan voi kertoa ajatuksiaan, vaan sen eleiden ja käytöksen tulkinta on oleellista mielen tapahtumien selittämiseksi. Siten tuoremmat näkemykset mielen sosiaalisesta ja toiminnallisesta luonteesta avaavat hyvin toiseen lajiin kuuluvan eläimen mielen kuvausta ja kumppanuussuhdetta. Koirahahmon kohdalla ihmishenkilöhahmolle tyypillinen intiimi uskottavuus kääntyy pääläelleen ja koira voi menettää helposti uskottavuutensa, kun sen piilotettuja puolia paljastetaan, koska emme tiedä niistä. Meillä on käytössämme ainoastaan koiran käytös ja siitä tehtävät tulkinnat koiran kuvaamiseksi todellisten koirien representaationa.

Teoretisoitaessa mieltä on pysyttävä nöyränä (Palmer 2004, 4). Mieli on suuri mysteeri, jota ei voida tyhjentävästi avata ja representoida kirjallisuudessa tai muussakaan muodossa. Ihmismielen kuvaaminen on lähtökohtaisesti helpompaa, koska meillä on omakohtainen käsitys mielestä. Mielen kuvaajana kielellä on kuitenkin rajansa. Erityisen rajallinen se on, kun käsitellään ei-inhimillistä mieltä, joka ei ajattele ihmiskielellä ja josta meillä ei ole omakohtaista kokemusta. Kuten Thomas Nagel esitti kuuluisassa esseessään *What Is It Like to Be A Bat?* (1974), olemme subjektiivisuutemme vankeja, emmekä voi tietää, millaista on kokea maailma lepakkona. Emme myöskään voi tietää, millaista on kokea maailma koirana, mutta voimme tuntea ja ymmärtää kumppanuuslajiamme. Osaamme esimerkiksi tunnistaa sen tunnetiloja ulkoisista elkeistä, kuten hännän asennosta ja liikkeistä tai haukun äänensävyistä. Olemme oppineet kielellistämään inhimillistä mieltä omakohtaisten kokemusten perusteella,

mutta kertoessamme koiran mielestä liitämme myös siihen inhimilliseen kokemukseen perustuvia antropomorfisia ilmauksia. Koira saatetaan esimerkiksi tulkita iloiseksi sen heiluttaessa häntää rennosti. Näin koiran tunnetilaa tulkitaan joiltain osin samankaltaiseksi ihmisten vastaavan tunnetilan kanssa ja koiran kokemusta yritetään avata inhimillistämällä sitä: ”Pieni koira murisee hiljaa ja irvistää ilkeästi. Junnu on harmissaan. Se ilmeisesti käsittää, että mustankirjava koira on kerrassaan päättäväinen ja täysin vakavissaan.” (Huovinen 2009, 22). Kertoja liittää koiriin käsitteitä, joita käytetään tyyppillisesti inhimillisestä kokemuksesta. Koiran ja ihmisen kokemuksissa on kuitenkin riittävästi samaa, jolloin käsitteet toimivat kuvaamaan myös koiran harmia, päättäväisyyttä ja vakavuutta.

Mieli kattaa käsitteenä koko sisäisen elämän kokonaisuuden, joka koostuu muun muassa kognitiivisesta toiminnasta, havainnoista, luonteesta, tunteista ja uskomuksista (Palmer 2004, 19). Nämä kaikki kuuluvat jossain määrin myös koiran mieleen. Käsittelin edellisessä luvussa käyttäytymistieteellisen tutkimuksen valossa koiran mieleen kuuluvia osa-alueita. Palmerin listaan kuuluvia uskomuksia voidaan myös löyhästi määriteltynä pitää koirankin mielen ominaisuutena, mikäli sellaisina pidetään tapoja käsittää maailma. Voidaan esimerkiksi ajatella, että koiran uskomuksiin kuuluu sellaisia asioita kuin lauma, reviiri ja saalis. Koiran uskomukset ovat tällöin kuitenkin enemmän biologisia kuin kulttuurisia, vaikka uskomuksiin kuuluu myös opittua. Ihminen on koulutuksen keinoin muokannut näistäkin uskomuskulttuuria, jossa koira on esimerkiksi opetettu käyttämään saalisviettiään koulutuksellisiin tarkoituksiin ja saalistamaan purupatukkaa tai narupalloa.

Penikka ei ollut koskaan nähnyt ihmistä, mutta vaistomaisesti se tunsi hänet. Hämärästi se tajusi ihmisen eläimeksi, joka oli laskenut valtansa alle erämaan muut eläimet. Nyt penikka ei katsellut ihmistä vain omilla silmillään, vaan myöskin kaikkien esivanhempiansa silmillä, jotka olivat pimeästä pälynneet lukemattomia leiritulia, jotka olivat turvallisen matkan päästä ja viidakon suojasta tirkistelleet tuota outoa, kaksijalkaista eläintä, elävien olentojen herraa. Penikan oli lumonnut vaisto, pelko ja kunnioitus, jonka olivat synnyttäneet vuosisataiset taistelut ja sukupolvelta toiselle periytynyt kokemus. Tämä perintö oli liian voimakas pienelle sudenpennulle. Jos se olisi ollut täysikasvuinen, niin se olisi juossut tiehensä. Nyt se kyyristyi peloissaan ja valmiina taipumaan alamaisuuteen, johon sen suku oli alistunut siitä alkaen, jolloin susi ensi kertaa tuli lämmittelemään ihmisen tulen ääreen.
(London 2000, 86.)

Valkohampaan vaisto tarjoaa sen ihmistä koskeville uskomuksille vahvan perustan. Vaikka se ei ole tavannut ihmistä aiemmin, sillä on vaistonvarainen käsitys siitä, miten ihmiseen tulee suhtautua, mikä vaikuttaa myös pennun käyttäytymiseen. Kun Valkohammas hetkeä

myöhemmin puree peloissaan sitä kohti ojentuvaa kättä ja tulee läimäytetyksi, sen käsitys ihmisestä vahvistuu edelleen. Se, että Valkohammas ymmärtää vaistomaisesti ihmisen ylempiarvoiseksi, voidaan nähdä antropomorfistisena, mutta toisaalta sen voidaan katsoa myös liittyvän koiran tiiviiseen yhteiseloön ihmisen kanssa ja asemaan ihmisen määräysvallassa tai villi koirasusi voi pitää ihmistä uhkana. Kertoja tuo tässä esille ihmisen käsitykset suhteestaan muihin eläimiin. Valkohampaan tarina kuitenkin kyseenalaistaa ihmisen asemaa eläinten valtiaana. Se alistuu aluksi ihmiselle pelosta, muttei sopeudu alistettuun rooliinsa ennen kuin se löytää ihmisen, joka kohtelee sitä reilusti ja kunnioittavasti. Tämän ihmisen valta ei ole mielivaltaa ja hyväksikäyttöä, eikä hän alista Valkohammasta tahtoonsa, vaan koirasusi hyväksyy tämän reilun miehen isännäkseen, jota se seuraa.

4.3. Kerronnan muodot

Koiran mieltä voidaan kuvata erilaisin tavoin. Käytännössä keinot koiran mielestä kertomiseen on kehitetty ihmismielen kuvaamiseen, ja niitä on vain sovellettu koiriin. Koiran mieli kerronnan kohteena on kuitenkin selvästi erilainen kuin ihmisen mieli, mikä asettaa rajoituksia kerronnallisille ratkaisuille ja niiden vakuuttavuudelle. Myös tietyistä koiran mielen osista on vaikeampaa kertoa. Voimme tarkastella koiran eleiden perusteella sen tunnetiloja ja ympäristön havainnointia varsin vakuuttavasti, mutta koiran alitajunnasta – jos koiralla ajatellaan olevan samankaltainen alitajunta kuin ihmisellä – ja ajattelusta kertominen olisi jo paljon vaikeampaa. Alitajunnan kuvaaminen on toki jo ihmisenkin kohdalla hyvin vaikeaa.

Keskeisin representointia rajaava tekijä koiran mielestä kerrottaessa on ihmiskieli. Luemme kirjoja, jotka ovat kirjoitettu ihmiskielellä, mutta koira ei ajattele ihmiskielellä eikä se kerro ihmiskielellä. Ihmiskieli koskettaa koiran kokemusmaailmaa kuten muut mielenulkoiset elementit. Suurimmalla osalla ihmiskieltä ei ole koiralle merkitystä (vrt. ihmisten satunnainen puhe ja pilvi taivaalla), mutta samoin kuin esimerkiksi saaliseläin, pieni osa ihmispuheesta kuuluu sen kokemusmaailmaan. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi koiran osaamat käskyt ja merkitykset, joita koira on oppinut tunnistamaan ihmisten puheesta, vaikka puhe ei olisi suunnattu koiralle. Esimerkiksi isäni lapsuuden koiran läsnä ollessa ei voinut puhua koiran pesemisestä kuin epäsuorasti tai koira katosi hetkessä piiloon. Koska ihmiskieli koskettaa koiran kokemusmaailmaa vain hyvin vähän ja rajallisesti, on todettava, että suurin osa kerronnanmuotoja joudutaan rajaamaan pois koirien representoinnista, sillä useimpia kerronnanmuotoja hallitsee puheenkaltaisen ajattelun kertominen tai lainaaminen.

Ihmisen mielestä kertomista ja mieltä koskevaa kirjallisuusteoriaa on hallinnut ajattelusta kertominen puheenkaltaisena kuin ajattelu olisi vain sisäistä puhetta. Kielellinen ajattelu on kuitenkin vain osa ajattelua ja mielen kokonaisuutta, eikä perinteinen tapa tee oikeutta fiktiivisen kerronnan muille mieltä kuvaaville puolille, kuten tarkoituksille, tarpeille, tunteille sekä mielelle sosiaalisena ja toimintaa alkuun laittavana voimana. (Palmer 2004, 53.)

Vaikeammin tavoitettavien mielen osa-alueiden, kuten alitajunnan ja vaistojen, kuvaamisessa vertailevat kielikuvat voivat avata mieltä elävämmin kuin suuremmat yritykset kertoa.

Koirista kertovalle kirjallisuudelle on varsin tyypillistä, että koirien kerrotaan ajattelevan ihmisen tavoin. Tällöin koiran mieltä yritetään kuvata käyttämällä inhimillisen kielellisen ajattelun kerrontaan kehitettyä kirjallista konventiota. Representoinnin kannalta on oleellista, että pyrkimyksenä on koiran kokemusmaailman avaaminen. Inhimillinen puheenkaltainen ajattelu ei voi olla lähtöisin koiralta, vaan äänen on kuuluttava mieltä välittävälle kertojalle tai henkilöahmolle, joka kertoo koirasta. Tällöin kielellisenä esitetty koiran ajattelu on ihmishenkilön tuottama analogia, jolla koiran kokemus vertautuu inhimilliseen kokemukseen.

Kerronnan suhde kieleen ja puheenkaltainen ajattelu rajaavat siis kerronnan muotoja, kun representoidaan koiran mieltä. Ensimmäisen persoonan kerronta perustuu oman kokemuksen kertomiseen ihmiskielellä, joten sitä ei voida pitää toimivana ratkaisuna koirien representointiin, kun kertojana toimii koira. Myös kolmannen persoonan kerrontaan sisältyy ajatusten puheenkaltaisuudelle perustuvia muotoja, jotka eivät näin ollen sovellu koirien representointiin.

Ensimmäisen persoonan kerronta

Käsittelen ensimmäisen persoonan kerrontaa yleisellä tasolla menemättä tarkemmin sen erilaisiin muotoihin, sillä koirien representoinnin näkökulmasta ensimmäisen persoonan kerronta on problemaattista missä tahansa muodossa. Koirat eivät kerro meille tarinoita ihmiskielellä, joten ensimmäisen persoonan kerronta on olemukseltaan vieras todellisille koirille. Ensimmäisen persoonan kerronta voi kuitenkin representoida koiran mieltä, jos kertojana ei ole koira vaan ihmishenkilö, joka kertoo koirasta.

Monet tarinat koirista tai muista eläimistä ovat kirjoitettu eläinten näkökulmasta. On huomattava, että vaikka koira olisi kerronnan osalta menettänyt koiruutensa, voi se olla muilta osin ymmärtävä koirien näkökulmaa ja todellisuutta kohtaan. Koiran ensimmäisessä persoonassa kerrottu tarina on haastava ja kiinnostava kertomuksen muoto, sillä kirjoittaja joutuu tasapainoilemaan koiran olemuksen ja sisäisen elämän sekä sille vieraan ihmiskielen

välillä. Ongelmana on se, miten välittää koiran kokemus maailmasta ihmisille ja ihmiskielelle uskottavasti. Esimerkiksi analogioiden avulla voidaan kuitenkin päästä käsiksi koiran tapaa hahmottaa maailma, vaikka koira kertookin siitä ihmiskielellä, ja välittää kokemus siten, että ihmiset pystyvät samaistumaan ja ymmärtämään sitä. Toisaalta koiruus saattaa näkyä myös kerronnassa esimerkiksi onomatopoeettisina ilmauksina. Tällaiset ilmaukset ja leikkiminen kielellä eivät kuitenkaan pysty poistamaan ensimmäisen persoonan kerronnan vierautta koirien representoinnille. Ensimmäisessä persoonassa voidaan esittää koira, jos kertoja on ihminen, mutta koira ei voi toimia kertojana.

Unohdetaan hetkeksi se, ettei ensimmäisen persoonan kerronta yleisesti voi olla todellisten koirien representointia, ja tarkastellaan millaisia eroja erilaisissa ensimmäisen persoonan kerronnan muodoissa on koirien kannalta – eli sitä, miten hyvin ne soveltuvat muilta osin todellisten koirien representoinniksi. Ei ole näyttöä ja syytä olettaa, että koirat muistelisivat omaa elämäntarinaansa. Eletyn elämän muistelemineen on tyypillistä retrospektiivisille ensimmäisen persoonan kertomuksille (Cohn 1983, 143). Tätä tekniikkaa on käytetty esimerkiksi O’Haganin *Maf-koira ja hänen ystävänsä Marilyn Monroe* -teoksessa:

Ainoa oikea paikka aloittaa tarinani on Charlestonista, joka oli oikea valon ja luovuuden tyyssija Englannin maaseudun rauhassa. Se kesä oli lämmin, ja aamut venyivät helposti yli puolenpäivän, mutta sitten Vanessa piristyi, haki puutarhan parhaat kukat sisään ja asetteli ne vaaseihin.
(O’Hagan 2011, 9.)

Tällainen kerronta on siis koiralle luonnotonta ainakin kolmessa mielessä: se kertoo tarinaa, se kertoo sitä ihmiskielellä ja se muistelee tarinaa retrospektiivisesti. Ensimmäisen persoonan kerronnan ei kuitenkaan tarvitse olla retrospektiivistä, vaan se voi tapahtua myös kertomishetkellä. Tämä eroaa yleisestä ensimmäisen persoonan kerronnan muodosta, jossa kieli seuraa tapahtumia. Tapahtumien kertomiseen monologina tapahtumahetkenä liittyy ihmistenkin kohdalla omia ongelmiaan, sillä ihmisetkään eivät kerro tai kirjoita kirjoitettua tapahtumahetkellä. Kerronta on myös ongelmallista siksi, että aina kun kertoja kirjoittaa tai puhuu, hän suosii viestintään perustuvaa kieltä: hän esittää, selittää, yhdistää syyn ja seurauksen, minkä vuoksi hän ajautuu väistämättä ajalliseen eroon toiminnasta. (Cohn 1983, 173–181.) Tämä ongelma koskettaa hetkessä kertovaa koiraakin (sen lisäksi, että se kertoo), mutta voidaan myös ajatella, että tapahtumahetkessä eläminen on tyypillisempää koiralle kuin muistelemineen. Usein koirankouluttajien kuulee sanovan, että koira elää hetkessä (ks. esim. Millan & Peltier 2008). Tämä pitää siinä mielessä paikkansa, että koira elää tilanteessa miettimättä menneisyyttä tai tulevaisuutta. Tässä mielessä hetkessä tapahtuva kerronta voi

olla sopivampi ensimmäisen persoonan kerronnan muoto kuin retrospektiivinen kerronta. Koiran ei voi kuitenkaan väittää täysin elävän hetkessä, sillä myös aiemmin opittu vaikuttaa sen mieleen ja käytökseen, mutta koira tuskin muistelee samalla tavalla kuin ihmiset.

Koirien ensimmäisen persoonan kerronta limittyy sisäisessä monologissa joiltain osin ihmishenkilöhahmokertojen kanssa. Sisäinen monologi on nimenomaan fiktion genre: vain fiktiivisten hahmojen ajatuksia voidaan ”kuulla”, kun he muotoilevat ajatuksensa sanoiksi puhumatta tai kirjoittamatta niitä. He eivät myöskään osoita kerrontaansa kenellekään. (Cohn 1983, 189.) Se on siis problemaattista jo ihmistenkin kohdalla, puhumattakaan koirista. Ihmishenkilöhahmojenkin kohdalla sisäistä monologia ei voida pitää ajattelun tai tajunnan esittämisenä, vaan se on kirjallista genreä varten tuotettua konstruktiota. Mielen erilaisia osaluueita joudutaan muotoilemaan kielellisiksi, mitä suuri osa niistä ei ole. Koiran monologissa tämä ilmiö korostuu edelleen ihmiseen verrattuna, sillä ihmiskieli ei kosketa koiran mieltä kuin siltä osin, että koira on oppinut merkityksen joillekin ihmisen käyttämille ilmauksille.

Monologin ollessa tajunnanvirtamaisempaa se voi lähestyä koirien representointia edelleen. Kieli on tällöinkin ongelmallinen, vaikka sillä voidaan yrittää tavoittaa myös jotain koiramaista. Tajunnanvirtamonologi välttelee kertovaa tai raportoivaa otetta ja sen kieli on katkonaisempaa (Cohn 1983, 223). Nämä tekijät tekevät siitä soveltuvamman sellaisten eläinten kuvaamiseen, jotka eivät kerro ja raportoivat tai käytä kieltä. Vaikka eläin ei ajattele kielellä, katkonaisten ja huudahdusmaisten lauseiden voidaan katsoa mallintavan paremmin mieltä, joka havaitsee erilaisia asioita ja jonka tajuntaan nousee asioita, kuin kokonaisista ja hiotuista lauseista koostuva teksti.

Vaikka ensimmäisen persoonan kerronta on hyvin vaihtelevaa, sen muodoille on yhteistä se, että kertoja on elävänä kerrontansa keskiössä, oli hän introspektiivisten havaintojensa kohteena sitten nykyisyydessä tai menneisyydessä. Usein kertoja toimii myös havainnoitsijana, jolloin hän keskittyy muihin. (Cohn 1983, 204.) Tästä on kyse myös Mafin kohdalla, sillä se kertoo meille enemmän Marilyn Monroesta ja tämän julkkiksia pursuavasta ystäväpiiristä kuin koirista. Koira kulkee emäntänsä mukana ja pääsee todistamaan intiimejä kohtaamisia, joista se kertoo lukijalle. (O’Hagan 2011.)

Kolmannen persoonan kerronta

Kolmannen persoonan kerronta on luontevampi tapa representoida koira – ellei kertojana satu olemaan koira. Kolmannen persoonan kerronta tarjoaa tarkkailupisteen, joka meillä on luonnostaan koiran seuraamiseen. Kertoja havainnoi koira ulkoapäin ja tekee päätelmiä sen

käytöksen perusteella. Kumppanuuslajisuhde mahdollistaa koiran ymmärtämisen, sen mielen tulkitsemisen käytöksestä ja näin koiran mielestä kertomisen lukijalle.

Kolmannen persoonan kerronnan keskeisin vaihtelu on siinä, miten suuri on kertojan rooli suhteessa kuvatun henkilöihahmon omaan ääneen, eli lainataanko henkilön ajattelua suoraan vai kokoaako ja tulkitseeko kertoja henkilön mielen toimintaa. Käsiteltäessä ihmishenkilöihahmoja jatkumo tarkoittaa käytännössä sitä, miten suoraan kertoja lainaa henkilön puheenkaltaista ajattelua. Koira ei kuitenkaan ajattele ihmiskielellä, joten kerronnanmuodot, jotka lainaavat ajattelua puheenkaltaisena, ovat lähtökohdiltaan sopimattomia koirien representointiin. Tällaiset kerronnan muodot soveltuvat koiran mielen kuvaamiseen vain, jos kielellinen ajattelija on ihmishenkilöihahmo, joka tulkitsee koiran mieltä.

Puhekategoriat ja puhumaton eläin

Mielen kuvaamiseen kolmannessa persoonassa on useita keinoja, joista perinteisimmät perustuvat ajattelun esittämiseen puheen kaltaisena. Puhekategorioiden on käytetty erilaisia nimiä. Palmer (2004) luokittelee ne ajattelun raportoinniksi, vapaaksi epäsuoraksi ajattelun kerronnaksi sekä suoraksi ajattelun kerronnaksi, kun taas Cohn (1983) käyttää luokittelua psykokerronta, lainattu monologi ja autonominen monologi. Psykokerronta ja ajattelun raportointi käsittävät saman ilmiön. Käytän jatkossa käsitettä psykokerronta, vaikka hyödynnän myös Palmerin ajatuksia, sillä katson käsitteen kuvaavan ilmiötä paremmin: kerrontaa mielen tapahtumista. Psykokerronta eroaa kummankin narratologin muista kategorioista siinä, että sen avulla voidaan kertoa myös mielen ei-kielellisistä puolista. Tämän johdosta tämä kerronnallinen ratkaisu on erityisen hedelmällinen ei-inhimillisten eläinten mielten kuvaamiseen. Muut kategoriat ovat ongelmallisia koiran kuvaamisessa, koska niiden lähtökohtana on henkilöihahmon puheenkaltainen ajattelu. Koira kyllä viestii ja sitä voi ymmärtää, mutta se ei puhu tai ajattele ihmiskielellä. Cohnin kategorioista autonominen monologi lainaa henkilön ajattelua suoraan ja kerrottu monologi nimensä mukaisesti siirtyy henkilön kielestä kohti kertovaa kieltä säilyttäen kuitenkin henkilön puheenkaltaisen ajattelun taustanaan (Cohn 1983, 12–14). Palmer taas käyttää vastaavista käsitteistä suora ajattelu ja vapaa epäsuora ajattelu. Narratologian piirissä on käytetty myös muita käsitteitä ja tarkempia luokitteluja, kuten diegeettinen tiivistys tai vapaa suora kerronta, mutta Palmer tiivistää tarkemmat luokittelut onnistuneesti mainittuihin kolmeen kategoriaan, jotka kattavat erilaiset kolmannen persoonan ajattelun kerronnanmuodot. (Palmer 2004, 54–55.) Vaikka käytän Cohnin käsitettä psykokerronta, käytän muista kategorioista Palmerin käyttämiä käsitteitä

suora ajattelu ja vapaa epäsuora kerronta, koska ne ovat vakiintuneempia narratologisia käsitteitä.

Kolmannen persoonan kerronnan perusmuodot (Cohn 1983, Palmer 2004)

Muoto (Cohn/Palmer)	Selitys ja esimerkki
Psykokerronta /ajatusten raportointi	Kertojan diskurssi henkilöahmon ajatuksista Hän mietti missä oli.
Lainattu monologi/ suora ajattelu	Henkilön mielen diskurssi Hän ajatteli: missä olen?
Kerrottu monologi/ vapaa epäsuora kerronta	Henkilön mielen diskurssi kertojan diskurssin kaltaisena Hän pysähtyi, missä ihmeessä hän oikein oli?

Puhekategorioihin, joiksi Palmer kutsuu puheenkaltaiseen ajatteluun nojaavia kerronnanmuotoja, liittyy perustavanlaatuisia ongelmia jo ihmistenkin kohdalla. Ne asettavat kertojan puheenkaltaisen ajattelun ja myös suoran ajattelun ja vapaan epäsuoran kerronnan etusijalle sekä yliarvioivat näiden merkitystä. Tämä johtaa myös piittaamattomuuteen mielen ei-kielellisiä puolia, kuten mielialoja, tunteita, haluja, muistoja ja tarkkaavaisuutta kohtaan. Lisäksi puhekategorioteoriat kuvaavat mieltä ikään kuin se koostuisi vain passiivisesta ja yksityisestä tajunnan virrasta. (Palmer 2004, 57–59.) Monet näistä ongelmista korostuvat edelleen, kun käsitellään koirista kertomista. Koirista kerrottaessa puheen kaltainen ajattelu uupuu kokonaan, jolloin puhekategorialähtökohta ja tarkemmin puheenkaltaiseen ajatteluun perustuvat suora ajattelu ja vapaa epäsuora kerronta eivät sovellu koirien mielen representointiin. Koirien mieli koostuu vain elementeistä, joilla ei ole yhteyttä puheenkaltaiseen ajatteluun ihmiskielellä. Tämän vuoksi kertojan rooli koiran mielen representoinnissa korostuu ja psykokerronta osoittautuu ainoaksi koiran mielestä kertomiseen sopivaksi puhekategoriaksi.

Esitellyt kolme kerronnan muotoa ovat työkaluja, joita kertoja voi käyttää vapaasti silloin, kun kunkin käyttö on sopivinta. Muodot eivät ole yleisesti ylivertaisia suhteessa toisiinsa,

vaan tarkoituksenmukaisuus kussakin tilanteessa määrittää niiden arvon. (Palmer 2004, 67.) Käsiteltäessä koiria ilmaisun suoruus ei ole etu, sillä koiran mieltä ei voida tavoittaa eikä siitä voida kertoa suoraan. Tämän vuoksi psykokerronnan heikompi suoruus verrattuna hahmon ääneen perustuviin muotoihin ei ole haitta, kun kerrotaan koirista. Vastoin yleistä käsitystä, kolmannen persoonan muodoista nimenomaan psykokerronta pystyy parhaiten tavoittamaan mielen syvyyden, mysteerin ja kompleksisuuden (Cohn 1983; 56, 98), mikä on selvä etu, kun kerrotaan koirista, joiden mieli on meille jossain määrin vieras. Sisäinen monologi ja tajunnanvirtatekniikat rajoittuvat mielen kielelliseen toimintaan, kun taas alitajuntaa määrittää radikaalisti kielettömyys. Kun kertoja käyttää omaa kieltään hahmon kielen sijaan, psykokerrontaa voidaan pitää kaikkein suurimpana tapana mielen kielettömien puolien ja tasojen tavoittamiseen. (Cohn 56–57.) Kerrottaessa ei-inhimillisistä mielistä, jotka eivät ajattele ihmiskielellä, psykokerronta osoittautuu selvästi tarkoituksenmukaisimmaksi ja käytännössä myös ainoaksi lähtökohdiltaan varmasti sopivaksi muodoksi.

Koska muut kategoriat eivät perusluonteensa vuoksi sovellu koirien mielen representointiin, paneudun syvemmin ainoastaan psykokerrontaan. On kuitenkin huomattava, että teoksissa, jotka perustuvat pääosin psykokerrontaan, saattaa olla myös jaksoja, joissa koiran mielestä kerrotaan kuin koira ajattelisi ihmiskielellä. Osa teoretikoista on myös sitä mieltä, että vapaalla epäsuoralla kerronnalla voi olla myös monitulkintaista ja hypoteettista potentiaalia, mikä mahdollistaisi myös muun kuin kielellisen ajattelun kuvaamisen (Palmer 2004, 56). Cohn (1983, 107) on katsonut, että vapaa epäsuora kerronta on kompleksisin ja joustavin tekniikoista, sillä siinä hahmon kieli ja kerronta fuusioituvat. Pidän kuitenkin vapaata epäsuoraa kerrontaa ensisijaisesti puheenkaltaisen ajattelun kuvaamiseen tarkoitettuna ja katson sen olevan sopimaton tai ainakin ongelmallinen koiran mielen kuvaamiseen. Koirien mielen kuvaamisen lähtökohtana ei voi olla hahmon kielelliseen ajatteluun perustuva kerronnan muoto, vaikka sillä olisi mahdollista tavoittaa kielellisen ajattelun lisäksi piileviä tajunnan tasoja. Koiran mielen välittäminen lukijalle tarvitsee kertojan. Olen Cohnin kanssa eri mieltä siitä, että vapaa epäsuora kerronta olisi tekniikoista joustavin ja kompleksisin, ja katson psykokerronnan soveltuvan paremmin erilaisten mielten puolien ja syvyyden esittämiseen, sillä se kohtelee mielen osa-alueita tasapuolisemmin ja mahdollistaa paremmin ei-kielellisistä puolista kertomisen.

Toisaalta vapaa epäsuora kerronta mahdollistaa myös kertojan kielen tunkeutumisen voimakkaammin kerrontaan ja koiran mielen kuvaamisen psykoanalogioiden avulla. Psykoanalogiolla tarkoitetaan konkretisaatiota, metaforaa tai vertausta mielen toiminnasta.

Niitä käyttäessään kertoja on jostain syystä haluton luottamaan hahmon omaan kielelliseen kompetenssiin sisäisen elämän kuvauksessa. (Cohn 1983, 42–48). Tällöinkin poikkeama tapahtuu hahmon omasta äänestä ja vaikuttaa myös siltä, että kertojan äänen voimistuessa, kerronta lähestyy psykokerrontaa, jossa psykoanalogiit soveltuvat hyvin koiran mielen representointiin.

Puhekategorianäkökulmaa on puolustettu monin perustein. Ajattelun kuvaamista puheen kaltaisena on muun muassa pidetty hypoteettisena. Tällöin on katsottu, ettei kerronta varsinaista sisäistä puhetta, vaan kertojan rekonstruktion, joka perustuu hypoteettisesti sille, mitä hahmot sanoisivat ajattelevansa, jos heiltä kysyttäisiin. (Palmer 2004, 71–74.) Tässä näkökulmassa voitaisiin myös mennä pidemmälle ja ajatella, että kielellisesti ajatteleva koira olisikin kertojan hypoteettinen rekonstruktio koiran mielestä, jos se ajattelisi kielellä ja pystyisi kertomaan siitä puhumalla. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi todellisten koirien mielen representoinnissa nousisi se, vastaako koirien ajatusten sisältö niiden kokemusmaailmaa.

Puhekategorioita on myös puolustettu pragmaattisesta näkökulmasta, jolloin on vedottu kirjallisiin konventioihin. On esimerkiksi ajateltu, että kirjallisen konvention mukaan ajatukset eivät eroa puheesta. Tällöin tunnustetaan se, että mieleen sisältyy ainesta, joka ei ole verbaalista, mutta katsotaan, että puheen kaltainen sisäinen monologikaan ei ole puhdas ja raportoinnista vapaa, vaan sisältää ei-kielellisten ilmiöiden muuntamista kielellisiksi. Palmer kuitenkin katsoo, että kaikki fiktiiviset kertojat eivät jaa tätä näkökulmaa ja että konventiot voivat vaikuttaa liikaa siihen, miten käsitämmme mielen toiminnan. Puhekategorianäkökulma esittää mielen liian yksinkertaistettuna ja köyhdytettynä, mikä ei tee oikeutta kertojien toiminnalle eikä lukijoiden käsityksille ja kokemuksille mielen olemuksesta. (Palmer 2004, 74–75.) Jälkimmäisen huomion riski on erityisen suuri koirien kohdalla, sillä antropomorfismi voi vääristää kuvaa koirien mielistä. Koiran mielen alistaminen kielelliselle ajattelulle on todellinen riski, sillä se jättää varjoonsa koiran mielessä oikeasti esiintyvät puolet. Ihmishenkilöhahmon mielessä tapahtuu kielellistä ajattelua todellisuudessakin, mutta koiralla tätä puolta ei voida olettaa olevan. Ihmismielenkin kokonaisuus voidaan haudata kielellisen ajattelun alle, mutta on erityisen tärkeää, että koiran mielen kuvaamiseen löydetään muita väyliä kuin keskittyminen kielelliseen ajatteluun, vaikka kirjallisiin konventioihin ja analogioihin perustuvaa sekä kertojan rekonstruoimaa kielellistä ajattelua voidaan paikoin käyttää koiran mielen välittämiseen lukijalle. Tällöinkin kertojan rekonstruoinnin ja muuntamisen pitäisi kuitenkin välittyä jo kerronnassa esimerkiksi vertaukseen viittaavista

sanavalinnoista tai kohosteisuutena sen sijaan, että toiminta nousee esiin vain kirjallisuusteoreettisen näkökulman valossa. Tällöin kerronta siirtyy jälleen kohti psykokerrontaa.

Puolustusargumentit eivät myöskään vaikuta puhekategoriän näkökulman perusongelmiin: suoran ja vapaan epäsuoran puheen suosimiseen, kielellisen materiaalin yliarvostukseen, psykokerronnan laiminlyöntiin, joidenkin romaanien ja niiden jaksojen suosimiseen toisten kustannuksella sekä näkemykseen siitä, että mielet koostuvat vain yksityisestä ja passiivisesta ajatusten kulusta (Palmer 2004, 75). Olen esittänyt, miksi psykokerronta on käytännössä ainoa ensimmäisen ja kolmannen persoonan kerronnan muodoista, joka soveltuu todellisten koirien mielten representointiin. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tätä kerronnan muotoa tarkemmin.

Psykokerronta

Psykokerronnassa kertoja on siis keskeisessä roolissa ja kertoo mielen tapahtumista. Vaikka tämä kerronnan muoto soveltuu myös kielellisen ajattelun välittämiseen, se on koirien kannalta kiinnostava, koska se on sopivin välittämään myös koko ei-kielellisten mielen tapahtumien kirjoa – siinä määrin kuin kykenemme koiraa ja sen mieltä ymmärtämään. Palmer korostaa psykokerronnan merkitystä ja katsoo sen ottavan huomioon mielen kokonaisuuden ja välttävän fragmentoitumisen, joka liittyy suuremmin henkilön ajattelua lainaaviin kerronnanmuotoihin. Psykokerronnan mieli ei ole vain passiivinen ja yksityinen, vaan kertoja yhdistää hahmon mielen sosiaaliseen kontekstiinsa ja tuo esille ajattelun tarkoituksellisen luonteen, kuten käytöstä ja toimintaa ohjaavat motiivit. (Palmer 2004, 16.) Kertojalla on oleellinen ja asioita yhdistävä rooli, joka on välttämätön fiktiivisen tarinamaailman toiminnalle. Psykokerronnalla ja tarinamaailman kuvauksella kertoja yhdistää hahmon ajattelun sosiaaliseen ja fyysiseen kontekstiinsa. Tästä kontekstuaalisesta yhdistämisestä on tullut niin luonnollista ja tuttua, että se on osittain näkymätöntä lukijoille. Hyvin harvinaisissa tapauksissa, kuten Joycen *Odyseuksen* (1982) kuuluisassa viimeisessä jaksossa, jossa Molly Bloom makaa sängyllä pimeässä, tätä kertojan roolia ei tarvita. Ajattelu tapahtuu tällöin niin minimaalisessa ja epäsosiaalisessa kontekstissa, ettei kertojan yhdistävä toiminta ole välttämätöntä. (Palmer 2004, 69.)

Jotkin mielen osa-alueet ovat kiistatta ei-kielellisiä (Palmer 2004, 60–61), ja koiran mielessä ei ihmiskielellistä ajattelua ole lainkaan. Ajattelu on jatkumoa, johon liittyy sekä mielen eri osa-alueita että vuorovaikutusta mielenulkoisen ympäristön ja toimijoiden kanssa.

Psykokerronta on kerronnanmuotona hyvin joustava, jolloin se soveltuu hyvin mielen monimuotoisuuden kuvaamiseen eri tavoin ja erilaisten narratiivien tarpeisiin. (Palmer 2004, 61.) Kuten todettua, se esimerkiksi soveltuu hyvin erilaisten tajuntojen kuvaamiseen ihmisistä ei-inhimillisiin eläimiin.

Palmer perustelee myös psykokerronnan tarkoituksenmukaisuutta sillä, että osa kertojan roolia on nimenomaan analysoida psyykkistä elämää ja usein tämä tapahtuu parhaiten ulkoisesta näkökulmasta ja etäältä, jolloin mieltä voidaan analysoida paremmin. Tätä on narratologian historiassa pidetty myös vältettävänä asiana, mikä on osaltaan nähty perusteena sille, että psykokerrontaa on pidetty vähäisempänä kerronnan muotona suhteessa ajattelua lainaaviin muotoihin. Palmer toteaaakin, että Cohn on ainoa häntä edeltänyt teoreetikko, joka on pitänyt tätä kerronnan muotoa painoarvoltaan muita vastaavina. (Palmer 2004, 61–63.) Koiria kuvattaessa kertojan rooli kääntyy selvästi eduksi, sillä kertojan tulkinnat tarjoavat mahdollisuuden toimia koiran mielen välittäjänä myös niille lukijoille, joiden kompetenssi koiran tulkitsemiseen on vähäisempi. Kertoja voi esimerkiksi auttaa mielen tulkitsemisessä koiran eleiden perusteella:

Junnu hätkähtää viimein huomattessaan Väiskin. Vaikka hyviä tuttuja ollaan, pitää sentään lähestyä toisiaan ikään kuin vihollinen olisi kyseessä. Mutta kun haju on rekisteröity, laskevat pörhistyneet niskakarvat. Siunatuksi aluksi käydään yhdessä kusella naapurin oveen. Väiski raapii ja lennättelee lunta kauas taakseen.
(Huovinen 2009, 18.)

Tässä kertojan kuvaus ulkoisista havainnoista limittyy tulkintaan mielen tapahtumista. Yllättäen kohdalle osunut koira saa Junnun varautuneeksi, mutta hajun tunnistettuaan se rauhoittuu, mistä laskevat niskakarvat kertovat. Kertoja antaa vihjeitä lukijalle, miten tulkita ulkoisia eleitä, vaikkei suoraan selitä, mitä ulkoiset merkit tarkoittavat.

Mielen esittäminen fiktiossa on dynaaminen prosessi, jossa kertoja, hahmo ja lukija ovat suhteessa keskenään. Tarinat sisältävät sekä fyysisiä että psyykkisiä tapahtumia. Käytännössä näiden välillä on vaikeaa tehdä eroa, sillä fyysinen toiminta sisältää erottamattomasti mielen tapahtumia, kuten motiiveja ja tarkoituksia toiminnalle. Lukija rakentaa kerronnasta tulkinnan hahmojen mielestä toiminnan taustalla. Psykokerronnalla on tässä keskeinen rooli, sillä kertoja kytkee siinä hahmon tajunnan sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöönsä auttaen näin ymmärtämään syvemmin hahmon toimintaa. Psykokerronta on kertojan välitystoimintaa hahmon ja lukijan välillä. Tarinan kunkin kohdan käytännölliset tarpeet määrittävät sitä, kuinka voimakkaan roolin kertojan täytyy ottaa hahmon mielen välittämisessä lukijalle.

(Palmer 2004, 76–78.) Kaikkeen psykokerrontaan liittyy jossain määrin kertojan parempi tietämys hahmon sisäisestä elämästä sekä kyky esittää ja määrittää sitä. Kognitiivisella ja kielellisellä erolla kertojan ja hahmon välillä on merkitystä erityisesti silloin, kun kerrotaan niistä mielen tasoista, joita fiktiivinen mieli ei itse kykene ilmaisemaan selkeästi verbaalisesti. Psykokerronta on vapaata hahmon artikuloinnista. Se voi esittää paitsi hahmon tietoisia ajatuksia paremmin kuin hahmo itse myös tehokkaasti kertoa psyykkisistä ilmiöistä, jotka ovat ei-kielellisiä, hämäreitä ja epämääräisiä. Tällöin esimerkiksi psykoanalogioiden ja metaforien esittäminen voivat avata mielen syvempiä puolia: ”kertojan tietävin sanoin, mitä hahmo ’tietää’ osaamatta puheella sanoiksi.” (Cohn 1983, 29, 44–46.) Esimerkiksi *Kylän koirat* -teoksen kertoja tulkitsee kuvatekstissä kuvassa olevan ajokoiran eleitä ja välittää tulkintansa lukijalle kielellisen ajattelun analogialla: ”Helkkari kun on tympeä ilma ja keljuja kavereita.” (Huovinen 2009, 124).

Mieli on yleensä suhteessa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöönsä ja ajattelu tapahtuu usein vuorovaikutuksessa muihin. Psykokerronta on soveltuvin muoto kertomusten näiden puolien esittämiseen ja sen voidaan katsoa olevan kerronnan normi, sillä yksilöiden ja yhteisöjen suhteen tarkastelua voidaan vakuuttavasti pitää romaanien tarkoituksena. Psykokerronta ei ole ainoa ajatuksia kontekstiin kytkevä kerronnan muoto, mutta se on tähän tarkoitukseen sopivin. (Palmer 2004, 76–78.) Ei myöskään ole aina selvää, missä ulkoisen ympäristön ja sisäisen kuvauksen ero kulkee, sillä hahmon subjektiiviset havainnot ympäristöstään kytkevät ulkoisen ja sisäisen kuvauksen toisiinsa. Tällöin psykokerrontaa ei voida selvästi erottaa tapahtumapaikkojen kuvauksesta. (Cohn 1983, 49.)

Palmer listaa erilaisia tapoja, joilla psykokerronta voi palvella kertojan yhdistävää funktiota. Kuten todettua, sen avulla voidaan esittää mielen tapahtumien koko kirjoa. Psykokerronta mahdollistaa mielen piilevien puolten esittämisen, mielen toiminnan esittämisen, hahmon ja persoonallisen kuvaamisen, tiivistämisen, taustatietojen esittämisen, mieltenvälisen ajattelun esittämisen, konsensuksen ilmaisun sekä myös kertojan tulkinnan ja kannanotot. (Palmer 2004, 80–85.) Moni näistä tavoista on erityisen herkullinen kumppanuuslajimme kuvaamisen kannalta.

Koska koirien mielten kuvaamisessa on keskityttävä mielen ei-kielellisiin alueisiin, tämä psykokerronnan puoli on tärkeä. Psykokerronta soveltuu mielen eri puolien kuvaamiseen hyvin ja sillä voidaan kattaa koiran mielestä muun muassa havaintoja, oivalluksia, tunteita, huomiota ja mielialoja. Psykokerronta voi paljastaa myös mielen piileviä puolia, kuten

asenteita, uskomuksia, taitoja, tietoja, muistoja ja haluja. (Palmer 2004, 81.) Vaikka nämä ovat usein tajunnan taustalla, ne vaikuttavat vahvasti myös psyykkiseen ja fyysiseen toimintaan. Londonin (2000) Valkohammas suhtautuu ihmisiin, kuten se on oppinut ja niiden muistojen varassa, joita sillä on ihmisten toiminnasta. Psykokerronta kytkeytyy siis vahvasti myös mielen toiminnan kuvauksiin: mielen kausaalisiin verkkoihin toiminnan taustalla, kuten motiiveihin, tarkoituksiin ja toiminnan syihin. Tässäkin tehtävässä psykokerronta on soveltuvim kerronnanmuoto myös ihmishahmojen kohdalla. (Palmer 2004, 81.)

Psykokerronnalla voidaan myös esittää hahmon luonnetta. Lukija muodostaa kuvan hahmon luonteesta lukiessaan hahmon toiminnasta vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tässä psykokerronta lähenee hahmojen karakterisointia. Käytännössä näiden välille ei voida asettaa rajoja, sillä kaikki mielen kuvaukset tarjoavat lukijalle materiaalia, jonka pohjalta tulkitaan hahmon persoonallisuutta. Käsitteet hahmoista myös ohjaavat lukuprosessia ja tarinan ennakoitua. (Palmer 2004, 81–82.) Flush (Woolf 1983) muuttuu myös kertomuksessa kohtaamiensa tapahtumien ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvien muutosten myötä. Lukija pystyy pienistä merkeistä ennakoimaan sen muutosta, kun Flushin omistaja, johon koira on hyvin vahvasti kiintynyt ja joka tarjoaa käytännössä ainoana ihmisenä sille sosiaalista vuorovaikutusta, alkaa seurustella. Kun omistaja unohtaa koiran eikä huomioi sitä viettäessään enemmän aikaa miesystävänsä kanssa, kiintymys ja muuttunut tilanne saavat koiran käyttäytymään aggressiivisesti miestä kohtaan. Käyttäytymistieteellisen tutkimuksen (Morris et al. 2008) perusteella voitaisiinkin päätellä, että Flush kilpailee resurssista, omistajansa huomiosta, muuttuneessa tilanteessa.

Ajan suhteen psykokerronta on joustavimpia muotoja, sillä se mahdollistaa sekä tiivistämisen että tarkemman paneutumisen tietyn hetken yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Sen avulla on mahdollista tiivistää pidemmällä ajanjaksolla tapahtuvaa sisäistä kehitystä tai tilanteen säilymistä. Jotkin mielen puolet, kuten uskomukset ja luonne ovat selvästi olemassa pidemmällä ajanjaksolla, kun taas esimerkiksi havainnot ja ovat sidoksissa tiettyyn kontekstiin. (Palmer 2004, 82; Cohn 1983, 34–35.)

Kertoja voi myös esittää erilaisia taustatietoja, joihin hahmon mieli liittyy. Negatiivinen tieto käsittää asioita, joita hahmo ei tiedä, mutta kertoja tietää, ja liittyy oleellisesti motiiveihin ja tarkoituksiin. Fyysiseen kontekstiin kuuluu fyysisen tarinamaailman kuvaus, joka esiintyy usein samassa virkkeessä psykokerronnan kanssa. Taustatietoihin liittyvät myös ennakkoletukset, joita kertojan kertomiin asioihin liittyy.

Susikoira Roin kertoja toteaa: ”Tällainen oli poikkeustilanne. Roi oli harvoin suuttunut sillä tavalla kuin pojille äsken. Sillä saattoi kiertää verissä adrenaliinia arvaamaton annos.”

(Kurvinen 1994, 33). Roin kiihtyneen ja suuttuneen mielentilan ymmärtää kertojan tarjoamien taustietojen valossa. Pojat ovat heittäneet sitä jääpaakuilla koiran ollessa kytkettynä, ja se on ajanut pojat pyöräteline perässään puuhun. Kertoja toteaa, että koira oli ilmeisesti väistellyt jonkin aikaa, kunnes se oli saanut tarpeekseen siihen kohdistuneesta väkivallasta.

Ajattelu voi olla yksityisen ja yksilöllisen lisäksi sosiaalisesti jaettua. Läheisesti elävät ihmiset esimerkiksi ymmärtävät toisiaan pienempien vihjeiden perusteella ja puhuvat lyhyemmin kuin vieraan kanssa puhuessaan. Mieltenväliseen ajatteluun liittyvät myös ryhmän normit. (Palmer 2004, 218–227.) Ihmisen ja koiran välinen jaettu elämä ja toisen tuntemus – kumppanuuslajius – tarjoaa mahdollisuuden myös lajienväliselle ymmärrykselle, toisen tulkinnalle ja toiminnalle tulkintojen pohjalta. Lajienvälisiä normeja on nähtävissä esimerkiksi *Susikoirassa* (London 2000), jossa koira sopeutuu elämään ihmisen kanssa vasta, kun se löytää reilun isännän. Tämän isännän se antaa löylyttää itseään ilman kapinointia tai aggressiivisuutta vierailtuaan kanatarhassa, sillä isäntä on toiminut yhteisten sääntöjen mukaisesti. Tämän opetuksen jälkeen Valkohampaan isäntä, Weedon Scott, luottaa koirasuteen ja todistaa luottamuksensa muille laskemalla sen uudestaan kanatarhaan. Hän tietää eläimen käsittävän säännön siitä, että kanat kuuluvat ihmisille.

Psykokerronta tarjoaa myös kertojalle mahdollisuuden analysointiin, tulkintoihin ja moraalisiin kannanottoihin (Palmer 2004, 84–85). Koirien kannalta mielenkiintoista on kertojan mahdollisuus tulkita koiran mieltä sen eleistä ja käyttäytymisestä ja auttaa näin lukijaa, jolla ei ole riittävää kompetenssia koiran mielen tulkintaan. Koska koiran elekieli on yleensä kokonaisvaltaista ja vaatii useiden asioiden tulkitsemisen, kertoja voi myös ohjata lukijaa kohti oikeaa tulkintaa ilman, että hänen täytyy kuvata tarkkaan huulten, korvien, hännän, selkäkarvojen ja raajojen asentoja ja liikettä. Esimerkiksi koiran hännän heiluminen ei riitä vakuuttavaan tulkintaan koiran mielestä, vaan on tiedettävä myös, heiluuko häntä rennosti vai jäykästi ja millä korkeudelle sekä kiinnitettävä myös huomiota muihin ruumiinosiin. Koiran häntä voi heilua koiran ollessa innostuneen tyytyväinen, mutta myös muun muassa koiran saalistaessa ja alistuessa. Parhaimmillaan koiran eleiden kokonaisvaltainen kuvaus onnistuu muutamilla sanoilla, joilla luodaan kuva innostuneena pyörivästä koirasta: ”Vähään aikaan kaikki oli pelkkää haukahtelua ja hännänhuisketta, kehuskelua ja rapsutusta.” (Kurvinen 1994, 22).

Kertoja voi auttaa myös mielentilan ja toiminnan taustalla olevien tunnetilojen ja syiden tulkinnassa. Esimerkiksi aggressiivisesti käyttäytyvä koira voi olla aggressiivinen monesta syystä – ja elekielen kokonaisvaltainen tulkinta auttaa tässäkin syiden ymmärtämisessä. Aggressiivinen käyttäytyminen ja toisaalta myös väistämiskäyttäytyminen liittyy uhan kokemiseen, mutta koira voi aggressiivisesti käyttäytyessään olla itsevarma tai pelokas. Koira voi kokea uhkaa itsensä lisäksi myös suhteessa sille tärkeisiin resursseihin, kuten sille läheisiin ihmisiin tai eläimiin, reviiriin tai ruokaan. Uhan kokemus on siis hyvin tilanne- ja koirakohtainen ilmiö, jonka kytkemisessä kontekstiin ja vaikuttimiin kertoja on avainasemassa.

Gérard Genetten (1980) mukaan fokalisaatio on erotettava kerronnasta. Fokalisaatiolla viitataan tarkastelupisteeseen, josta tapahtumia seurataan. Kerronnan alueella on kyse siitä, kuka on äänessä, kun taas fokalisaatiossa on kyse siitä, kuka havaitsee ja ajattelee. Joskus sama agentti vastaa kummastakin toiminnasta. (Genette 1980.) Koirien representoinnin näkökulmasta koira ei kuitenkaan voi toimia kertojana, joten fokalisaation on oltava erillistä kerronnasta, kun koira on havaintopisteenä. Fokalisaatio on kuitenkin käsitteenä erityisen hyödyllinen vain yhden mielen alueen, havaintojen, esittämiseen (Palmer 2004, 49):

Maa, milloin kova, milloin pehmeä, milloin kuuma, milloin kylmä, pisteli ja kutitti sen pehmeitä polkuanturoita. Ja mikä hajujen runsaus erilaisina hienoina yhdistelminä ärsyttikään sen sieraimia: väkevät mullanhajut, makeat kukantuoksut, määrittämättömät lehtien ja piikkisten pensaiden leimahdukset, happamat haisut tietä ylittäessä ja kirpeät tuoksut tultaessa papupelloille. Mutta äkkiä tuulen mukana tuli haju joka oli kaikkia muita terävämpi, voimakkaampi, raatelevampi – haju joka vihlaasi Flushin aivoja, kuohutti tuhatta vaistoa ja herätti henkiin miljoona muistoa – jäniksen haju, ketun haju.
(Woolf 1983, 12–13.)

Ääni kuuluu selvästi kertojalle, joka tulkitsee koiran hajuhavainnot kirpeiksi, teräväksi ja raateleviksi. Havainnoija on kuitenkin Flush, joka tuntee maan jalkojensa alla ja haistaa ympäristönsä hajut. Osa hajuista on sellaisia, jotka ihminenkin voi haistaa, mutta havainto tuulen mukanaan tuoma riistanhajusta kuuluu koiran kokemusmaailmaan. Tämä haju kuvataan myös koiran kokemusmaailmaan, saalistukseen, liittyvällä kielikuvalla ”raatelevampi”.

Fokalisaatio-käsite on ongelmallinen myös sen vuoksi, että kertomista ja havainnointia on vaikeaa erottaa näin mekaanisesti, koska myös kertoja havainnoi havainnoivaa hahmoa (Palmer 2004, 50–51). Kertoja kuvaa koiran mieltä ulkoisen käytöksen perusteella, jolloin hän havainnoi itse koiraa. Kuten edellisessä esimerkissä, ekstraprojektio kertoja voi kertoa

koiran mielen näkymättömistä puolista, mutta tällöinkin hän havainnoi itse. Fokalisaation käsite auttaa kuitenkin kohdistamaan huomiota siihen, kenen näkökulmasta asioita kulloinkin seurataan.

Tarkastelemani teokset vaihtelevat paljon myös fokalisaation osalta. Kurvisen (1994) kertoja keskittyy pääasiassa teoksen ihmishenkilöihin, ja Roi toimii fokalisoijana vain ajoittain. Usein Roin fokalisointi liittyy tilanteisiin, joissa vain koiran havaittavissa olevat asiat vaikuttavat tarinan etenemiseen. Sen sijaan Flush (Woolf 1983) ja Valkohammas (London 2000) fokalisoiivat teoksissa huomattavasti useammin. Nämä teokset keskittyvätkin enemmän koiran seuraamiseen.

Koiran mielen kuvaaminen ulkoapäin, joko kolmannen persoonan kerronnalla tai ihmishenkilöhahmon kertoessa koirasta, on edellytys sille, että kirjallinen koira voi representoida todellista koiraa. Tämän takia kolmannen persoonan kerronta saa selvästi enemmän painoarvoa, kun tarkastellaan sitä, miten kerronta representoi koiria. On kuitenkin huomattava, että vaikka koirat eivät kerro ihmiskielellä, ensimmäisessä persoonassa kertova koirahahmo voi toimia muiden piirteidensä osalta todellisen koiran representaationa. Vaikka Andrew O'Haganin Maf-koira (2011) toimii tarinansa kertojana ja käy filosofisia keskusteluja muiden koirien kanssa, on sillä kuitenkin myös koiramaisia piirteitä. Mafin kerrotaan esimerkiksi nauttineen pentuna ampieisten jahtaamisesta (O'Hagan 2011, 9). Kirjan suhtautuminen koiriin on kuitenkin varsin ristiriitaista. Se vaikuttaa kunnioittavan koiria, mutta kunnioitus näkyy lähinnä viittauksina kirjallisiin koiriin. Teos kunnioittaaakin enemmän kirjallisuudessa esiintyvien koirien perinnettä Odysseuksen Argos-koirasta 1900-luvulle sekä kommentoi kirjallisten koirien historiaa ja seuraa Marilynia Mafin kautta todellisten koirien kuvaamisen sijaan. (O'Hagan 2011.)

Vakuuttavinta koirien representointi on, kun kuvataan vain koiran käyttäymistä ja eleitä, jolloin lukija joutuu itse tulkitsemaan koiran mieltä koiratuntemuksensa perusteella, tai kun kertoja tekee koiran käytöksestä vain sellaisia vähäisiä tulkintoja, joita koiria tunteva henkilö voi perustellusti tehdä. Kuitenkin jo tunnetilojen kertomiseen liittyy ongelmia, sillä emme voi tietää, onko koira samalla tavalla iloinen kuin ihminen on. Joitakin tunnetiloja, kuten innostuneisuus, voidaan tulkita perustellummin, ja toisaalta esimerkiksi alistuminen-käsite sopii jopa paremmin käytettäväksi kuvaamaan koiran käytöstä ja tunnetilaa kuin ihmistä.

Toisaalta on myös huomattava, että kirjallisuus kertoo mielestä kirjallisten konventioiden avulla. Nämä konventiot eivät vastaa todellista maailmaa, vaan myös ihmisen mieltä

kielellistävät tavat ovat kirjallisuuteen vakiintuneita käytäntöjä. Mieltä koskevat konventiot on luotu kuvaamaan ihmistä, mutta niitä sovelletaan myös varsin suoraan koirien ja muiden eläinten kuvaamiseen – onnistuneesti ja vähemmän onnistuneesti.

4.4. Kaunokirjallisuus ja koiran arvoitus

Olen tässä ja edellisessä luvussa rakentanut koiran mielen representoinnin varmaa perustaa. Koiran viehätykseen kuuluu myös sen arvoituksellisuus: emme kykene ymmärtämään koiran mieltä ja sen kokemusmaailmaa kuin osin. Katson, että kirjallisuuden viehätykseen kuuluu kurkottaminen kohti mysteeriä ja astuminen ulos varmalta alueelta. Tämä ei tarkoita puhuvia koiria tai koiria, joiden kokemusmaailmat ovat inhimillisiä, sillä tällaiset fiktiiviset koirat eivät representoi koiria tai ole kiinnostuneita koiran kokemusmaailmasta. Oleellista on juuri pyrkimys todellisen koiran representaatioon ja yritys tavoittaa jotain koiran mielen arvoituksellisista puolista. Fiktiivinen kirjallisuus kykenee spekuloiimaan sillä, mitä on olla koira ja kokea maailma kuin koira, sekä kuvittelemaan ja eläytymään. Aiemmin käsiteltyä kokeilevampi kerronta saattaa paremmin tavoittaa ja välittää lukijalle koiran kokemuksen sekä auttaa ymmärtämään koiraa ja sen kokemusmaailman eroa inhimilliseen kokemukseen. Muun muassa jonkin asteinen ja tiettyihin koiran puoliin liittyvä antropomorfismi tai kielellisen ajattelun analogia voi välittää ihmislukijalle koiran kokemusta onnistuneesti.

Esimerkiksi Veikko Huovinen kuvaa koiran kokemuksia usein kokeilevin tavoin. Huovisen *Kylän koirat* (2009) kirjassa on valokuvia koirista kuvituksena, ja monen kuvan kuvateksteissä kertoja tulkkaa koirien mieltä kielelliseksi ajatteluksi: ”Kuule, poika, ala häipyä hyvän sään aikana. Painu vain äitisi luo. Kaikki räkänokat ne muka täällä kyyllää. Hittoako sinä naisista ymmärrät. Ala kalppia!” (Huovinen 2009, 38.) Selvästi inhimillisen alueelle kuuluvat ilmaukset, kuten ”hyvän sään aikana” ja ”räkänokat”, ohjaavat tulkitsemaan kohdan analogiaksi, jolla kertoja esittää kuvassa murisevan koira mieltä (joka tässä tapauksessa näyttäytyy kommunikointina) inhimillisen puheen kaltaisena. Analogiat auttavat lukijan tulkintaa ja ymmärrystä, koska vertauskohtana ovat inhimilliset kokemukset.

E erityisen kohosteinen analogia teoksessa on tarinassa (Huovinen 2009, 114–117), jossa kertoja keskustelelee jääkaappia luvatta tyhjentäneen mäyräkoiransa kanssa.

Keskusteluanalogia avaa koiranomistajan ja koiran välistä viestintää, jonka koiraosapuolen ruumiillista viestintää ja ääntelyä käännetään ihmiskielelle. Huovisen analogioihin kuuluu oleellisesti myös hänelle tyypillinen huumori, joka tässä keskustelussa vaikuttaa ajavan ohi pyrkimyksestä representoida koiraa. Kertoja nimittäin ehdottaa koiralle porsaan papereiden

hankkimista Porsaiden liitosta, jotta koira voisi saada suurempia ruoka-annoksia. Koira innostuu ajatuksesta ja pyytää kirjoittamaan liittoon. Tarina kuitenkin auttaa ymmärtämään hyvin Nella-nartun ruokahalun suunnattomuutta. Joissain kohdin kertojan analogiaan perustuva välitystoiminta on osoitettu graafisesti selvemmin: ”Koira ei suoranaisesti näytä pelokkaalta, mutta sen olemuksesta on luettavissa vähän tuollaista, »että enpä nyt taida viitsiä mennä tuonne, vaan pysyttelen tässä kotini tienoilla.»” (Huovinen 2009, 102).

Mielen kuvaamiseen kirjallisuudessa kuuluu konventioita, jotka eivät toimi todellisen maailman säännöillä. Koiran mieltä voidaan tehdä joiltain osin ihmismielen kaltaiseksi, jotta lukija voisi ymmärtää koira paremmin ja kykenisi paremmin eläytymään koiran kokemusmaailmaan. Lukija osaa myös koirakäsitystensä valossa erottaa, milloin fiktiivisten koirien kuvaus on selvästi todellisten koirien esittämistä ja milloin on turvauduttava toisenlaisiin tulkintastrategioihin, kuten analogioihin, tai nähtävä koirien esittäminen alisteisena teosten muille funktioille, kuten huumorille.

Karoliina Lummaa (2012) on tarkastellut Maila Pylkkösen (1983) eläintarinoita.

Lyhytproosatekstissä ”Humma” koiran toiminta vaikuttaa paikoin inhimilliseltä, mutta Lummaa tulkitsee tekstiä seuraavasti:

Vaikka koira saa ”Humma”-tarinassa puheen kyvyn, se tapahtuu aina epäsuorasti kerronnan sisällä. Ainoa suora esitys koiran repliikistä sisältää kaksi kysymysmerkkiä, jotka on helppo tulkita kysyväksi rotweilerin katseeksi: musta neliönmallinen suuri pää hieman kallellaan, otsanahka rypyssä ja korvat kolmioina ylhäällä, silmien päällä olevan oranssit läikät silmien tiivistä tapitusta korostamassa: ”? ?”, *Mitäs nyt?* Kertojan ja hänen miehensä puhe koiralle esitetään usein suorasti, mutta miehen koiramainen murina vain kuvaillaan: ”[h]än murisi sille takaisin ihmismäisesti, ja kun se ei tuntunut riittävän, niin vielä murisevammin.” Ihmismäinen puhe ja koiramainen murina liittyvät sekä koiran että ihmisten ilmaisuna aina liikkeeseen luokse, pois päin tai kohti. Kysymysmerkein koira pyytää päästä mukaan ja sanoin se kutsutaan päivälliselle. Murinaepisodi liittyy ihmistenväliseen erimielisyyteen kulkureitistä ja siitä johtuvaan ”ryhmituksen” muutokseen, jotka koira laumaeläimenä tulkitsee mahdollisuudekseen kamppailla johtajuudesta. (Lummaa 2012, 275–276.)

Lummaan mukaan Pylkkönen tuntuu tavoittavan kuvauksellaan ja kerronnan rajoja kokeilemalla jotain oleellisen koiramaista. Hän käsittelee edelleen liikkeen ja ääntelyjen merkitystä, ja miten ne kytkeytyvät tarinassa nimenomaan koiran kokemusmaailman ymmärtämiseen (Lummaa 2012, 276). Ihmisen ja koiran viestintä eroaa suuresti, mikä johtaa usein väärinymmärrykseen. Lopulta koira hylkää ihmiskaksikon, jonka viestintä ei toimi

toivotusti, ja vastaa lajitoverinsa ”kunnolliseen haukuntaan”. Tämä kirjallinen koira pakenee kielellistä inhimillistä todellisuutta kohti lajinsa omaa kokemusmaailmaa.

Jorma Kurvisen kirjassa *Susikoira Roi ja kahvilakeikka* (1994) epävarman kuvauksen alue liittyy erityisesti koiran havaitsemiin hajuihin ja hajutyöskentelyyn. Teoksessa kurkotetaan kohti mielen salaperäisiä puolia epävarmoilla arvauksilla ja pohdinnoilla. Näin epävarmalle alueelle siirtyminen osoitetaan myös selvästi lukijalle. Kertoja ja henkilöhahmot pohtivat kirjassa, mitä koiran mielessä tapahtuu, mutta osoittavat olevansa epävarmoja tulkinnasta tai saattaavat tarjota useita mahdollisia tulkintoja koiran käytöksestä tehdyille havainnoille. Joskus epävarmuutta tai ehdotusta mielen tulkinnaksi ehdotetaan kevyesti: ”Monista pöydistä kurkittiin ovelle, missä Roi istui paikallaan luultavasti ihmetellen mitä tässä taas oli tekeillä, mutta totellen kuitenkin isäntäänsä ehdottomasti.” (Kurvinen 1994, 24.) Epävarmuus on syvempää, kun Roin isäntä tulkitsee koiran käytöksestä, että se on havainnut jotain hajuaistinsa avulla, muttei kykene tulkitsemaan, mistä on kyse:

Jossakin lähistöllä tapahtui jotakin. Tomi näki sen ylös ja eteenpäin työntyvän kirsun liikahtelusta. Ukko sai ilmavainun ja ehkä kuulikin jotakin. Sen pää kääntyi hitaasti niin kuin vainun kohde liikkuisi vasemmalta oikealle. Sitten Roi vilkaisi häneen ja vinkaisi
- Siellä on nyt jotakin. Tomi puhui vaistomaisesti kuiskuttaen. – Mutta se voi olla ihan mitä tahansa. Vaikka irtokoira tai jänis.
(Kurvinen 1994, 83.)

Vaikka kerronta voi irtautua representoinnin varmalta alueelta tai leikkiä sen rajoilla, kerronnan sisältö ei tätä voi tehdä, kun representoidaan koiran mieltä. Kun kuvattu kokemusmaailma ei kosketa todellista koira, kyseessä ei enää ole representaatio. Edellä olevassa esimerkissä Tomi tekee koiransa eleistä tulkintoja, jotka voivat pitää paikkansa. Koira voi vainuta lähistöllä olevan ihmisen, jota etsitään, mutta sen huomion voi viedä myös jänis tai toinen koira, sillä nämä kuuluvat asioihin, joista koira todennäköisesti kiinnostuu.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tänä tutkielma on käsitellyt koirien representointia kirjallisuudessa. Olen selvittänyt käyttäytymistieteellisiä käsityksiä koiran mielen eri puolista sekä pohtinut, miksi voimme kumppanuutemme perusteella tietää koirista ja kuvata niiden mieltä syvemmin kuin monien muiden eläinlajien. Jotta fiktiivinen koira olisi representaatio, sen mielen ja kokemusmaailman on oltava todellisen koiran kaltainen. Koiria koskevan tiedon valossa olen tarkastellut kerronnallisten ratkaisujen soveltuvuutta koiran mielen representointiin.

Kokeilin tutkielmassa, miten representoinnin käsite soveltuu sille epätyypillisempään tehtävään. Tässä tutkielmassa painottuu representoinnin todellinen kielen ulkopuolinen kohde ja pyrkimys kohteen esittämiseen. Käsite ei ole välttämättä paras tähän tehtävään erilaisen käyttöhistoriansa vuoksi, vaikka esittäminen onkin keskeinen osa representointia. Siitä huolimatta, että representoinnin todellisuutta tuottava puoli on taka-alalla tutkielmassa, halusin pitää sen mukana, koska koirista kirjoittaminen vaikuttaa niitä koskeviin käsityksiin ja siten myös koirien kohteluun. Toisaalta myös käsitteeseen kuuluva edustaminen on osa tätä tutkielmaa. Kumppanuuslajin oikeutuksella kirjoitamme koirista ja edustamme niitä. Katson käsitteen toimineen tyydyttävästi myös tässä tehtävässä, mutta uuden käsitteen muotoilu voisi jatkossa ratkaista representoinnin käsitteeseen liittyviä ongelmia tämänkaltaisessa käytössä. Vaikka representaatio on keskeinen tälle tutkielmalle, siihen sisältyvien ongelmien vuoksi en halunnut käyttää käsitettä työn nimessä, vaan päädyin korostamaan kerrontaa ja koiran mielen arvoituksellisuutta.

Koirien mielen kuvausta ei voida pitää representointina, jos koiran ajattelua esitetään puheenkaltaisena ihmiskielellä ja koiran omana äänenä. Tämän takia koiran mieltä ei voida representoida ensimmäisen persoonan kerronnalla (ellei kertoja ole koira tulkitseva ihmishenkilöhahmo), ja kolmannen persoonan kerronnan muodoista ainoastaan kertojan ääneen perustuva psykokerronta soveltuu representointitehtävään suoraan. Muut kolmannen persoonan muodot kykenevät representointiin vain, jos koira tulkitsee ihmishenkilöhahmo. Koiran mielentapahtumia voidaan esittää puheenkaltaisena ajatteluna, jos kieli ei ole lähtöisin koiralta, vaan kertojalta tai henkilöahmoilta, jotka tulkitsevat koiran mieltä ja avaavat sitä analogioiden avulla. Koiran mieli on kiinnostava arvoitus, jota kohti kumppanuussuhteessa elävät ihmiset ja kirjallisuus kurkottavat. Koiran mielen epävarmempien alueiden kuvaus ei voi pysytellä kerronnallisesti täysin varmallalla pohjalla, vaan sen on myös taiteiltava varman sekä hypoteettisen ja spekulatiivisen rajoilla. Ymmärrämme koirista paljon, mutta niiden mielessä on myös paljon sellaista, mitä emme käsitä ja mihin emme voi eläytyä, ellei

representoinnin rajoja kokeilla. Representaatiotavoitteen vuoksi motiivina on kuitenkin oltava pyrkimys paljastaa jotain koiramaista ja koiran kokemusmaailmaa koskettavaa eikä esimerkiksi koirien representoinnille vieraita puhuvien koirien kirjallisuuskonventiota.

Kirjallisuuden lisäksi kysymykset koiran mielen kerronnasta koskettavat laajemmin arkea koiran kanssa sekä keskusteluja koulutuskenttien laidoilla, joten ilmiö ja sen ongelmat ovat fiktiota ja kirjallisuustiedettä laajempia. Uskon, että osaa tämän tutkielman tuloksista voidaan soveltaa myös kirjallisuutta laajemmin koiran mielestä kertomiseen.

Olen keskittynyt tutkielmassani representaatioon todellisen koiran esittämisenä. Olen tarkastellut ilmiötä yleisesti, mutta tarkastelua olisi syytä kohdistaa myös syvemmin yksittäisiin teoksiin. Kirjallisten koirien representaatiotutkimusta olisi hyvä jatkaa myös laajemmin: todellisen kohteen lisäksi olisi syytä tarkastella, miten ja millaisia käsityksiä koirista tuotetaan representoinnilla. Koiria koskevat käsitykset vaihtelevat ja niistä käydään jatkuvaa neuvottelua. Kuten kirjallisuuskin, koiran ymmärtäminen vaatii sen tulkintaa. Tulkinta on erityisen altista neuvotteluille ja kamppailuille erilaisten merkitysten, näkemysten ja representaatioiden välillä. Emme kykene irtautumaan inhimillisestä ja kielellisestä näkökulmastamme, mutta voimme olla avoimia ja yrittää ymmärtää ei-inhimillistä tapaa kokea maailma.

Koirien kohtelu ja suhtautuminen koiriin on muuttunut yhteisen historiamme saatossa. Suuri osa tästä muutoksesta on ollut positiivista, ja esimerkiksi koirataistelut ovat jo pitkään olleet laittomia suurimmassa osassa länsimaita. Muutos on kuitenkin luonut uusia ongelmia. Vuosituhansia koirat olivat ensisijaisesti työeläimiä. Niistä hyödyttiin, mutta koiran tehtävät liittyivät lajin omiin käyttäytymismalleihin ja vietteihin. Ne vartioivat ja puolustivat sekä käyttivät saalisviettiään metsästyksessä ja paimenuksessa. 2000-luvun alussa suurin osa länsimaissa elävistä koirista on lemmikkejä. Koira sopeutuu tähän tehtävään hyvin, sillä se on sosiaalinen laumaeläin. Koiran pitäisi kuitenkin saada toteuttaa myös muita lajinomaisia tarpeitaan. Television lukuisia koirankoulutusohjelmia hallitsevat ongelmakoirat, joiden suurin ongelma on niiden omistajien inhimillistävä suhtautuminen lemmikkiinsä. Koiria pidetään karvaisina lapsina, joita puetaan ja joiden vieressä nukutaan. Koirilta puuttuu niiden kaipaama sosiaalinen järjestys ja koiran tehtävä. Toisen kokemuksen tunnustavan kumppanuuden sijaan monista lemmikkikoirista on tullut pääasiallisesti omistajiensa emotionaalisten tarpeiden ja identiteetinrakennuksen tyydyttäjiä, jolloin ne eivät saa olla

koiria. Katson, että tällainen koira on alistetumpi ja riistetympi kuin koira, joka työskentelee ihmisen hyödyksi, mutta toteuttaen kokonaisvaltaisemmin lajiominaisuuksiaan.

Kirjallisuus yhdessä televisiosarjojen ja elokuvien kanssa on osallistunut koiran inhimillistämiseen. Kulttuurituotteiden vaikutusta todellisiin koiriin ei voida kiistää. Lassie-kirjat ja -elokuvat lisäsivät pitkäkarvaisen collien suosiota merkittävästä, kuten Frasier-televisiosarja lisäsi jackrusselinterrierien suosiota. Tarinat uskollisista ja sankarillisista tai muuten hellyyttävistä koirista saivat ihmiset hankkimaan näitä työkoirarotuihin kuuluvia koiria. Suuri suosio oli osaltaan pilaamassa paimenkoirana toimineen collien luonnetta, koska koiran rotu ja yksilömäärä ajoivat jalostustekijänä sen työominaisuuksien ohi.

Koiria on inhimillistetty kautta kirjallisuushistorian. Niihin on liitetty inhimillisiä ominaisuuksia, ja ne ovat toimineet peilinä ihmisille. On valitettavaa todeta, että ihminen on usein ollut kiinnostuneempi itsestään kuin kumppanistaan kuvatessaan tätä. Miksi juuri lapsille suunnatussa kirjoissa koiria inhimillistetään voimakkaimmin ja niitä esitetään jopa ihmisenkaltaisina? Haluammeko todella opettaa lapsillemme ei-inhimillisen kokemuksen sivuuttavaa asennetta vai olisiko meidän jo aika olla avoimia eläinten tavalle olla maailmassa? Mistä aloittaisimme, ellemme koirasta, tärkeimmästä kumppanuuslajistamme.

Monet kirjailijat ovat kuitenkin olleet kiinnostuneita todellisista koirista ja halunneet kuvata niitä. Esimerkiksi tässä työssä tutkimieni Jack Londonin, Jorma Kurvisen ja Veikko Huovisen kirjoissa koira ei ole ainoa asia, mistä kirjoitetaan, mutta kirjailijoilla on pyrkimys tavoitella koiran arvoitusta ja kokemusmaailmaa. Kirjalliset koiratkin saavat olla koiria.

LÄHDELUETTELO

Tutkimuskohteet

Huovinen, Veikko (2009) *Kylän koirat*. Helsinki: WSOY.

Kurvinen Jorma (2003) *Susikoira Roin tunturiseikkailu*. Helsinki: Otava.

London, Jack (2000) *Susikoira*. Suom. Toivo Vallenius. Helsinki: WSOY. (*White Fang* 1906)

O'Hagan, Andrew (2011) *Maf-koira ja hänen ystävänsä Marilyn Monroe*. Suom. Karjalainen, Heikki. Helsinki: Tammi. (*The Life and Opinions of Maf the Dog, and of His Friend Marilyn Monroe* 2010)

Woolf, Virginia (1983) *Runoilijan koira*. Suom. Mattila, Raija. Helsinki: Kirjayhtymä. (*Flush: A Biography* 1933)

Muu kaunokirjallisuus

Joyce, James (1982) *Odyseus*. Suom. Saarikoski, Pentti. Helsinki: Tammi. (*Ulysses* 1922)

Kurvinen, Jorma (1990) *Rolf, saaristokoira*. Helsinki: Otava.

Kurvinen, Jorma (1994) *Susikoira Roi ja kahvilakeikka*. Helsinki: Otava.

Lassila, Maiju (1915/1970) *Liika viisas. Viisaudenkirja eli kertomus Sakari Kolistajasta*. Helsinki: Ex Libris.

Pylkkönen, Maila (1983) *Kootut runot ja proosarunot 1957–1977*. Helsinki: Otava.

Tutkimuskirjallisuus

Anderson W.P., Reid C.M. & Jennings G.L. (1992) Pet Ownership and Risk Factors for Cardiovascular Disease. *Medical Journal of Australia* 157.

Beck, Alan M. (2001) The Human-Dog Relationship: a Tale of Two Species. Teoksessa *Dogs, Zoonoses and Public Health*. Toim. MacPherson, Calum N. L.; Meslin, Francois X. & Wandeler, Alexander I. Cambridge: CABI Publishing.

Bekoff, Marc (2014) The Significance of Ethological Studies: Playing and Peeing. Teoksessa *Domestic Dog Cognition and Behavior. The Scientific Study of Canis Familiaris*. Toim. Horowitz, Alexandra. Heidelberg: Springer.

Bekoff, Marc (2007) *The Emotional Lives of Animals. A Leading Scientist Explores Animal Joy, Sorrow, and Empathy – and Why They Matter*. Novato, California: New World Library.

Brisbin, I. Lehr & Risch, Thomas S. (1997) Primitive Dogs, Their Ecology and Behavior: Unique Opportunities to Study the Early Development of the Human-Canine Bond. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 210.

- Brown, Laura (2010) *Homeless Dogs and Melancholy Apes. Humans and Other Animals in the Modern Literary Imagination*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Bubna-Littitz, Hermann (2007) *Sensory Physiology and Dog Behavior*. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.
- Cenami Spada, Emanuela (1997): *Amorphism, Mechanomorphism, and Anthropomorphism*. Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- Cohn, Dorrit (1983) *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton: Princeton University Press.
- Darwin, Charles (2009) *Tunteiden ilmaisu ihmisissä ja eläimissä*. Suom. Leikola, Anto. Helsinki: Terra Cognita. (*The Expression of the Emotions in Man and Animals* 1872)
- Davis, Hank (1997) *Animal Cognition Versus Animal Thinking: The Anthropomorphic Error*. Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- De Waal, Frans B. M. (1997) Foreword Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- Feddersen-Petersen, Dorit U. (2007) *Social Behaviour of Dogs and Related Canids*. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.
- Fludernik, Monika (2010) *Luonnollinen narratologia ja kognitiiviset parametrit*. Teoksessa *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Toim. Hatavari, Mari; Lehtimäki, Markku & Tammi, Pekka. Suom. Bruun, Sanna Katariina. Helsinki: Gaudeamus. (*Natural Narratology and Cognitive Parameters* 2003)
- Fugazza, Claudia & Miklósi, Ádam (2014) *Measuring the Behavior of Dogs: an Ethological Approach*. Teoksessa *Domestic Dog Cognition and Behavior. The Scientific Study of Canis Familiaris*. Toim. Horowitz, Alexandra. Heidelberg: Springer.
- Gadbois, Simon & Reeve, Catherine (2014) *Canine Olfaction: Scent, Sign, and Situation*. Teoksessa *Domestic Dog Cognition and Behavior. The Scientific Study of Canis Familiaris*. Toim. Horowitz, Alexandra. Heidelberg: Springer.
- Gallup, Gordon G. Jr.; Marino, Lori & Eddy, Timothy J. (1997) *Anthropomorphism and the Evolution of Social Intelligence: A Comparative Approach*. Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- Genette, Gerard (1980) *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Kääntänyt englanniksi Lewin, Jane E. Ithacany: Cornell University Press.

- Guthrie, Stewart E. (1997) *Anthropomorphism: A Definition and a Theory*. Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- Hakala, Anna (2005) Kehysten välissä. Henkilöt, kertoja ja reaalin lukija kognitiivisina toimijoina Mansfieldin novelleissa *Her First Ball* ja *The Garden Party*. Teoksessa *Kertomus ja mieli. Uusia (ja vanhoja) näkökulmia tajunnan esittämiseen kertomakirjallisuudessa*. Toim. Mäkelä, Maria & Tammi, Pekka. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Handlin, Linda; Hydbring-Sandberg, Eva; Nilsson, Anne; Ejdebäck, Mikael; Jansson, Anna, & Uvnäs-Moberg, Kerstin (2011) Short-Term Interaction Between Dogs and Their Owners: Effects on Oxytocin, Cortisol, Insulin and Heart Rate – an Exploratory Study. *Anthrozoos: A Multidisciplinary Journal of the Interactions of People & Animals* 24(3).
- Haraway, Donna (2003a) *Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna (2003b) Manifesti kyborgeille: tiede, teknologia ja sosialistinen feminismi 1980-luvulla. Teoksessa *Luonnon politiikka*. Toim. Haila, Yrjö & Lähde, Ville. Suom. Piipponen, Maarit; Rantonen, Eila & Ronkainen, Suvi. Tampere: Vastapaino. (*A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century* 1991)
- Haraway, Donna (2008) *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hare, Brian; Brown, Michelle; Williamson, Christina & Tomasello, Michael (2002) The Domestication of Social Cognition in Dogs. *Science* 298.
- Hebb, Donald O. (1946) Emotion in Man and Animal: An Analysis of the Intuitive Processes of Recognition. *Psychological Review*. 53(2).
- Herman, David (2012) Toward a Zoonarratology: Storytelling and Species Difference in Animal Comics. Teoksessa *Narrative. Interrupted*. Toim. Lehtimäki, Markku; Karttunen, Laura & Mäkelä, Maria. Berlin; New York: De Gruyter.
- Horowitz, Alexandra (2009) Disambiguating the “Guilty Look”: Salient Prompts to a Familiar Dog Behavior. *Behavioural Processes* 81.
- Hosiaislouma, Yrjö (2003) *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Jensen, Per (2007a) Mechanisms and Function in Dog Behaviour. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.
- Jensen, Per (2007b) Biology and Behaviour of Dogs. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.
- Kajannes, Katriina (2000) Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta*. Toim. Katriina Kajannes ja Leena Kirstinä. Helsinki: Yliopistopaino.

- Kantola, Janna (2014) Eläimet Veikko Huovisen tuotannossa. Luokittelusta eläinsuhteen ilmenemiseen. *Joutsen / Svanen 2014*.
- Karkulehto, Sanna (2011) *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koskela, Lasse & Rojola, Lea (2000) *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: SKS.
- Kotrschal, Kurt (2013) Emotions Are at the Core of Individual Social Performance. Teoksessa *Emotions of Animals and Humans. Comparative Perspectives*. Toim. Watanabe, Shigeru & Kuczaj, Stan. Tokio: Springer.
- Kurikka, Kaisa (2014) Kyyninen koira ja muita eläimiä. Maiju Lassila ja eläinkansan kuvaus. Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea. Turku: Eetos.
- Kurikka, Kaisa & Sihvonen, Jukka (2012) Koirien kanssa. Teoksessa *Kertomuksen luonto*. Toim. Kurikka, Kaisa; Löytty, Olli; Melkas, Kukku & Parente-Čapková, Viola. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehman, Hugh (1997) Anthropomorphism and Scientific Evidence for Animal Mental States. Teoksessa *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Toim. Mitchell, Robert W., Thompson, Nicholas S., Miles, H. Lyn. New York: SUNY.
- Lummaa, Karoliina (2010) *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lummaa, Karoliina (2012) Olevaksi kertomisesta. Teoksessa *Kertomuksen luonto*. Toim. Kurikka, Kaisa; Löytty, Olli; Melkas, Kukku & Parente-Čapková, Viola. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (2014a) Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea. Turku: Eetos.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (2014b) *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Matter, Hans C. & Daniels, Thomas J. (2001) Dog Ecology and Population Biology. Teoksessa *Dogs, Zoonoses and Public Health*. Toim. MacPherson, Calum N. L.; Meslin, Francois X. & Wandeler, Alexander I. Cambridge: CABI Publishing.
- McHugh, Susan (2011) *Animal stories: Narrating across species lines*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Miklósi, Ádám (2007): Human-Animal Interactions and Social Cognition in Dogs. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.
- Millan, Cesar & Peltier, Melissa Jo (2008) Koirakuiskaaja. Opi ymmärtämään koiraasi ja korjaamaan sen tavallisimmat käytösongelmat. Suom. Multanen, Anna. Hämeenlinna: Karisto. (*Cesar's Way: The Natural, Everyday Guide to Understanding and Correcting Common Dog Problems* 2007)

- Miller, Paul E. & Murphy Christopher J. (1995): Vision in Dogs. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 207.
- Morris, Paul H.; Doe, Christine & Godsell, Emma (2008) Secondary Emotions in Non-Primate Species? Behavioural Reports and Subjective Claims by Animal Owners. *Cognition and Emotion* 22(1).
- Mäkelä & Tammi (toim.) (2005): *Kertomus ja mieli. Uusia (ja vanhoja) näkökulmia tajunnan esittämiseen kertomakirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nagasawa, Miho; Kikusui, Takefumi; Onaka, Tathushi & Ohta, Mitsuaki (2009) Dog's Gaze at Its Owner Increases Owner's Urinary Oxytocin During Social Interaction. *Hormones and Behavior* 55(3).
- Nagel, Thomas (1974) What Is It Like to Be a Bat? *The Philosophical Review* 83.
- Palmer, Alan (2004) *Fictional Minds*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Premack, David (1988) Minds With and Without Language. Teoksessa *Thought Without Language*. Toim. Weiskrantz, Lawrence. Oxford: Oxford University Press.
- Price, Edward O. (1984) Behavioral Aspects of Animal Domestication. *Quarterly Review of Biology* 59.
- Price, Edward O. (2003) *Animal Domestication and Behaviour*. Cambridge: CABI Publishing.
- Raiser, Helmut (2001) *Suojelukoira. Palveluskoiran kouluttaminen suojelutehtävään*. Suom. Loponen, Asta & Kodis, Keijo. Helsinki: Suomen Palveluskoiraliitto. (*Der Schutzhund* 1979)
- Rojola, Lea (2012) Juokse lujaa, pure kovaa! Teoksessa *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*. Toim. Lempiäinen, Kirsti; Leppänen, Taru & Paasonen, Susanna. Turku: Utukirjat.
- Scheunert, Arthur; Trautmann, Alfred & Brüggemann, Johannes (1965) *Lehrbuch der Veterinärphysiologie*. Berlin: Paul Parey.
- Serpell, James (1991) Beneficial Effects of Pet Ownership on Some Aspects of Human Health and Behavior. *Journal of the Royal Society of Medicine* 84.
- Serpell, James A. & Duffy, Deborah L. (2014) Dog Breeds and Their Behavior. Teoksessa *Domestic Dog Cognition and Behavior. The Scientific Study of Canis Familiaris*. Toim. Horowitz, Alexandra. Heidelberg: Springer.
- Siegel, Judith M. (1990) Stressful Life Events and Use of Physician Services Among the Elderly: the Moderating Role of Pet Ownership. *Journal of Personality and Social Psychology* 58.
- Siegel, Judith M. (1993) Companion Animals: in Sickness and in Health. *Journal of Social Issues* 49.

Simons, John (2002) *Animal Rights and the Politics of Literary Representation*. Basingstoke: Palgrave.

Skinner, B. F. (1938) *The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Svartberg, Kenth (2007) Individual Differences in Behaviour – Dog Personality. Teoksessa *Behavioural Biology of Dogs*. Toim. Jensen, Per. Cambridge: CABI Publishing.

von Uexküll, Jakob (2010) *Foray into the Worlds of Animals and Humans : With a Theory of Meaning*. Minneapolis: University of Minneapolis Press. (*Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen* 1934)

Vilkka, Leena (2009) Eläinten oikeudet. Teoksessa *Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri*. Toim. Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö. Helsinki: Palmenia.

Wolfe, Cary (2009) *What Is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ziolkowski, Theodore (1983) Talking Dogs: The Caninization of Literature. Teoksessa *Varieties of Literary Thematics*. Princeton: Princeton University Press.

Verkkolähteet

Federation Cynologique Internationale (n.d.) *Presentation of our organisation*. Viitattu 2.11.2014. <http://www.fci.be/en/Presentation-of-our-organisation-4.html>

Kennelliitto (2012) *Luonnetestin arvosteluohje*. Viitattu 20.7.2014. http://www.kennelliitto.fi/sites/default/files/media/luonnetestin_arvosteluohje.pdf

Kennelliitto (n.d.a) *Luonnetesti*. Viitattu 20.7.2014. <http://www.kennelliitto.fi/koiraharrastukset/kokeet-ja-kilpailut/luonnetesti>

Kennelliitto (n.d.b) Sankarikoirat 1997–2013. Viitattu 15.8.2014. <http://www.kennelliitto.fi/koirat/sankarikoirat/sankarikoirat-1997-2013>

MOT Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja. Viitattu 17.11.2014. <https://mot-kielikone-fi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe>